DR. ANT. GINDELY'HO

DĚJEPIS VŠEOBECNÝ

PRO NIŽŠÍ TŘÍDY STŘEDNÍCH ŠKOL.

PŘEKLAD

JOS. ERBENA.

SVAZEK DRUHÝ:

VĚK STŘEDNÍ.

Druhé, proměněné vydání.

S 22 obrazci.

V PRAZE.
NÁKLADEM B. TEMPSKÉHO.
1876.

Vynesením vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 9. září 1874 č. 11889 přijata jest tato kniha v prvním vydání za učebnou.

Tiskem Jindř. Mercy-ho v Praze.

O b s a h.

Oddělení třetí. Od zvolení Rudolfa habšpurského na císařství až do objevení Ameriky (1273—1492).

Úvod.

§. 1. Objem a rozdělení dějin středověkých.

Dějiny věku středního obsahují časy od počátku valného stěhování se národův (375) až do odkrytí Ameriky (1492) i dají se rozděliti ve tři doby:

První jde od počátku valného stěhování se národův až do rozpadnutí se říše Karlovcův (375—887);

druhá od rozpadnutí se říše Karlovcův až do ukončení válek křížových a zvolení Rudolfa habšpurského na císařství německé (888—1273);

třetí od ukončení výprav křížových a zvolení Rudolfa habšpurského na císařství německé až do odkrytí Ameriky (1273—1492).

§. 2. Němci.

[Zemiště jejich.] Z početných národův, kteří za středověku na jevišti dějin světových vedlé sebe činně se jeví, nové státy zakládajíce, nedošel žádný stálého panství nad druhými, jak se to na př. za starých dob některým výbojným národům bylo povedlo. Nicméně dere se mezi národy středověkými, a sice hned od počátku valného stěhování se národův, zvláště národ německý do popředí; neboť jím způsobeno jest hlavně rozebrání říše západořímské a pod jeho vlivem prošlo také utvoření se věčiny nových státův. Němci či Germani (jak jim zejmena Římané říkali) dělili se za doby narození Kristova v početné kmeny, kteříž jmena svá buď po sídlech, buď po čelnějších knížatech (pohlavarech) drželi. Oněm kmenům, kteříž neseděli ve vlastním Německu, nýbrž mezi Labem a Vislou, tedy v krajinách, jež ode dávna měly obyvatelstvo slovanské, dáváno společné jmeno Svevův. — Německo pak samo, tedy vlastní domov Němcův a za naší doby jedna z zemí nejpěknějších a

nejúrodnějších v Evropě, bylo v dobách narození Kristova zemí chladnou, neprůchodnou a velice málo vzdělanou, s hojnými blaty, slatinami a rozsáhlými lesy. Z půdy těženo toliko něco ječmene, ovsa i ještě méně pšenice. Za to býval v zemi důstatek pěkných, travnatých pastvišť, a skot i koně, jakkoli malí a neúhlední, pověstni byli silou svou a vytrvalostí. Lesy živily hojnosť dravé zvěře, zejmena medvědy, vlky, zubry, soby i losy, jichž lovu Němci se zvláštní zálibou sobě hleděli. Největší hvozd byl tak zvaný hercynský, rozkládající se od břehův Rýna k východu na šedesát dní cesty zdélí a na devět dní zšíří.

[**Povaha a způsob života Němcův.**] U dřevních Němcův nebylo ani měst (hradův), ani vsí; žilit po rodinách v osamotnělých dvorcích a chýších. Čelním zaměstnáním mužův byla válka; mimo válku zabývali se nejraději lovem. K práci domácí a polní dohlíželi starci a ženy; mužové zaháleli po lovu, líhajíce na kožích medvědích. Chválí se při nich nad jiné úcta k bohům, věrnosť, statečnosť válečná, ctnostný mrav, úctivosť k pohlaví ženskému a pohostinství. S hanbou byly při nich: náklonnosť k pití a nestřídmým hodům, zvláště pak hry v kostky. Nerozpakovalit se, vsaditi na poslední vrh i osobní svobodu.

[**Společenské a státní zřízení Němcův.**] Větší nebo menší počet zemanův (vlastníkův půdy) činili pospolu obec, sto takových obcí skládaly okres, jemuž říkáno setnina (Hundertschaft). Kmen čili pokolení drželo v zemišti svém několik takových setnin a oblasť jeho nazývána župou (Gau). Nezřídka přihazovalo se, že několik kmenův spolčovalo se v jeden celek, složivše se takto ve spolek státní, v němž kmen nejmocnější držel jakousi hegemonii, t. j. vrchní vládu a přednictví vojenské. Věci pospolité vyřizovány na hromadách či sněmích župních; zvláště pak snášeno se tu o míru a válce a voleno zřízence úřední; hromady setnické pak a obecní radily se a nalezaly o věcech, setnině nebo obci slušících. Důstojenství královské shledává se od počátku toliko při některých málo kmenech; tak měli zejmena krále nad sebou Gothi a Markomani. Při ostatních kmenech bylot zajisté v obyčeji voliti sobě teprv k nastávající válce vrchního náčelníka, jemuž pak děli vojevoda (Herzog). Když však jali jsou se Němci dobývati válečně krajův říše římské, uznávána obecně potřeba panství královského; pročež také přistoupeno všudež k volbě králův, a sice z po-

tomkův některého rodu šlechetného, při němž pak důstojenství královské stále zůstávalo.

Lid dělil se na svobodníky a nevolníky. Svobodníci byli buď urození, buď sprostí, tito činili ovšem věčinu obyvatelstva. K nevolníkům náleželi propuštěnci (ohnišťané), kteří nesměli držeti pozemkův, pak otroci. Jen svobodníci byli způsobilí, držeti pozemky, choditi na hromady obecní, setnické a župní a nositi zbraně; na znamení samostatnosti nestříhali sobě vlasův.

[**Válečnictví.**] Všickni svobodníci pohlaví mužského, pokud byli tělesně stateční, povinni byli po případě války povstati ve zbrani a činili tak zvanou hotovosť válečnou (Heerbann). Toliko starci, nedospělí nebo chorobní byli prosti této povinnosti. Zbraň dávána mládencům, do 20 let dospěvším, od otce nebo příbuzných ve veřejném shromáždění. Zbraně ty byly buď k útoku buď k obraně; k těmto náležel štít, z dřeva zdělaný nebo z vrboví spletený, k oněm sekera, prak a dřevce (kopí), zvláště pak jistý druh oštěpu či mlatu (Framme), určeného rozbíjeti vržením nebo udeřením štíty nepřátelské. Od hotovosti zemské lišily se tak zvané družiny válečné (Gefolgschaften). Bylyť to roty dobrovolných válečníkův, kteříž s dopuštěním obce sbírali se pod velením statečného vojevůdce, vyhledávajíce výpravami loupežnými štěstí svého.

[Náboženství.] Němci klaněli se nemalému počtu bytostí božských, ačkoli k pravdě se podobá, že věřili původně toliko v jsoucnosť jediného a nejvyššího boha. Z početných bohův byli tito nejmocnější: Vuotan (Odhin), přední z bohův, ochránce pořádku státního a ředitel války; jezdívalť na bílém koni, oděn v šerý plášť a hlavu maje širokým kloboukem pokrytou. Posvátným stromem jeho byl dub a svatým dnem jeho středa (Wodanstag). — Thor čili Donar, bůh hromu a pomocník zemědělství i úrody zemské. Tyr byl taktéž bohem války, Nerthus byla bohyní země, Perchtha bohyní světla, Freya bohyní jara. K bohům družili se početní běsi (Elfen), trpaslíci, vodníci a rusálky (Nixen), víly (Feen), šotci (Kobolde), obři a t. d., bytosti to, vycházející mocí i povahou svou z míry lidské a lidských schopností. Počesť bohům prokazována obětmi. Obětována jsou zejmena domácí zvířata i plodiny polní, druhdy i lidé, zvláště plenníci váleční, otroci nebo zločinci. — Kněži bděli nad pořádkem výkonů náboženských, provázeli vojska do války, trestajíce tu i hned skety a zločince. Zkoumati a vypovídati vůli bohův, neslušelo jim, nýbrž tak zvaným vědmám (weise Frauen), kteréž věštily vůli bohův nebo budoucí příhody z vnitřností zvířat obětních, z krve zabitých plenníkův a jiných znamení. Němci věřili v život po smrti. Sídlem blažených byla jim Val-

halla. Čeho sobě na zemi nejvíce přávali, to domnívali se najíti po smrti ve Valhalle. Podlé víry jejich vycházeli blažení z rána do slavných bojů a na bohaté lovy, večerním pak šerem vraceli se veselí domů a zasedali ke stkvostným hodům.

§. 3. Boje Němců s Římany až do stěhování se národův.

Z těch dob, co Cimbrové a Teutoni do državy římské byli vnikli (113 př. Kr.), byla pozornosť Římanů bez ustání k Němcům obrácena, ale teprvé z časů Caesarových pokusili se vztáhnouti na ně i panství své. Caesar sám podrobil Římanům německé kmeny, osedlé podél levého břehu Rýna, za Augusta přemoženi jsou také v Alpách a v severním podhoří jejich osedlí Němci a Dunaj stal se z těch dob hranicí říšskou. Odtud činěny jsou časté pokusy, rozšířiti panství římské také do vnitřních Němec, ale všecky tyto pokusy ukázaly se na konec býti daremnými. Armin, kníže Cheruskův, jenž nejvíce v odrážení útokův nepřátelských byl se vyznamenal, pobiv zejmena v lese teutoburském římského vojevůdce Quintilia Vara i s legiemi jeho (9 po Kr.), zjednal si takto mezi národem trvalou paměť. — Říše svevského kmene Markomanův, zdvižená od statečného a v Římě vyučivšího se Marboda, kteráž měla střediště své v Čechách, způsobujíc císaři Tiberiovi nemalé starosti, vzala za své jediné od vnitřních různic, nikoli zbraněmi Římanův (19 po Kr.), kteříž odtud ji, jakož i sousední kvadskou (na Moravě a v západním Slovensku) věčím dílem v svrchovanosti své drželi. — Později pokusili se Batavové při dolejším Rýnu, vedení Claudiem Civilem, o svržení panství římského (67—70) a toliko s nejvěčím úsilím uvedli je Římané zase v moc svou.

Koncem druhého a průchodem třetího století po Kristu prošly jsou mezi Němci velice vážné změny. Pouštějíce totiž dřevní odloučení mimo sebe, vcházeli kmenové němečtí odtud v trvalé spolky na pospolitou obranu i útok. Takové spolky byly: jednota Sasův na severu, jednota Frankův na západě, jednota Alemanův na jihozápadě Německa, pak jednota Gothův na severovýchodě. Tyto jednoty nazývány jsou obyčejně po onom kmeni, jenž byl v nich nejčelnějším. Národní tito spolkové neumdlévali odtud v předsevzetí, dostati

se výbojně do vnitra říše římské. S těží dovedli se jim ubrániti císařové římští, ba mnozí nevěděli sobě posléze jiné rady, leč najímati roty německé do služeb římských a voditi je takto proti vlastním krajanům. S největším nebezpečenstvím říše byla jednota Gothův. Gothové, kteří původně při moři baltickém a Visle sedění své měli, tlačili se bez ustání k jihu; r. 274 po Kr. zmocnili se Dacie a podrobili sobě všechny národy (Rumuny a Slovany) níže Karpat až k dolejšímu Dunaji, jakož i pobřezní končiny moře černého. Ve 4. století způsobili sobě dvě rozdílné říše, říši ostrogothskou východně Dněpra a vizigothskou na západě této řeky.

Oddělení první. Od počátku valného stěhování se národův až do trvalého rozpadnutí se říše Karlovcův (375—887).

§. 4. Stěhování se národův.

[Hunové.] Podnět k valnému stěhování se národův vyšel od Hunův, kteříž původně v severozápadní Asii za Uralem byli kočovali.

Současné zprávy zachovaly nám o postavě a obyčejích tohoto národa kočovního popis strašný a protivný. Hunové byli prý postavy zavalité, silné a šíje tvrdé, tak že prý mostným kolům, z hruba otesaným, na pohled se podobali. Obličej jejich byl na podobu špalku, v němž blyskaly se oči co malé téčky. Života jich způsob byl divoký a zvířecí; neboť neznajíce užitku ohně, živili jsou se prý od kořínkův lesních a polních, jakož i od masa s pola syrového, jež sobě k požití připravovali, kladouce je jezdmo pod sebe na hřbety koňů. Dnem i nocí trávili na šeredných, ale i neumořitelných koních svých, jsouce k nim jako by přirostlí; zhusta shledávají se, sedíce na nich po způsobě ženských, aby mohli konati práce obvyklé; kupují a prodávají, jedí a pijí na hřbetech koní a sklonivše se k hřívě jejich, ponořují se v tvrdé spaní.

Když pak Hunové z původních kočovišť svých zdvihli jsou se do krajin černomorských, setkali se tu s Ostrogothy a porazivše je, obořili říši jejich (375). Vizigothi, vidouce i sebe v nebezpečenství, vyhrnuli se na to k hranicím sousední říše římské i žádali sobě tam nových sídel na pravém břehu dolejšího Dunaje. Říše římská byla té doby rozdělena na dvoje panství; provincie východní spravoval totiž císař Valens, západní pak bratr jeho Valentinian a synové jeho Gratian a Valentinian. Vizigothi, chtějíce do říše býti přijati, obrátili se prosebně k císaři Valentovi, kterýž jim v tom svoliv, rozkázal

místodržícím svým, jak se k novým poddaným zachovati. Ti však počali stěhujícím se Vizigothům všelijak křivditi, z čehož tito do té míry se pohoršili, že sáhnouce ke zbrani a spolčivše se se zástupy Skythův a Hunův, jali jsou se provincie římské pleniti a šacovati. Císař Valens, vytrhnuv nyní proti nim do pole, poražen jest u Adrianopole, ba přišel na útěku o život v chatrči, od Gothův zapálené (378).

[**Rozdělení říše římské.**] Císař Gratian nedovedl hrozícímu od Gothův nebezpečenství jinak vyvarovati, leč tím, že Theodosia, válečnými účinky se vyznamenavšího, jmenoval vrchním vojevůdcem vojska, na Gothy vypraveného, kterýž brzo po tom (379) od něho i spoluvladařem jest učiněn. Theodosius osvědčil se také této důvěry býti hodným; neboť přivedl Gothy, kteříž mezi tím všechen půlostrov balkánský za kořistmi byli prošli, brzo zase k pokoji a pořádku, vykázav jedněm nová sídla, druhé pak najav za žold do vojska římského. Po mnohých příhodách stal se posléze tento statečný a mocný císař samodržcem vší říše (r. 394), a však rozdělil říši před smrtí zase na východní a západní; první odkázal staršímu synu Arkadiovi, druhou mladšímu Honoriovi. Rozdělení to stalo se potom ustavičným.

[**Veliká tíseň říše západořímské, způsobená návalem kmenův německých.**] Brzo ukázalo se, že rozdělení říše obranu její jen stěžovalo. Vizigothové, jimž nevyplácena slíbená výroční pomoc, zdvihli se, vedení Alarichem, k novým útokům a vypravili se také válečně do Italie (403). Stilicho, ministr Honoriův, obránil se nájezdu jejich jen tím prostředkem, že přivolal na pomoc římské legie, při Rýnu posádkou rozložené; ale tím obnažil důležitou tuto hranici, přes kterouž hrnuli se nyní kmenové němečtí, s oné strany Rýna usedlí, do říše západořímské. Stilicho musil na pouhé obraně Italie přestati; Britannie, Gallie a Hispanie dány jsou v šanc. Vešliť tedy Svevové, Alani a Vandali do Hispanie, Burgundové usadili se ve Švýcařích a v sousedním dílu Gallie i založili zde říši burgundskou, Frankové pak sálští zmocnili se Gallie severní.

Co toto se dálo, chystal se Alarich k novému útoku na Italii (408). Jelikož Stilicha nebylo více (utracen jesť zejmena nedávně v následcích křivé obžaloby), neodvážil se Honorius

nepřítele polem podstoupiti i skrývaje se v pevné Ravenně, vydal mu v šanc i veliký Řím. Alarich, zmocniv se města r. 410, pustil je vojskům svým v plen. Chtěje potom i dolejší Italie dobyti, postižen jesť smrtí v Cosenze (v Kalabrii) i pochován v řece Busentu (411). Athaulf, jenž po něm od Vizigothův zvolen na království, učinil mír s Honoriem a vstoupiv do služby římské, dal sobě uložiti osvobození jižní Gallie od zástupův zaplavivších ji nepřátel. Přišed s tím šťastně ke konci, pojal za manželku sestru Honoriovu Placidii, zabit jesť ale brzo potom na výpravě do Hispanie. Nástupce jeho Vallia, kterýž za příkladem jeho podnikl válečnou službu Římanův, podrobil císaři Honoriovi bez mála celou Hispanii, začež tento daroval Vizigothům provincii aquitanskou, kteráž veliký díl jižní Francie nynější obsahovala (419). Zde založili sobě Vizigothi novou říši, kteráž povlovně, zvláště za statečného krále Euricha (451—486), největší díl Hispanie obsáhla; toliko Svevové zachovali na severozápadě pyrenaejského půlostrova (v nynějším Portugalsku a Galicii) svou nezávislosť, až konečně i oni r. 585 králem Leuvigildem do říše vizigothské jsou vtěleni. Vandalové byli již r. 429 s králem svým Geiserichem odtud do Afriky se vystěhovali, kdež založili jsou říši námořskou, jež ale sto let později od Řekův jesť vyvrácena.

K těmto zánovním státům německým vnitř někdejší říše římské přidružily se brzo jiné v nynějším Anglicku. Z těch dob, co legie římské na obranu Italie pryč odtud byly odešly, počali Piktové a Skotové bez ustání do Britannie najížděti, tak že obyvatelstvo nevidělo sobě jiné rady, leč přivolati na pomoc Anglosasy (z pozdějšího Jutska, Holštýnska a dolejšího Polabí). Tito zahnali sice Pikty i Skoty, ale sami podrželi dobytou zemi v moci své a založili zde sedm samostatných království (449).

[**Attila.**] Hunové, kteří znejprva Ostrogothy z jich kočovišť při černém moři byli zapudili, hnuli se také dále k západu i zaňali posléze v nynějších Uhřích stepní kraje potisské, znamenavše cesty, jimiž jsou se brali, všudež zabíjením a pálením. Panovníkem a vůdcem jejich v novém domově byl Attila (434—453), válečník hrozný a ukrutný, kterýž sám dával sobě jmeno metly boží, dávaje tím nejlépe znáti, čím stal se jesť ostatním národům evropským. Bylť postavy šeredné, ne-

jinak co ostatní krajané jeho, a však malé jeho, jako by bleskem šléhající oči, chůze i pohyb těla prozrazovali pána velmožného. Sídlem jeho byl rozsáhlý sice, a však jen ze dřeva zdělaný palác, okolo něhož stály domky pro početné ženy jeho. Stavili-li se u něho vzáctní hosté nebo vyslaní cizích pánův, pohoštěni jsou na zlatých a stříbrných nádobách, on sám pak jídal toliko na obvyklé mísce dřevěné, připíjeje k tomu z poharu dřevěného. Sám požíval velice málo, a to jen masných pokrmův.

Záhy byl Attila o sobě pojal domnění, že on a lid jeho povoláni jsou k věcem velikým, a u víře této utvrzováni jsou ještě více, jak vypravuje se, zázračnými znameními. Pustiv nejprvé hrůzu před sebou nájezdy na říši východořímskou, jež provázeny byly nevyslovnými spoustami, uložil Attila u sebe, vydati se též válečně na kořisti do říše západořímské. Zde panoval té doby Valentinian III., jemuž šťastnou náhodou výtečný ministr Aëtius po boku stál. Tento obávaje se od Hunů dokonalé zkázy říše, vešel ve spolek s kmeny německými, kteříž té doby již v Gallii a Hispanii seděli, aby odvrátili od sebe společné nebezpečenství. Attila počal nepřátelství, žádaje na Valentinianovi, aby mu sestru dal v manželství a s ní polovici říše věnem. Když mu v tom odepřeno, vytrhnul s nepřehlednými zástupy loupežných vojsk svých přes Rýn do Gallie. Zde potkal se v polích katalaunských (ve vůkolí nyn. Chalonsu nad ř. Marnou) se spolčenými Římany, Vizigothy, Franky, Burgundy a jinými kmeny i svedl s nimi bitvu zuřivou. S nevyslovným udatenstvím bojováno tu s obou stran; potůček, jenž beře se rovinou, proměněn jesť od krve zabitých v prudkou bystřici. Teprv s večerem klonilo se vítězství k straně Římanův a jich spolčencův. Attila ustoupil nazpět do ležení svého a dav sedla i štíty dřevěné u vysokou hromadu snésti, odhodlal se, sám dáti se upáliti, kdyby spolčencům zachtělo se, dokonale ho poraziti. A však vítězi nechali ho s pokojem a tak směl bez překážky zase k východu se zdvihnouti. Ustoupiv tedy, pokusil se za nedlouho o nájezd do samé Italie rovnou cestou přes Alpy. Zkažená města hořejší Italie (mezi nimi lidnatá Aquileja) ukazovala s dostatek, jakého osudu jesť se Římu z příchodu jeho nadíti. I vyšel mu vstříc ctihodný papež Lev I., prose ho, aby ustal od dalšího postupu; Attila sklonil se prosbám jeho i vyšel z Italie. Zemřeltě již r. 453 náhle,

zaliv se krví. Tělo jeho vloženo do rakve zlaté, a ta dána pak ještě do dvou jiných, stříbrné totiž a měděné. Ti, kdož ho byli pochovali, pobiti jsou pak až do posledního. Říše Hunův záhy po smrti jeho se rozpadla; početní národové, byvše jím donucováni, bráti podílu u všech výpravách válečných, dobyli sobě samostatnosti. Hunové pak znenáhla zmizeli na stepech jihoruských.

§. 5. Nové útvary státní.

Konečné vítězství národův západních nad Huny nestačilo ale nikterak k tomu, aby prodloužilo život říši západořímské. Byvši povlovně donucena, přestati na samojediné Italii, musila k tomu přihlížeti, ano i panství posledního císaře Romula Augustula r. 476 beře za své, na jehož místo pak povýšil se Odoaker, náčelník německých vojsk, kteříž posud-císařům za mzdu byli sloužili.

Na západě a jihu evropském vznikly mezitím na zříceninách říše západořímské nové státy, kteréž, jakkoli neměly jednostejné bytelnosti, přece však k přeměnění dřevního stavu věcí platně se přičinily.

Nejdůležitější mezi těmito státy byly:

A. V Italii:

1. Říše Odoakrova 476—493.
2. Říše Ostrogothův 493—555.
3. Říše Langobardův 568—774.

B. V Africe, Hispanii a jižní Francii až nahoru k Loaře:

1. Říše Vandalův 429—534.
2. Říše vizigothská (419—531) s hlavním městem Toulousem.
3. Království vizigothské volební, obmezené na Hispanii, (531—711) se stoličnými městy Barcelonou a Toledem.

C. Ve Francii:

Říše francká za Merovejců od r. 486.

D. V Anglii:

Státy Anglosasův od r. 449.

Všechen obromný prostor na východ a severovýchod od dolejšího Labe, Sály, vyšního Mohana, Šumavy a středního Dunaje přes Karpaty až k hořejší Volze, Oce a k hořejšímu Donu, odtud pak na jih až do stepí jihoruských náležel původně a nebo dostal se již dříve nebo v počátcích té doby početným kmenům lidnatého národa slovanského, kteříž ještě v 6. a 7. století v průvodu nebo vlivem jiných cizích národův, jako Bulharův a Obrův, i podunajské provincie říše západořímské, ano i celý sever půlostrova balkánského zaňali a dolů v něm až do samého Peloponnesu se rozšířili. I mezi nimi počali té doby již někteří státové vznikati, jako říše Samova, říše bulharská, velkomoravská, česká a ruská, vedlé kterých pozůstalá ještě říše východořímská, nad jiné pak dějiny Arabův a velmocné říše, od nich založené, zasluhují zvláštního povšimnutí.

§. 6. Říše ostrogothská.

Panství Odoakrovo, jenž r. 476 říši západořímské byl učinil konec, nemělo dlouhého trvání. Zeno, císař východořímský, zbaviti se chtěje nebezpečných říši své a tehdáž v Pannonii sedících Ostrogothův, kteříž té doby poslouchali chrabrého krále Theodoricha (Dětřicha), vyzval tohoto, aby pokusil se o dobytí Italie. Dětřich, jsa muž velice nadaný a podnikavý, jenž vzdělání svého v Konstantinopoli byl nabyl, ochotně vytrhnul do Italie a porazil Odoakra ve třech bitvách, obléhal ho po té v Ravenně, dokud se mu po udatném odporu na čestný slib nevzdal (493). Theodorich však nezdržel slibu svého, nýbrž nedůvěřuje soku sotva přemoženému, dal ho při hodech úkladně zabiti. Tak dostalo se panství nad Italií Ostrogothům. Brzo potom rozšířil Theodorich novými výboji říši svou daleko za hranice půlostrova, tak že k ní podunajské i illyrské provincie kromě ostrovův italských na čas slušely. Říši svou spravoval s řídkou opatrností a moudrostí a rychle vzmáhalo se dobré bydlo v Italii za jeho spořádaného panování. Bohatyrská mysl a udatnosť společně s vlídností a spravedlivostí, kteréž jediné proti Odoakrovi byl se zpronevěřil, zjednaly mu nejen chválu Římanů, nýbrž i v cizině takovou slávu, že bylo mu lze vcházeti ve spolky a příbuzenství s nejmocnějšími té doby knížaty.

Na smrtelném loži zůstavil Theodorich říši dceři své Amalasunthě, paní řídkého rozumu a vzdělání. Poněvadž Gothové neradi poslouchali panství ženy, zasnoubila se Amalasuntha se strýcem Theodatem, jenž ji brzo potom dal se světa sprovoditi, sám vlásti chtěje. Toto násilí mělo v zápětí veliké různice a jitření mezi Gothy i ponuklo císaře řeckého Justiniana I., aby se pokusil o dobytí Italie (535—555). Poslalť tam vojevůdce svého Belisara (535), jenž v krátkém čase Gothům největší díl Italie odňal. Ale různicemi, jež vznikly mezi Belisarem a vojevůdcem Narsem, s pomocným vojskem za ním poslaným, prodlilo se dokonalé vítězství. Když pak i Belisar následkem dvorských pletich z Italie odvolán jesť, vzmohli se Gothové, majíce nového bojovného krále Totilu, poznovu i dobyli s věčí částť ztraceného panství zase nazpět. Belisar, na novo do Italie poslaný, ale bez dostatečné podpory zůstavený, nepořídil mnoho. Konečně přišel s čerstvým vojskem zase Narses a ten učinil za nedlouho konec říši gothské, ač jí hrdinský král Tejas statně hájil. Byvše v poslední bitvě pod Vesuvem poraženi, zřekli se Gothové na dobro Italie, zjednavše si za to volný východ ze země (555).

[**Panství řecké.**] Panství řecké v Italii nemělo mezi tím dlouhého trvání (555—568). Narses, jenž co místodržící z Ravenny celou Italii spravoval, potupen byv od manželky císaře Justina II., vybídnul ze msty Langobardy, aby vešli válečně do Italie. Národ tento, maje poslední sídla svá v Pannonii, byl nedávno před tím, veden jsa Alboinem, bojovnosť svou prokázal přemožením Gepidův. Alboin vtrhnul po té v čele Langobardův a Slovanův r. 568 do Italie a zmocnil se v krátké době téměř celého půlostrova. V rukou řeckých zůstalo jen několik čelnějších měst přímořských, pak Řím s vůkolím, jižní díl dolejší Italie se Sicilií, Sardinií a Korsikou.

[**Říše langobardská 568—774.**] Sídelním městem říše langobardské učiněna jesť Pavia. Vláda samého Alboina potrvala ale jen na krátko; skonaltě smrtí násilnou z návodu mstivé manželky své Rosamundy, dcery pokořeného krále Gepidův, Kunimunda.

Panství Langobardův nalehlo na Italiany mnohem hůře než panství Ostrogothův. Tito nedotýkali se jmění domorodcův, ba ponechali na věčím díle i správu v rukou samých Římanů.

Langobardové však ujali se správy sami a potáhnuvše všecky pozemky domorodcův k sobě, nadělali z bohaté a osvícenější třídy obyvatelstva, pokud totiž vyhubena nebyla, žebrákův a přinutili všecko ostatní obyvatelstvo k jistému způsobu poddanství. Avšak k tomuto násilí přidružily se ještě útisky u věcech víry. Italiani byli totiž katolíci, Langobardi pak Ariané. Prodlením času pozbylo však nové panství povahy veliké tvrdosti, s kterouž s počátku bylo se jevilo. Langobardi přijali totiž za krále Autharise (585) přičiněním manželky jeho Theodelindy víru katolickou a od podmaněných znenáhla i řeč a vzdělání i splynuli takto s nimi v jediný národ. — Král Aistulf († 756) pokoušel se o zeměpisnou jednotu říše langobardské, chtěje dosavadní řecké části Italie dobyti, i udeřil nejprv na Řím. Ale ani on ani nástupce jeho Desiderius neprovedli úmyslů svých; rozbíjelyť se tyto o nepřátelství papežův římských, kteří v tuhém odporu svém proti panství Langobardův docházeli výdatné pomoci od králův franckých. Tak byl zejmena i Desiderius ve válce s Karlem Velikým poražen a říše langobardská vtělena jesť do říše francké (774).

§. 7. Říše Vandalů v Africe (429—534).

Pletichami známého Aëtia doveden jesť místodržitel římský v Africe, Bonifacius, k odboji. Aby trestu ušel, povolal Geisericha, krále vandalského, s lidem jeho na pomoc. Tento přeplavil se v skutku z Hispanie do Afriky (429), uhlídal ale brzo své příležitosti, aby římskému panství v provincii africké vůbec konec učinil, i přinutil Bonifacia, jenž smířiv se zatím se dvorem, Vandalův chtěl se sprostiti, k útěku do Italie. Věčí díl državy západořímské v Africe dostal se vítězi do rukou. — Vandalové počínali si však s nevídanou surovostí; veliká části měst spálena a osvětu latinskou, kteráž po severním pobřeží africkém utěšeně byla se rozmohla, zastihla rána, z kteréž nikdy více se nevzpamatovala.

Avšak Geiserich nepřestal na dosavadních výbojích, nýbrž užil zkaženosti dvora římského a panujících v něm rozbrojův k nájezdu do samé Italie. Vešed do Říma (455), vydrancoval město (vandalismus) a odvezl ukořistěné poklady do sídelního města svého, Karthaginy. Po té zmocnil se posledních zbytkův

panství západořímského v Africe i opanoval nad to i Sicilii, Korsiku a ostrovy balaearské s pityuskými. Avšak říše tak rychle se vzmohší brzo po smrti Geiserichově (477) chýlila se ke zkáze své, k čemuž nemálo přičinila se zdivočilosť Vandalův samých. Justinian I., uživ příhodné chvíle, poslal vojevůdce svého Belisara s vojskem a loďstvem do Afriky (533). Podporován jsa domorodci, porazil Belisar Vandaly a učinil konec panství jejich. Krajiny, v kterých byli panovali, spojeny jsou s říší vychodořímskou, přemožení a počtem ztenčení Vandalové odvedeni jsou s částť do ciziny, s část zmizeli beze stopy mezi domácím obyvatelstvem.

§. 8. Říše Vizigothův v Hispanii (419—711).

Vizigothové, založivše říši v jižní Francii a pojavše v ni znenáhla i největší díl Hispanie, hodlali panství své také k severu až za Loaru rozšířiti. V tomto snažení dostali se do války s mocně vzrůstající říší franckou, nedávně založenou, kteráž k jihu rozšiřovati se chtěla. U Vouglé (blíž Poitiersu r. 507) svedena bitva, v níž Vizigothové za krále svého Alaricha rozhodnou porážku utržili. Znenáhla ztráceli odtud državy své ve Francii, až posléze na pouhém panství v Hispanii přestati musili.

Až do r. 531 vládli Vizigothům králové dědiční. Toho roku zavedeno jesť království volební, jež prudké boje mezisobní v zápětí mívalo. Nicméně rozšířil ale přece král Leuvigild (569—586) panství Vizigothů na celý půlostrov, učiniv konec říši svevské, kteráž v nynějším Portugalsku a Galicii byla se rozkládala (s hlavním městem Bragou). Několik měst přímořských, kteréž z dob Justiniana I. císařové řečtí v svrchovanosti své drželi, taktéž dobyto jesť od nástupců jeho a tím říše zcelena. Za nich vypukly však domácí spory s dvojnásobnou prudkostí. Králové chtěli důstojenství své dědičným učiniti, ana zatím šlechta ve spolku s duchovenstvem úmyslu tomu ze vší síly se protivovala. Tak přihodilo se zejmena, že pánové po smrti krále Vitice (710) nezvolili syna jeho králem, nýbrž podávali korunu Roderichovi. Ze msty povolali synové Viticovi Araby, tehdá již v sousední Africe panující, na pomoc. Tito přišedše a vedeni jsouce Tarikem a Muzou, porazili Rodericha v sedmidenní bitvě u Jerezu de la Frontera (711) a po-

táhli v následcích jejích na místě Vizigothův panství nad Hispanií na sebe.

§. 9. Říše francká za Merovejcův (486—752).

Po zabrání samé Italie skrze Odoakra zachoval se ještě v Gallii zbytek panství římského pod místodržitelem Syagriem. Tomuto učinili konec bitvou u Soissonu r. 486 Frankové, vedení Chlodvikem z rodu franckých Merovejcův. Chlodvik, vlastní zakladatel říše francké, byl člověk mysli bojovné a ctižádosti neskrocené, nestrachuje se při tom ani lsti a ukrutnosti, aniž oukladného zabití. Chtěje panství své na všechny strany rozšířiti, podnikal tudíž války se všemi téměř sousedními národy. Nejprv přemohl Alemany, kteří po pravém břehu Rýna na východ až k Lechu seděli. Rozhodná bitva svedena u Zülpichu (496); již couvali Frankové, an Chlodvik jal se boha křesťanův za pomoc prositi, slibuje sám státi se křesťanem, ač dobude-li žádoucího vítězství. Štěstí válečné obrátilo se, vojvoda Alemanův klesl a přemožené vojsko doprošovalo se vítěze, volajíc: „Nepřiváděj, prosíme, více lidu na zmar; vždyť jsme tvoji.“ Chlodvik pokřtěn jest v Remeši od svatého biskupa Remigia a vedlé něho přijalo 3000 šlechticů z družiny jeho náboženství katolické. Byltě to skutek následkův velikých. Chlodvik dostav se takto v přátelské styky s katolickými domorodci Gallie, užil jich k tomu, aby mohl činiti sobě práva k ochraně katolíkův v jižní Gallii proti jich pánům, arianským Vizigothům. Válka, kteráž po té mezi ním a Gothy vznikla, vedena tak šťastně, že tito po bitvě u Vouglé (507) pozbyli věčí díl svých držav v Gallii. Poslední prostředek Chlodvikův k rozšíření a upevnění panství záležel v tom, že dal zradně a úkladně s cesty ukliditi ostatní kmenová knížata Frankův, odkudž stal se samovládcem všech kmenů franckých. Zemřelť r. 511.

Čtyři synové Chlodvikovi, kteří společně co nástupci jeho panovali a nad něž jmenovitě Dětřich (sídlem v Metech) vynikal, pokračovali v díle otcově. Mimo jiné výboje v Alemannii, Provencí a t. d. zkazili zejmena říši durynskou a burgundskou i rozšířili takto nad obyčej vlastní říši. Chlotar I., nejmladší z nich, přečkav ostatní, sjednotil veškeré panství francké, té doby největší ze všech říší germanských, v rukou svých (558—561). V rozšířené takto říši francké dá-

valy se platně znáti následující, řečí i mravem rozdílné části: 1. Neustrie, severozápadní část říše, prostírající se na jih až k Loaře, kteráž měla ráz více románský; 2. Austrasie, severovýchodní část, po výtce německá; 3. Aquitanie (t. j. krajiny druhdy Vizigothům odňaté) a 4. Burgundsko. — Ku konci 6. století přiznali i Bavoři svrchovanost franckou nad sebou, podrželi ale domácí knížata. Ustavičné dělení říše po smrti Chlotara I. a vzniklé z toho různice a války vnitřní, neméně i řada pychů a zločinů, páchaných od členův rodu královského, připravily posléz krále francké o všecku vážnost, zkazivše v nich zároveň všelikou sílu mravní. Tak zejmena jaly se královny Fredegunda a Brunhilda s ďábelskou krutostí na vzájem se pronásledovati; zvláště pak viní se Brunhilda z toho, že způsobila smrť neméně jak 10 králů a králeviců rodu panujícího. Když pak posléze dostala se synu Fredegundinu, králi Chlotaru II. do rukou, rozkázal ji tento za tři dni mučiti a živou ještě za nohu a ruku koni k ocasu přivázati a tak do smrti usmykati. Následek toho všeho byl posléze, že moc vládní znenáhla dostala se v ruce tak zvaných vladařův domu (roz. královského = majores domus).

Tito byli původně správci statků královských či korunních a tím samým i veliteli manského vojska, postupem času ale potáhli k sobě veškeru moc správní i vojenskou v říši, čímž stalo se držení této hodnosti podnětem prudkých bojů mezi velmoži franckými. Austrasie, Neustrie a Burgundie mívaly vlastního majordoma, až posléze vladaři austrasskému, Pipinu Heristalskému, podařilo se, učiniti sebe jediným majordomem říše francké (687). — Syn jeho Karel Martell (711—741), jenž po něm v tomto důstojenství následoval, stal se jeho hodným válečnou statečností svou. Bojovaltě dlouho a šťastně s početnými kmeny německými, kteří jednak proti moci francké nepřátelsky se zdvihali, jednak konec učiniti zamýšleli poddanství svému, i získal si posléze nesmrtelné zásluhy o křesťanství vítězstvím svým mezi Toursem a Poitiersem (732) nad výbojnými Araby, již Francii podobným osudem vyhrožovali jako Hispanii. Po jeho smrti převzali správu říše dva synové jeho Karlman a Pipin Malý; poněvadž se ale onen záhy již do kláštera byl uchýlil, stal se Pipin jediným majordomem (747). Té doby držel trůn blbý král Childerich III.

Pipin, odhodlav se tvrdě, učiniti konec panování jeho a vstaviti sobě na hlavu korunu královskou, dal se po poslech papeže Zachariáše optati, vzdaliž ten, „kdož sedí tu bez díla, dávaje sobě jmeno krále, pravým jesť králem či ten, kdož podstupuje všecky péče a břemena vlády.“ Papež prý odpověděl, že na toho, kdož spravuje v pravdě stát, sluší se, aby též nazýval se králem. K této odpovědi přiložil sobě Pipin titul krále franckého (752).

§. 10. Šíření se křesťanství mezi Němci. Mnišství.

[**Šíření se křesťanství.**] Bylotě věcí neobyčejné váhy pro rozvoj věcí evropských, že kmenové němečtí, postupujíce proti císařství římskému, křesťanství napořád přijímali. Nejprv přijali křesťanství Vizigothové; tito jsouce s počátku katolíky, přiznali se brzo k arianství i stali se takto příčinou, že vyznání toto rozšířilo se mezi jinými kmeny německými, jako Ostrogothy, Langobardy a t. d. Biskup Ulfilas přeložil bibli na jazyk gothský. Dalším během událostí opustili někteří ze zmíněných kmenů, zejmena Vizigothové a Langobardové, své arianství a obrátili se k církvi katolické, kteráž odtud povlovně stávala se panující. Frankové stali se hned s počátku vedlé krále svého Chlodvika národem katolickým. Co se tkne ostrovů britských, dostala se tam víra křesťanská již za dob panství římského, vtrhnutím pohanských Anglosasův vzala však zase velikou ujmu. Papež Řehoř I. Veliký (590—604) pokusil se o obrácení Anglosasů, vyslav do Anglie sv. Augustina s 40 benediktiny co missionáři. Podařiloť se těmto apoštolům, získati víře Ethelberta, krále kentského, a odtud vzmáhalo se křesťanství v ostrovech britských rychle a ustavičně, tak že zejmena z Irska hlasatelé víry křesťanské později také do Němec chodili, jako sv. Kolumban († 615) a žák jeho sv. Havel k Alemanům, sv. Jimram (v polovici 7. století) k Bavorům a t. d. Vlastní apoštol Němcův byl však Winfried (přezván později Bonifacius), pochodivší ze vznešené rodiny anglosaské, hlasatel víry křesťanské mezi Frýzy a Hesy, kdež založil pověstné později opatství fuldské, a první arcibiskup mohučský, jenž co takový zřídil církev německou († 754).

[**Mnišství.**] Náklonnosť k samotářství a vzniklému z něho životu klášternímu, jež byla nejprv v Egyptě se vzmohla, roz-

šířila se rychle do Evropy, zvláště pak po všech zemích západních, tak že již kolem r. 400 země tyto kláštery jakoby osety byly. Veliký vliv na rozvoj života klášterského měl sv. Benedikt z Nursie (480—543), jehož pravidla klášterského života (řehole), navržená původně pro klášter na vrchu cassinském (založený 529), ode všech klášterů na západě za vlastní přijata jsou. Dle nich byl každý mních povinen, zavázati se k doživotnímu přebývání v klášteře a ke třem slibům, chudoby totiž, čistoty a poslušenství k opatovi. Bylyť kláštery v oněch dobách barbarství a svévole pravým dobrodiním člověčenstva. Lesy a pastviny jsou prací jejich proměňovány v úrodná pole; pronásledovaní a trpící nacházeli v nich ochranného útulku; vycházeliť z nich noví hlasatelé víry, co zatím vnitř zdí školy zřizovány a v těch zbytky starého písemnictví, jakož i základy věd od dokonalé zkázy zachráněny jsou. Na slovo vzaté byly kláštery benediktinské v Sv. Havle, Fuldě, Korveji v Němcích, v Clugnym ve Francii a jinde.

Řehole benediktinův nepřestává na pouhém vyměřování určitých pravidel mnichům, nesoucích se k zachování náležité mravnosti; jí určuje a řídí se také veškera jich duševní i tělesná činnosť. První kapitoly její ukazují mnichům cestu ke konání dobrých skutků, k poslušenství a pokoře. Následující kapitoly ustanovují, že mních nemá držeti osobního jmění, že nesmí nic bez svolení opata aniž rozdati aniž přijímati, buď si to kniha, psací deska, ba i psací náčiní, ano mních nemá považovati ani vlastního těla nebo vlastní vůle za jmění své. Míra stravy v tom způsobě se určuje, aby nedávalo se více k jídlu, leč dvě krmě denně mimo ovoce, zeleninu a libru chleba. Masa zvířat čtvernohých smějí toliko nemocní bratři požívati. Nápoj záleží z jedné pinty vína na den. Od velikonoc až do října mají mníši od první až do čtvrté hodiny denní konati ruční práce, od čtvrté až do šesté čtením se zabavovati. Vstavše od stolu, odpočívali tiše na ložích svých, při čemž každý šeptem čísti směl. Od osmé hodiny až do večera pracováno opět. V zimě zabýváno se nejvíce čtením. I práce polní konány jsou v příhodných dobách ročních. Opatovi přikázano, aby vždy zůstával pamětliv toho, jaké břímě byl na se vzal a jaké účty z něho skládati bude povinen. Mějtě býti zběhlým v zákoně božím, čistý, střídmý a milosrdný, varovati se zlých skutkův a bratry milovati. Tresce-li, má sobě v tom moudře počínati a nikdy míry se nespouštěti, aby očišťuje nádobu ode rzi, nerozbíjel jí.

§. 11. Ústavní poměry říší německých na půdě římské.

Mezi kmeny německými, kteří na půdě římské nové státy byli založili, jako zejmena mezi Vizigothy, Langobardy a

Franky, vznikly tím samým zvláštní poměry právní. Dobytá země rozdělena jest od krále mezi družinu jeho, každý obdržel jedno těhlo v dědičné vlastnictví, jemuž říkali allod (statek svobodný). Králům a vůdcům dostávalo se po věčích těhlech, jež zase drobnými díly věrným svým k doživotnímu užívání popouštěli. Takovýto podíl slul fé-od (lat. feudum. t. j. statek z víry), po česku léno či manství, poživatel pak nazýval se vasall (man, lenník). Manství nebyla původně dědičná; znenáhla jest však dědičnost jejich jednak povolena, jednak od manů vynucena. Lenník byl svému pánu povinen věrností a stálou hotovostí k boji. Vlastník statku allodního účastnil se toliko válek, pokud země či státu se týkaly. Od Frankův dostalo se zřízení manské později do Němec i zemí slovanských, kdež dříve o něm nebylo paměti. Z bohatých držitelův allodů a len vznikla povlovně nová šlechta.

O dřevních poměrech právních mezi kmeny německými dávají návěští některé sbírky zákonův či zákonníky (leges). které z vůle některých králův průchodem 6. a 7. století na základě starodávních obyčejův právních složeny jsou byly. Obsahujíť po věčině jen výměry pokut a trestův za jisté zločiny.

Ze všelikého zločinu směl vinník penězi se vyplatiti, jediné sketství a zráda trestány jsou smrtí. V rozepřích občanských rozhodovaly právní průvody (důkazy) a listiny, u věcech hrdelních přísaha, pomocníci k přísaze a očisty (soudové boží). Očisty konaly se ohněm, vodou nebo křížem, soubojem či sedáním (za kyje a meče) a t. d. Při očistě ohněm povinen byl obžalovaný, sáhnouti na žhavé železo, nebo projíti hořící hranicí dříví nebo jinak na oheň se vydati, a to vše bez úrazu, měl-li býti nalezen nevinným. Při očistě vodou (metnutí na vodu) pokládán topící se za nevinného. Při očistě křížové stanuly obě strany s rukama pozdviženýma před křížem nebo oltářem; kdo první pohnul rukou, propadl při.

§. 12. Říše francká za Karlovcův.

1. Pipin Malý (752—768).

Když se Aistulf, král Langobardův, pokoušel o panství nad Římem, obrátil se papež Štěpán III. k Pipinovi o pomoc. Ten mu jí poskytnul i přinutil dvojí výpravou do Italie (754 a 755) krále Aistulfa, aby vzdal se obmyslů svých k Římu i odstoupil tak zvaný Exarchat i Pětiměstí, kteréž král Lango-

bardův před nedávnem císaři řeckému byl odňal. Pipin daroval prý tyto krajiny papeži; tím položen základ k potomnímu státu církevnímu.

2. Karel Veliký (768—814).*)

Pipin Malý zůstavil říši dvěma synům svým, Karlu a Karlmanovi. Když tento po třech letech zemřel (771), zmocnil se Karel, odstrčiv syny Karlmanovy, celé říše. Současní letopisci líčí Karla co muže postavy vysoké a silné, vlídného pohledu a zvučného hlasu, znajícího sobě rychle získati přízeň všelikých lidí. Požívalť stálého zdraví, nebyv za všechen čas 40tiletého panování svého ani jedinou nemocí stížen, jakkoli pracoval bez ustání. Byltě zejmena častým cvičením tělesně tak se otužil, že dovedl podkovu vejpůlí rozlomiti, ba i člověka v plné zbroji vyzdvihnouti a ve výši udržeti. Podobně statečným prokázal se i v prácích duševních. Vstávaje nezřídka čtyřikrát i pětkrát za noc, vykonával práce přichystané, ba odívaje se ráno, obliboval sobě jednati již o věcech státních nebo domácích; při jídle dával sobě čítati, užívaje takto každé hodiny času denního. Vychován jsa v hluku zbraní, naučil se počátkům vědění teprv co král. Vychování dětí vlastních opatřil však takovým způsobem, že synové i dcery nejprv učili se vědám,

*) **Rodokmen Karlovcův.** (Ti, jichž jmena jsou proloženým písmem vytištěna, byli císaři.)

Karel I. Veliký † 814

Karel † 811 — Pipin † 810 — Ludvik Pobožný † 840

(Pipin:) Bernard

(Ludvik Pobožný:) Lidéř I. † 855 — Pipin † 838 — Ludvik Němec † 876 — Karel II. Lysý † 877

(Lidéř I.:) Ludvik II. † 875 — Lidéř II. † 869 — Karel provencský † 863

(Ludvik Němec:) Karlman † 880 — Ludvik † 882 — Karel III. Tlustý † 888

(Karel II. Lysý:) Ludvik II. Koktavý † 879

(Karlman:) Arnulf † 899

(Ludvik II. Koktavý:) Ludvik III. † 882 — Karlman † 884 — Karel Blbý † 929

(Arnulf:) Ludvik Dítě † 911

(Karel Blbý:) Ludvik IV. Zámořský † 953

(Ludvik IV.:) Lidéř † 986 — Karel lotrinský

(Lidéř:) Ludvik V. † 987

potom cvičili se synové ve zbrani, v jízdě a lovu, dcery pak přidržovány jsou k přeslici a vřetenu, aby nepřivykli zahálce. Nejraději obcoval Karel s rodinou svou; nikdy nepojedl bez dětí a kdykoli nalezal se na cestách, jeli synové vedlé něho, dcery pak vezly se za ním. Rád zanášel se též honbou, sám pak pobil početné medvědy a zubry. V jídle a pití byl velice umírněný a v oděvu sprostný. Takové, hle, povahy byl panovník, jenž uvázav se v dědictví otcovo, co válečník a státník do té míry je rozhojnil, že stát Karlovců, jím založený, v Evropě trvalé došel váhy a významu.

[a) **Karel co válečník. Válka s Langobardy r. 773—774.**] Synové Karlmanovi, uchýlivše se k Desideriovi, králi Langobardův, prosili u něho sobě pomoci. Ten jí ochotně poskytnul, jsa od Karla potupen; neboť tento, pojav prvé dceru královu za manželku, poslal ji potom otci nazpět a zasnoubil se s Hildegardou, urozenou Alemankou. Když Desiderius chystal se k útoku na papeže Hadriana I., jenž držel k straně Karlově, objevil se francký král s vojskem k ochraně tohoto v Italii (773). Poraziv Desideria, donutil ho jíti do kláštera a sloučil panství Langobardův s říší franckou (774).

[**Války saské 772—804.**] Z kmenů německých, kteří nezávislosť svou od říše francké dosud zachovávali, byli Sasové sedící mezi řekami Lipou a Rúrou až k Labi, nejmocnější; činiliť se také nejstatečnějšími odpůrci dalšího šíření se říše francké, jakož i křesťanství, jemuž králové frančtí jako prostředku k utvrzení panství svého všemožně nadržovali. Proto hodlal Karel konec učiniti jich samostatnosti. Hned při první výpravě (772) vedl sobě vítězně i přinutil Sasy k poddání se a přijetí křesťanství. Ale úspěch ten byl pomíjející, neboť již příštího roku, když Karel zejmena zaměstnán byl válkou s Langobardy, pokusili se Sasové o obnovu nedávní samostatnosti a vedlé ní i pohanství. Byvše od Karla podruhé přemoženi, přistupovali, vedeni jsouce Vidukindem, vždy zase k odboji, kdykoli Karel za válkami na jiných místech meškával. Když tento r. 782 oddělení vojska na ně byl vyslal, k němuž připojiti se musilo i několik tisíc Sasův, způsobena jest jemu dokonalá porážka odtud, že ono vojsko saské mezi bitvou s krajany svými se spolčilo. Tu přikvapil Karel sám s mocným vojskem a vynutiv vydání odpadlých, dal je všecky (počtem

4500) bez milosti utratiti. Sasové, zhrozivše se toho krvavého skutku, zdvihli se k pomstě, ale v bitvě při řece Hase (783) potřeni jsou dokonale a Vidukind přijal s mnohými urozenci křesťanství (785). Zavedenoť mezi nimi zřízení francké, a aby spíše splynuli s křesťanskou říší franckou, založeno u nich osmero nových biskupství. Když Karel nalezal se ve válce s Avary, povstali Sasové poznovu (793), chtějíce vykořeniti všecka zavedení křesťanská; ale Karel přinutil je několika výpravami, zakládáním franckých kolonií v jich kraji a přesídlením 10.000 saských rodin na cizí půdu k nezbytnému a trvalému poslušenství (804). Boj proti Sasům potrval takto celkem za 33 let.

[**Válka s Araby 778.**] Jistý arabský místodržící ze Saragossy, vyhnán byv emirem Abd Errhamanem, obrátil se ke Karlovi za pomoc. Tento postoupiv do Hispanie, dosadil zase vypuzeného náměstka i dobyl země mezi Pyrenaeji a Ebrem. Na zpětném pochodu přepaden jesť i s vojskem a toto bez mála celé potřeno. Nabytá země ztracena zase, teprv r. 801 dobyl jí Ludvik, nejmladší syn Karlův, prostředkem vítězné výpravy, načež přivtělena k říši francké pod jmenem krajiště hispanského.

[**Válka s Avary 791—799.**] Vojvoda Thassilo, jenž vládl v Bavořích a Korutanech pod svrchovaností franckou, dychtě po samostatnosti, učinil tajný spolek s Avary čili Obry. Aby případnému nebezpečenství vyvaroval, vkročil Karel válečně do Bavor a Thassilo, cítě se slabým k obraně, prosil za odpuštění. Obviněn však později u Karla z ustavičných piklů s Avary a nemoha se nijak podezření očistiti, přinucen jesť od Karla jíti do kláštera, načež Bavory staly se provincií franckou (788).

Rozšířiv takto Karel říši svou až k Enži, počal válčiti s Avary samými. Divoký tento a loupežný národ dostal se po zaniknutí říše Hunův povlovně z nížin jihoruských a podunajských až do vnitřních Uher, kdež měl hlavní kočeviště svá na velikých stepech mezi Dunajem a Tisou. Odtud vyjížděli Avaři na lup do zemí sousedních, plenice a vybíjejíce vše i zůstavujíce takto po sobě širou poušť; kořisti zanášeli do opevněných ležení, jimž Němci říkali rynky; největší a nejpevnější rynk byl v Uhrách v poříčí Zaďvy. I uzavřel Karel, zkrotiti na vždy loupežné tyto sousedy.

Po několika válečných výpravách, kteréž jednak Karel sám (791), jednak syn jeho Pipin (796) pomocí sousedních Slovanův podnikli, rozbita jest moc Avarů, ukořistěny jsou snešené poklady, oni sami pak přinuceni, uznati nad sebou franckou svrchovanosť. Pohromami těmi jakož i morem vzali oslabení již Avaři takovou zkázu, že brzo potom beze stopy zmizeli; snad že zbytkové jejich s příbuznými jim Maďary, kteří později do Uher se přistěhovali, v jeden národ se sloučili.

[**Války Karlovy s Dány a Slovany.**] Tak rozšířeny jsou znenáhla branice říše francké na severovýchodě až ke krajinám obývaným od Dánův a Slovanův. Dostalť se Karel v pokročilejším již věku i s těmito národy do války. Rozšířiv proti Dánům hranice říše až k řece Idře, opevnil je později valem (tak zv. Danavirk). Slované, sousedící s říší franckou podél Labe a Šumavy a dělící se zde v početné kmeny, z nichž byli Bodrci, Havolané, Srbové a Češi nejmocnější, podstoupili po tuhých bojích věčím dílem poplatnosť franckou, časť oblastí jejich vzata v přímé držení Frankův a v nich zřízeno krajiště severní a durynské.

[**b) Obnovení důstojenství římského císařství.**] Když byl Karel takto velikou časť bývalé říše západořímské pod panstvím svým shromáždil (neboť vedlé býv. Gallie, Italie, části Hispanie a býv. provincií podunajských slušeli k říši jeho i Charváti jak v Charvátsku a Slavonii, tak i v Dalmácii) a prostředkem církevních zavedení pod stolici papežskou postavil, donutila ho nová tíseň papeže k výpravě do Italie. Byltě r. 800 papež Lev III. sám do Paderbornu saského přišel, hledat u krále pomoci proti odbojné straně v Římě. Karel přikvapiv do Říma, zjednal opět pokoj. Když pak o hodu vánočním, obvlečen v plášť římského patricia, v chrámu sv. Petra slavné mši svaté přítomen byl, postavil mu papež Lev korunu císařskou na hlavu a všechen lid provolal hlasitě: „Karle Auguste, od boha korunovaný, smírčí císaři římský, vítězství Tobě a mnohá léta!“ Tak obnoveno jest zase římské císařství.

[**c) Karel co státník.**] Karel zjednav šťastnými válkami říši francké neobyčejnou rozsáhlosť, neustával v přičinění svém o vnitřní jednotu její. K tomu konci usiloval o to, aby 1. všecky poddané své uvedl v lůno církve katolické, a 2. aby

národ francký i s jeho zákony a zřízením učinil vlastním středištěm říše.

Správa říše upravena tak, že veškery provincie rozděleny jsou na župy (Gaue) čili hrabství; v každé pak župě složena jest správa civilní i vojenská v ruce hraběte od krále jmenovaného. Na hranicích říše zřízeny jsou pro mocnější obranu jejich krajiště (Marken), která věčím dílem z několika hrabství se skládala; v čele jejich byl tak zv. markhrabí, opatřen jsa věčí mocí. Spravedlnosť konána v ten způsob, že na soudech obecních zasedali týdně tak zvaní stotníci (Centgrafen), na soudech pak vyšších (župních) župane (Gaugrafen), každý měsíc nálezy vynášejíce. Národní práva kmenův německých, pokud Karlovi vidělo se jich zachovati, a zákony, vydané od něho samého, tak zvané kapitularie, činily základní právo říše francké, vůbec platné. Výročně vysýlána jsou od Karla pojezdná hrabata (Sendgrafen), kteří po dvou provincie objížděli, dohlížejíce na pořádek ve správě a soudnictví.

O vážných věcech říše radil se císař každoročně s velmoži světskými i duchovními na sněmích říšských. Sněm říšský býval za jedno s tak zvaným polem májovým, t. j. obecnou přehlídkou válečné hotovosti říšské. K hotovosti vojenské a tím i k obraně říše byl povinen každý svobodník, držící statek jisté výměry.

O vzdělání národní pečoval Karel bez ustání. Početným od něho vyzdviženým biskupstvím a klášterům uloženo, aby netoliko staraly se o rozšiřování víry křesťanské, nýbrž ujímaly se také vyučování lidu. A v pravdě způsobily v té příčině školy klášterní mnoho dobrého. Karel co přítel věd volal k sobě nejslovútnější učence té doby, jako na př. Alkuina a Einharda. Rozkázalť sbírati starodávní bohatýrské zpěvy německé a sám pokusil se o sestavení německé mluvnice. Stavitelství podporoval vystavěním biskupského chrámu v Cáchách a mnohých paláců.

Karel těšil se v nejširších kruzích oddanosti a obdivu, památka jeho nikdy nevymizela z vědomí poddaných národů a jeví se v početných pověstech, vížících se k osobě jeho. Jako jmeno Caesarovo proměnilo se v titul nejvyšší moci panovnické, tak užili západoslovanští národové jmena „Karel" k vyznačení nejvyšší hodnosti vlastních knížat. Karel zemřel dne 28. ledna 814 v Cáchách co kmet letitý. Před smrtí povolav jediného té doby již syna Ludvika k sobě na sněm v Cáchách, kdež v chrámu sv. Máří vážnou řečí uveda mu na paměť povinnosti jeho k bohu, církvi a poddaným, rozkázal, aby sám sobě vstavil korunu na hlavu. Karel pochován jesť v kryptě téhož chrámu páně v majestátu císařském, sedě na zlatém stolci a korunu na hlavě, evangelium na kolenou, po boku pak mošnu poutnickou maje.

3. Říše Karlovců schází a rozpadá se.

[**Ludvik Pobožný 814—840.**] Ludvik Pobožný, Karlův dědic a nástupce v samém důstojenství císaře římského, byl povahy tiché, ale slabé, přítel nauk a pokoje. Byltě již r. 817

ustanovil, které země třem synům jeho, Lidéři (Lotharovi) totiž, Pipinovi a Ludviku Němci po smrti otcově v díl dostati se mají. Když potom z druhého manželství ještě čtvrtého syna, Karla Lysého, obdržel a i jemu (829) podíl vykázati chtěl, pozdvihli se synové z prvního manželství válečně i zajali otce (833). Místu, kde se to přihodilo (blíž Kalmaru elsasského), přezděno „pole lži"; neboť Ludvik nebyl poražen v boji čestném, nýbrž podlehl nevěře svých manů. Lidéř usiloval nyní přinutiti otce k složení slibův mnišských, aby ho takto navždy učinil nezpůsobilým k vládě; poněvadž ale Ludvik nedal se k tomu pohnouti, zvolena cesta jiná. Dle ustanovení papežských pozbývali totiž ti, kdož za hříchy své veřejné pokání byli učinili, práva k nošení zbraně a tudíž i k vládě; přemluvilť tedy Lidéř skrze některé biskupy otce svého k takovému veřejnému pokání. Kleče četl císař v kostele z listu před četným obecenstvem hříchy své, načež složiv meč, obvlekl se v roucho kajicné. Toto potupné nakládání s otcem vzbudilo lítosť synův mladších, kteříž nad to s nejstarším bratrem dobře se nesnášeli; i zastali se tudíž svrženého císaře i dopomohli mu opět vlády. Když po té Pipin zemřel a císař poznovu na to pomýšlel, i nejmladšího syna Karla odděliti, vzbouřil se Ludvik, domnívaje se býti zkráceným. Mezi válkou sešel císař zármutkem se světa (840).

[**Rozdělení říše.**] Lidéř, jenž v důstojenství císařském po otci svém následoval, obmýšleje celé říše se zmocniti, přinucen jesť bitvou u Fontenaille (841) od bratří svých k dělení říše. Podlé smlouvy, učiněné ve Verdunu (843), podržel Lidéř Austrasii, část Burgundska, Frýzsko, franckou Italii a důstojenství císařské; Karlovi Lysému dostalo se západních Frank, t. j. Neustrie, Aquitanie, ostatku Burgundska, Septimanie (t. j. kraje mezi Sevennami a mořem středozemním až k řece Rhonu) a krajiště hispanského; Ludvikovi postoupeny jsou země německé na pravém břehu Rýna bez Frýzska, ale s župami špýrskou, vormsskou a mohučskou, konečně poplatek z kmenův slovanských, pokud nebyli se již vybavili ze svrchovanosti francké.

[**Málomocnosť říše Karlovcův se vzmáhá.**] Záští a různice mezi bratry nevzaly ani po tomto dělení konce. Tato nesvornosť, jakož i ustavičné války s odbojnými many a nepo-

kojnými kmeny, zvláště slovanskými, oslabily valně jich moc, způsobivše zároveň, že nestačili obrániti a zachovati říše Karla Velikého v celém objemu jejím.

Ze všech sousedův říši napadajících obáváno se nejvíce Normanův. Z Dánska, Švedska a Norska, kdež statečný a pohanský lid tento byl domovem, pouštěli se Normané na nesčíslných loděch do všech moří evropských, drancujíce nejen pobřežní krajiny i sebe vzdálenějších zemí, nýbrž odvažujíce se z ústí řek nahoru až do dalekého vnitra zemí, kdež brali, co se jim namanulo. Lodě jejich byly bez všelikého pohodlí, neposkytujíce ani ochrany proti zlému povětří aniž proti vedru slunečnímu, k tomu tak malé, že věčí zástup loupežníkův potřeboval jich do 3—400. Dobrodruhové ti, jak udatní tak otužilí, přenášeli lodice své na bedrech přes mělčiny a vlaky a odtud pošlo, že i tam z nenadání jevili se, kde toho neviděla se nižádná možnosť.

Jako na severu nedovedl Lidéř Normanům trvale se obrániti, podobně nestačil v Italii udolati Saracenům (Mohamedánům africkým), kteří tu s úspěchem panství francké válečně napadali. Také Ludvik Němec nebyl s to, udržeti slovanské národy, na hranicích Německa osedlé, v dřevním poslušenství. Když rod Lidéřův vymřel již syny jeho (875), ostali jsou Karel Lysý a Ludvik Němec jedinými dědici říše Karlovcův. — Ludvik Němec zanechal při smrti své (876) po sobě tři syny, z nichž starší dva dosti brzo zemřeli, odkudž nejmladší, Karel Tlustý, celou državu otcovu obdržel. Když bylo i potomstvo Karla Lysého až na jediného vnuka, nedospělého Karla Blbého, vymřelo, povolali Frankové západní, nemohouce do takového krále nižádné ochrany proti Normanům se nadíti, Karla Tlustého také na trůn (884 až 887), tak že tento ještě jednou téměř celý stát Karla Velikého s titulem císařským v osobě své sjednotil. Poněvadž ale i on nestačil říše náležitě obhájiti, složen jesť hodností svých na říšském sněmu v Triburu (887). Francie i Německo zvolivše sobě vlastní krále, zůstaly odtud navždy rozděleny; v Italii zmocnil se panství hrabě Vít spoletský, mezi Francií a Německem vznikly pak ještě říše dolno- a hornoburgundská. Tak rozpadla se říše Karlova v patero států.

§. 13. Slované.

[Rozšíření Slovanův.] Původní vlastí Slovanův v Evropě jsou rozsáhlé roviny a pahorkoviny v poříčí hořejšího Donu, celého Dněpru, Dněstru a Visly, odkudž dílem již za prvního stěhování se německých kmenův (v 3. a 4. věku po Kr.) až k Labi, Sále a hořejšímu Mohanu, na severu pak až k moři baltickému, povlovně a nepozorovaně se rozšířili. V 5. věku (ne-li také již dříve) opanovali Slované (zejmena čeští čili Čechoslované) nynější Čechy, Moravu až po Dunaj, jakož i celé severní Uhry (Slovensko). Nájezdy rozličných cizích kmenův kočovních, jako zejmena Avarův a Bulharův, potáhly přímo i nepřímo za sebou nové válečné čili výbojné stěhování se Slovanův ze zákarpatských vlastí jejich. Tak usadili se v 6. století Slovenci v Pannonii a Noriku, na sever až k Dunaji, na západ až do vnitřní Istrie a do vrchoviště Dravy (ve vých. Tyrolech). Týmž časem počali jiní Slované ve spolku s čudskými Bulhary (odtud bulharští Slované) napadati říši byzantskou se strany nejdolejšího Dunaje, odkudž průchodem 6. a 7. věku dolejší Moesii, největší díl Thracie a Macedonie až blíže moře aegejského zaplavili a ku konci téhož století i Helladu i Peloponnes až na přímořská města v držení své dostali. Mezi r. 630—640 přestěhovali se se svolením východořímského císaře Heraklia kmenové Srbův a Charvátův do Dalmacie a Pannonie posávské, a podstoupivše zde svrchovanosť císařův byzantských, přijali nedlouho potom též náboženství křesťanské. Po zničení Avarů Karlem Velikým usazovali se moravští Slované hojně ještě v hořejší a dolejší Pannonii, bulharští pak rozšířili se od jihu až k Dunaji, na východ až do hor Sedmihradských.

Tak byl okolo r. 800 všechen obromný prostor (skoro $^3/_5$ Evropy) od moře baltického až dolů k moři aegejskému a adriatickému, na šíř pak od hořejší Dravy, hořejšího Mohanu, Sály a dolejšího Labe na východ až za Don obýván a osazen od slovanských kmenův buď výhradně, buď velikou věčinou a Slované stali se tudíž nejčetnějším národem v Evropě.

[Čelnější státy slovanské.] Osud, kterýž kmeny slovanské stihnul, byl velice rozdílný. Ti, kdož byli se usadili na půdě původně německé nebo v krajinách alpských anebo konečně v říši

byzantské, podlehli na díl výbojnému násilí německých i byzantských panovníkův, na díl zřídili sobě říše, kteréž přese všecky nehody za dráhnou dobu se udržely. Jsouť to zejmena:

a) Říše charvátská, která v devátém století dospěla k samostatnosti;

b) říše bulharská, kteráž od konce 7. až do počátku 11. věku trvala a za jistý čas přes všechen severovýchod illyrského půlostrovu se vztahovala, a

c) říše českomoravská.

Slované, kteří v prvotních sídlech svých byli zůstali, nenašedše při tom v národním rozvoji svém trvalých překážek, rozdělili se konečně na dvě hlavní říše, jež v čele veškerého Slovanstva stojí, totiž na říši ruskou a polskou. O historii všech těchto říší bude později více položeno.

[Mravy a obyčeje Slovanův v době původní a zvláště pohanské.] Slované objevují se již dle nejstarších zpráv co lid usedlý, kromě zvěro- a rybolovu a tržby zvláště zemědělstvím a chovem dobytka se obživující. Veškeré příbuzenstvo (rod) zůstávalo pohromadě (čeleď, zádruha) ve vsech či sídlech, trvajíc v nedílnosti a obživujíc se na pospolitých pozemcích zemědělstvím a chovem dobytka pod správou společného, voleného náčelníka (vládyka, starosta, stařešina). Vládyka zároveň byl i soudcem i knězem rodu. Více příbuzných čeledí, po kraji (župě, vlasti) rozsedlých, činily plémě nebo kmen; mocnější mívali i více žup. Správcové žup, volení i dědiční, kteří bývali vždy z bohatších čeledí, sluli lechové, župané a činili časem jakousi šlechtu národní (u Čechův potom pány nazvanou). Sjednotili-li se postupem času kmenové v jeden stát, panovali nad zemí knížata (kněži) společně s radou národní (kmeti) a se sněmem, na kterýž chodili kmeti, lechové i vládykové. Kníže byl jako nejvyšším vládykou celého národa, ochránce zákonův, vrchní správce, kněz i soudce. K vojně vstáti byli všickni dospělí a zdraví mužové povinni. — Soudy konány jsou veřejné i bývaly záhy již sborové (poroty); k očistění viny sloužili svědci, přísaha i očisty (soudy boží), podobně co u Germanův a Románův.

I Slované věřili původně v jediného boha, jakkoli záhy vzniklo mezi nimi jakés ponětí o dvojici v přírodě (zlí a dobří bohové, bozi a běsi) a postupem času i mnohobožství. Poněvadž však Slované následkem stěhování svého záhy již octli se v sousedství křesťanských národův, ano mnozí z nich i v poddanství neb poplatnosť těchto upadli, mělo jen u vzdálenějších slovanských národův, zvláště u Slovanů baltických a Rusův, pohanství dosti času, rozvinouti se, protož také jen při těchto Slovanech spatřuje se zvláštní třída kněží. Za nejvyššího Boha považovali všickni Slované, jak se zdá, nebe (Svaroh); synové jeho (Svarožici) byli slunce a oheň. U Slovanův ruských a baltických byl ve velké vážnosti i Perún,

vládce hromu, jehož druzí Slované neznali. K vyšším bohům náleželi u baltických Slovanův též Svatovid a Radhosť, u všech Slovanův ale Veles, ochránce stád. Vesna byla bohyně jara a života, Živa bohyně léta a úrody zemské vůbec, Mořena bohyně zimy a smrti. Velké vážnosti požívali u všech Slovanů obrazy předkův (jacís bohové domácí, rodoví), jež nazývali dědky či skřety (skřítky). Posléze byla Slovanům oživena veškera příroda nadlidskými bytostmi, dobrými i zlými, jako byly víly a rusálky, polúdnice, vodníci, ďasi a třasi, vědi č. jedibaby (čarodějnice v povětří), vlkodlaci, můry a morousi a t. d. — Slované věřili v trvání duše po smrti; duše vstupovaly, pokud byly za života dobré či zlé, do navi nebo do noci černé. — Oběti byly buď krvavé neb nekrvavé. Obětováno v posvátných hájích, při pramenech a skalách; toliko Rusové a baltičtí Slované měli chrámy a kněze.

§. 14. Říše východořímská z doby konečného rozdělení.

Říše východořímská, jinak též řecká či byzantská, obsahovala při počátku středověku země půlostrova illyrského, Egypt a někdejší državy římské v Asii. V bouřlivých dobách stěhování se národův udržela se říše tato jen s těží a s velikými obětmi jak na jmění a lidech, tak na zemích proti Gothům, Hunům a jiným národům. Za Justiniana I. (527—565), nejznamenitějšího panovníka této doby, zlepšil se stav její. Rozšířilť císař tento skrze výtečné vojevůdce své Belisara a Narsa nemálo objem říše; tak vyvrácena jesť roku 534 říše Vandalů v Africe, v následcích dvacítileté války (535—555) učiněn konec panství Ostrogothův v Italii a posléze dobyto na pobřeží hispanském mnoho měst a krajin. Jediné proti Persám bojoval Justinian nešťastně a přinucen jesť koupiti od nich mír.

Panování Justinianovo proslavilo se nejen vítězstvími zbraní jeho, nýbrž i vědami i uměním. Na rozkaz císařův sestaven jesť zejmena od několika pověstných právníků zákonník říšský i s výkladem (Corpus juris civilis), kterýž setkal se s neobyčejným vlivem na rozvoj práva a spravedlnosti v dobách pozdějších. Neméně podnikány jsou od císaře nákladné stavby jak chrámů (chrám boží moudrosti v Cařihradě), tak na obranu říše (zdi, okopy, tvrze a t. d.). — Co se tkne společenského života říše řecké, spatřovaly se všudež zjevné stopy úpadku; při dvoře měla volný průchod veliká znemravnělosť; sama choť Justinianova, císařová Theodora, byla v tom příkladem nejhorším. — Z národních her starého Říma přestěhovaly se do

nového města stoličního jediné hry v cirku, zvláště pak dostihy, kteréž staly se oblíbenou zábavou všeho lidu. Tak mocná byla zejmena náruživosť při těchto zábavách, že se brzo celé sídelní město podlé barev závodníkův rozstoupilo na stranu „zelených“ a „modrých“, jež potom vespolek lítě se pronásledovaly. Později jaly se tyto strany i otázky politické a náboženské rozhodovati, uvádějíce takto neskrovnou měrou i pokoj státu v nebezpečenství.

Po smrti Justinianově stihly říši řeckou nové nesnáze i těžké ztráty. Odňata jí téměř celá Italie. Císař Heraklius (610—641) pozbyl Syrie, Malé Asie i Egypta ve válkách s Persami, kteří ho ve spolku s Avary i v samém sídelním městě obléhali. Nabylť sice bitvou u Ninive (627) ztracených provincií poznovu, ale brzo potom musil Syrii i s Egyptem postoupiti vítězným Arabům. Za následujících císařů ztracen i poslední zbytek država hispanských. Slované ve spolku s Bulhary zmocnili se Moesie a zaplavili i jiné krajiny říše. — Z náboženských různic, o nichž výše zmínka učiněna, neobešla se žádná s takovým porušením vnitřního pokoje, jako obrazoborství. Bylit se totiž někteří císařové na odpor postavili obvyklému ctění svatých obrazův, nelidsky pronásledujíce jich ctitele, ani druzí jich se zas ujímali. Celkem potrval tento spor za 116 let (726—842), přivodiv s sebou všecky možné ohavnosti bojův o náboženství, až posléze učení církve západní, že ctění obrazův svatých dovolovati se může, všude průchod sobě zjednalo.

§. 15. Mohamed i Arabové.

[**Mohamed.**] Když v Evropě moc Frankův byla se upevnila a křesťanství mezi národy germanskými vždy více se šířilo, povstal v daleké Arabii muž, jenž smyslil národu svému, pohříženému ve tmách hlubokého modlářství, náboženství nové, jež hrozilo zkaziti jak svět křesťanský tak pohanský. Muž ten byl Mohamed z kmene Kurejšovců, kteří v opatrování měli Kábu, národní totiž svatyni Arabův v Mece.

Mohamed (t. j. Oslavený) narodil se r. 571 v Mece. Ošiřev záhy, vzat jesť od strýce svého Abu Taleba na vychování, jenž z něho kupce mínil učiniti. Vstoupiv později do služby u jisté bohaté vdovy (Chadidže), jíž po čase také za manželku

pojal, vykonal za obchodem daleké cesty do Syrie a Malé Asie. Obcovav zde s lidmi náboženství židovského i křesťanského, brzo poznával vyvýšenosť jednoho i druhého nad modlářským učením Arabův. Nedal se však ani na židovství aniž na křesťanství, nýbrž pojal úmysl, ustanoviti náboženství nové. Uchýliv se nejprv z hluku světa na samotu, pohřížil se v rozjímání o věcech víry, pomýšleje na prostředky, jimiž by národ svůj vyvedl ze spustlosti víry. Posléze, jsa již 40 let stár, počal sobě vésti co věstec *nové víry*, kterouž prý mu archanděl Gabriel sám byl vnuknul a jejíž *hlavní obsah* byl: Není boha mimo boha (t. j. jeden jesť toliko bůh) a Mohamed jeho prorok. K této základní větě přidal početná pravidla a poučení, jimiž pořádek a dobrý mrav v životě přívržencův nové víry zase k platnosti měly býti přivedeny. Dle toho povinen byl každý, obrácen jsa tváří k Mece, denně pětkráť se modliti, denně několikráte se mýti, v určité doby se postiti, almužny udělovati a nejméně jednou za života pouť do Meky vykonati. Všeliký člověk nechť prý do vůle boží se odevzdá; neboť všemohoucí, jenž všecko stvořil, vyměřil prý již neomylně napřed běh všeliké příhodě. Věřícím sliboval Mohamed po smrti požívání rajských rozkoší, jež horoucími barvami vymaloval. — Učení Mohamedovo o *božském určení* (osudu) způsobovalo při stoupencích jeho v potomních válkách hrdinství k víře nepodobné; poněvadž totiž hodina smrti jak sketovi tak udatnému již předkem nezbytně prý jesť určena, ale jen tento rozkoší rajských účastným se stane, nutil se i nejstrašlivější Mohamedán, svléci se sebe bojácnosť svou. Učení své jakož i přikázání mravní nevypověděl Mohamed pojednou, nýbrž vždy po čase co řadu božských zjevení. Tato byla později sebrána i vešla platně v obsah *koranu*. Víře mohamedánské říkalo se *islam*, t. j. odevzdání se do vůle boží, a přívrženci její nazývali se *Moslemin*, t. j. odevzdaní (do vůle boží).

Mohamed svěřiv se s počátku poslání a nového učení svého toliko nejbližším příbuzným, ohlásil se na konec i v Mece veřejně co prorok, utržil ale u svých krajanův jen posměch a potupu a musil konečně na útěk se dáti do *Jatrebu* (622). Poněvadž ale Jatrebští záhy v něho uvěřili (odtud dostalo se potom Jatrebu příjmí města prorokova = medinat al nabu = *Medina*), způsoben jesť tím počátek mohamedanského

letopočtu (léta hidžretu t. j. útěku). V Medině zjednal sobě Mohamed početných přívrženců̂v, za jichž pomocí záhy již šířil mečem učení své mezi usedlými i kočovními kmeny vnitř Arabie; došed takto nemalé moci, přinutil na konec i Meku k víře v božské poslání své (630). Tak stal se znenáhla pánem bez mála celé Arabie. I v tomto vyvýšeném postavení co světská i duchovní hlava Arabie nezpronevěřil se dřevní prostotě života, připravuje sobě často sám svůj pokrm, záplacuje i čistě šat svůj a doje kozy své. Z pravidla požíval toliko ječného chleba i datlí, popíjeje k tomu vody a nesa se vždy sprostně. Zemřelť r. 632, zůstaviv jedinou dceř Fatimu, kterou statečný Ali za manželku pojal.

[**Výboje Mohamedanův za chalifů z kmene Kurejšovců.**] Po smrti Mohamedově zvolen chalifou (t. j. nástupcem prorokovým) tchán jeho Abu Bekr (632—634), jenž po cestách prorokových dále se ubíral, šíře s novou věrou i světské panství. Arabie jesť dokonale podrobena; další útoky chystány pak na sousední říši perskou a byzantskou. Oné odňata Mesopotamie, této téměř celá Syrie. Největších zásluh o dosavadní zdar víry i výbojův zjednal sobě vojevůdce Omar, kteréhož také Arabové po smrti Abu Bekrově na chalifství zvolili (634—644). Dobyltě nejprv zbytku Syrie a Palaestiny (i Jerusalema r. 636) i obrátil se pak na říši perskou, již také vyvrátil (642). Za nedlouho učiněn i útok na Egypt, kterýž šťastně odňat jesť říši byzantské, při čemž za své vzala velikolepá knihovna Ptolemaejovců v Alexandrii. Ve všech dobytých zemích ujímal se islam s rychlostí podivu hodnou.

Nástupcem Omarovým v chalifství byl Othman, tajemník Mohamedův (644—656). I nyní zveličována jesť výbojně říše Arabův, ač povlovněji. Staraje se nad slušnosť o příbuzné své, znepřátelil se Othman s druhými náčelníky, od kterýchž zabit jesť posléze úkladně. Teprv nyní vzpomenuto na dlouho odstrkovaného Aliho (656—661), udatného zetě Mohamedova; přidržuje se však jediné koranu a zavrhuje podání, mezi tím již sepsané (sunnu), nedošel Ali obecného uznání; neboť proti němu zdvihla se celá strana sunnovců, vedená Muavijí, místodržícím v Syrii. Z toho vznikla krvavá válka občanská, mezi kterouž také Ali úkladně jesť zavražděn. Všickni přívrženci čisté víry (šijovci, t. j. starověrci), zvláště pak Persové, mají ho za svatého.

[Omajovci 661—750.] Muavija I., jenž nyní obecně chalifou uznán, přivedl k panství rod Omajovců, jenž sídlem svým učinil nádherný Damašek. Se znamenitým úspěchem pokračovali první chalifové tohoto rodu v počatých výbojích. Říše byzantská připravena o Rodýz, Cypr, části Malé Asie, jakož i o zbytek držav afrických, Sardinii a Korsiku. Odvážné pokusy, zmocniti se samého Cařehradu, zmařeny jsou vynalezením řeckého ohně, jímž spáleny jsou lodě Arabův, před hlavním městem východního křesťanstva ležící. Počátkem 8. století podařilo se Arabům, jež vedli znamenitý Musa a Tarik, zmocniti se po bitvě u Xeresu de la Frontera (711) téměř celého půlostrova pyraenejského. Jiné pokusy, podrobiti sobě také Francii, rozbily se o udatnosť Karla Martella, jenž Araby mezi Toursem a Poitiersem (732) porazil.

Tak zjednali chalifové v první polovici 8. století říši své největšího objemu, ku kterémuž zvláště dospěla za chalify Valida I. (705—714). Náležely ť k ní v Evropě: téměř celý půlostrov pyraenejský, Sardinie, Sicilie (ač teprv r. 898 celá dobyta), Korsika, některé pobřežní krajiny v Dolejší Italii a Kreta.

V Africe: Egypt a celé severní pobřeží Afriky, odkudž se prostředkem obchodu islam až do Sudanu rozšířil.

V Asii: Na severovýchodě veškeren kraj až po Kavkaz a ř. Sihun, na východě až k horám Sněžným (Musdagh), střednímu Indu a dále za Ind dolejší, na jihu až k moři arabskému, na západě pak až k moři rudému středozemnímu. Z Malé Asie patřila jim jen Cilicie a ostrovy Rodýz i Cypr.

[Roztržení říše chalifův.] Panství Omajovců vyvráceno jest r. 750 Abul Abbasem, místodržícím v Mesopotamii; použiv záští, chovaného od velikého počtu Mohamedanův (šijovců) z dob zabití Aliho proti Omajovcům, vzbouřil se proti chalifovi Mervanovi II. a porazil ho. Ukrutně pronásledováni jsou nyní všichni členové rodu omajovského; jeden ze strýců nového chalify vylákal lstivě potomky svržené dynastie z jich úkrytu a dal je úkladně kyji pobiti. Jen někteří Omajovci zachránili se na poušť mezi beduiny; tak zejmena Abd Errahman, jenž dostihnuv posléze daleké Hispanie, založil zde samostatné chalifství (Andalos). Tak vzala za své politická i církevní jednota říše chalifův.

Abbasovci přenesli sídlo své z Damašku do vystaveného týmž časem Bagdadu a nahradili sobě ztrátu Španělska výboji v jiných stranách. Nejčelnější Abbasovec byl chalifa Harún

A r r a š i d, t. j. Spravedlivý (786—809), vrstevník Karla Velikého, s kterýmž také přátelských styků sobě hleděl. Literatura arabská rozvíjela se za něho slavně, podporována jsouc nemálo na slovo vzatou štědrostí jeho, jíž obmýšlel básníky i učence. Příjmí Spravedlivého dostalo se mu způsobem východních despotů; vykonávalť totiž přísnou spravedlnosť, kde nešlo o vlastní prospěch nebo zvůli jeho; jinak nevzdaloval se ani ukrutnosti ani násilí. S vezírem svým, chytrým a udatným D ž a f a r e m, procházel přestrojen města i kraj, zvěděti chtěje, líbí-li se vláda jeho a zdaž každému činí se po právu. Shledal-li žaloby těch, kdož neznajíce ho, jemu láli, býti s podstatou, odměnil se jim královsky, naopak ztrestal je citelně. — B a g d a d, jenž za tohoto chalify největší slávy dosáhl, čítal prý 10.000 mešit, tolikéž veřejných lázní, 105 mostů, 600 průlivů čili struh, 400 vodních mlýnů, 4000 kašen a 100.000 zahrad.

Již za Haruna potkaly říši citelné ztráty v Africe; po smrti jeho chýlila se vnitřní síla její k rychlé zkáze. Chalifové, zapomínajíce prostého způsobu života předchůdců svých, oblibovali si čím dál tím více choulostivosť a rozkošnictví, zůstavujíce světskou vládu náčelníkům tělesné stráže své, kteráž skládala se z cizích otroků. Tak stalo se, že konečně jeden takový e m i r a l o m r á (t. j. kníže knížat, kterého titulu zmínění náčelníci užívali) r. 936 veškeru moc světskou v říši k sobě potáhl, dovoluje chalifám jediné platného vlivu u věcech duchovních.

Oddělení druhé. Od konečného rozebrání říše Karlovcův až do zvolení Rudolfa habšpurského na trůn německý (887—1273).

§. 16. Povlovné vzmáhání se říše německé až na Jindřicha IV. a boje jeho s papeži (887—1056).

1. Poslední Karlovci.

Po svržení Karla Tlustého r. 887 (§. 12) zvolili Němci levobokého synovce jeho Arnulfa, vévodu korutanského, s titulem krále východních Franků na království (887 až 899). Arnulf pracoval nad jiné o to, aby nedopustil vzniku nějakému mocnějšímu státu slovanskému na hranicích Německa a proto usiloval o vyvrácení Svatoplukovy říše velkomoravské. Pro moc a válečnou statečnosť krále velkomoravského nezdařilo se mu v tom sice nikterak, zajisté ale Maďarům, kteří, přistěhovavše se zatím do Uher (892), vyzváni jsou od Arnulfa, aby říši velkomoravskou zničili. Arnulf podniknul též dvě výpravy do Italie a dosáhl důstojenství císařského (896).

Po smrti Arnulfově učinili velmoži němečtí králem nedospělého syna jeho, Ludvika Dítě (900—911). Za něho stali se Maďaři loupežnými nájezdy svými také hrůzou říše německé, porážejíce napořád v krvavých bitvách vojska proti nim vysílaná. Poněvadž Ludvik, jsa příliš ještě mlád, nestačil k obraně říše, zvolili kmenové němečtí ze sebe vévody, na něž obranu složili. Tak vznikla opět vedlé království moc vévodská, jíž byl Karel Veliký jako nebezpečnou odstranil. Vévodství byla tato: Bavory, Alemanie (Šváby), Franky, Lotharingie a Sasy.

2. Kunrat I., král Franků východních.

Po vymření Karlovců skrze Ludvika Dítě zvolili velmoži všech kmenů německých, vyjmouc Lothrinky, kteří Francie

byli se přidrželi, Kunrata, vévodu franckého, králem (911—918). Kunrat, neméně i nástupci jeho, měli dosti práce, aby zjednali sobě obecného uznání v Němcích, poněvadž noví vévodové, usilujíce o dokonalou nezávislosť, bez ustání odboje strojili. Tohoto stavu vnitřní málomocnosti užili Maďaři k novým nájezdům, jež až po Bremu a Hamburk se vztahovaly.

3. Králové němečtí z rodu saského (919—1024).

[**Jindřich I. Ptáčník 919—936.**] K radě umírajícího krále Kunrata zvolili Frankové a Sasové vévodu saského Jindřicha králem. Donutiv nejprvé vzpurných knížat k tomu, aby ho uznali, a spojiv opět Lothrinky s říší, chystal se na dobro přetrhnouti záhubné nájezdy Maďarův. Aby Němce k boji s nimi připravil a sám s dostatek válečně se vystrojil, vešel s Maďary prozatím v delší příměří, svoliv zároveň k poplatku. Po té obehnal důležitější a k obraně způsobilejší tržní vsi zdmi a příkopy i nařídil, aby desátý muž každé župy v nová tato města se stěhoval, v kterých také třetina žní bezpečně skládána býti měla. Chtěje Němcům, obvyklým volnému životu venkovskému, dodati chuti stěhovati se do nových těchto pevností, opatřil to tak, aby v nich držela se veřejná shromáždění i všeliké slavnosti. Neméně staral se o válečnictví, obzvláště pak o jízdu, aby způsobnou se stala udolati lehké jízdě uherské. Statečnosť nové válečné moci své jal se nejprv zkoušeti na sousedních kmenech slovanských i donutil mezi jinými i Čechův za knížete Václava Svatého, aby uznali svrchovanosť německou nad sebou a zavázali se k poplatku (928).

Když prošel čas příměří s Uhry, odkazoval se Jindřich všelikého dalšího poplatku a tak vypukla válka. Brzo přicválali jízdní zástupové uherští a vnikli až do Sas a Durynk. U Meziboře při řece Unstrutě svedena s nimi krvavá bitva (933), v níž Maďaři dokonale poraženi, tak že odtud aspoň severní krajiny německé bezpečny zůstaly nájezdův jejich.

[**Ota I. Veliký 936—973.**] Nástupcem Jindřichovým stal se syn jeho Ota I., jemuž při korunovací v Cáchách všichni kmenové němečtí holdovali. Při této příležitosti vykonávala knížata německá poprvé tak zvané arciúřady či úřady říšské (nejvyšší češí, postolí č. truksas, komoří a maršálek). Přese všecko předchozí uznání zdvihlo se brzo několik vévod na něho,

odkudž vzal Ota sobě příležitosť, zbaviti je správy říšských statkův v jejich vévodstvích a složiti tuto na zvláštní úředníky, falckrabí, čímž podstatně oslabena jesť moc vévodská. Té doby ustanovil také Ota, aby důstojenství vévody příště toliko od krále samého smělo býti propůjčováno.

Snahy Otovy o zvelebení vnitřní moci královské provázeny jsou stkvělými úspěchy vnějšími. Především udržováni jsou národové slovanští na hranici východní v dřevní závislosti a zveličována napořád krajiště proti nim zřízená. V krajích nově dobytých rozmnožil Ota počet německých biskupství, aby panství učinil bytelnějším. Po té založil i v Italii nové, rozsáhlé panství. Od časův Arnulfových nebyl nikdo z králův německých důstojenství císařského dosáhl; byltě nejposléze jeho držitelem Lidéř, pán v Provencí, po jehož náhlé smrti (950) Berengar, markrabí ivrejský, spolu s panstvím nad Lombardií na sebe je potáhl. Aby moc svou upevnil, chtěl syna svého s Adlétou, vdovou po Lidéři, zasnoubiti, tato však, vzpouzejíc se obmýšlenému sňatku, povolala Otu na pomoc. Ota přišed, porazil Berengara a nazvav se králem Langobardův, pojal sám Adlétu za manželku.

Když Ota domů se vrátil, nastalo mu položiti vzpouru, v kteréž vlastní syn jeho Liudolf podíl měl, jenž dokonce i Maďary na pomoc povolal. Tito vytrhli r. 955 do Německa. S obvyklou rychlostí ocitnuvše se před Augšpurkem, obehnali město, kterémuž Ota s vojskem říšským ku pomoci spěl. Posty a modlením hotovilo se vojsko, sesílené pomocnými zástupy knížete českého Boleslava, k bitvě, kteráž svedena byvši v den sv. Vavřince (10. srpna) 955, skončila se dokonalou porážkou Maďarův. Odtud sproštěno jesť Německo na vždy zhoubných nájezdů jejich. — Aby hranici říšskou s této strany pojistil, obnovil Ota I. krajiště Východní, jiż za Karla Velikého založené, ale záhy potom zašlé, jež stalo se základem pozdějšího arcivévodství rakouského.

Zatím pokoušel se Berengar, jenž po porážce své Hořejší Italii od Oty I. v léno byl obdržel, dobyti sobě dřevní samostatnosti, ale Ota vešel znova válečně do Italie a poraziv Berengara, učinil konec panství jeho. Po té hnul se do Říma a přijal od papeže Jana XII. korunu císařskou, která odtud (962) až do zrušení říše německé (1806) s královskou

korunou německou spojena zůstávala. — Na třetí výpravě do Italie (966—972) dal syna svého Otu II. od papeže na císaře římského korunovati a zasnoubil ho s císařovnou řeckou **Theofanou**, aby takto v držení Dolejší Italie se dostal, což se mu však nepodařilo.

[Ota II. 973—983. Ota III. 983—1002.] Po smrti Oty I. dosedl na trůn syn jeho **Ota II.** Ani jemu nepoštěstilo se, potáhnouti k sobě panství nad Italií Dolejší. V boji o to podniknutém vzal citelnou porážku, sám pak s těží vlastního života zachoval. Zemřelť, chystaje se k nové válce, a zůstavil po sobě tříletého teprv syna **Otu III.**, který ještě za živobytí otcova nástupcem jeho v Němcích a Italii zvolen byl. Jindřich Svárlivý, vévoda bavorský a strýc Otův, jenž vzbouřiv se proti Otovi II., od tohoto v acht dán jesť, pokoušel se obrátiti málomocnosť nedospělého panovníka ve vlastní užitek, chtěje korunu německou na sebe potáhnouti; ale úmysl jeho nezdařil se. Ovdovělá císařová Theofano řídila za nedospělosti syna svého opatrně správu říše, když pak záhy zemřela, zaňala místo její Adléta, vdova po Otě I. Spravuje se vlivem velice vzdělané matky a báby a maje za učitele muže výtečné, zjednal sobě Ota III. nevšedních vědomostí. Řehoř V., jenž pomocí jeho stolce papežského dosáhl, podal mu korunu císařskou (996). Když pak již rok na to týž Řehoř od strany nepřátelské, vedené **Crescentiem**, z Říma jesť vypuzen, vypravil se Ota III. po druhé do Italie, uvedl vyhnaného papeže nazpět do Říma a dal nad Crescentiem popraviti na střeše hradu sv. Andělův.

Po smrti Řehoře V. zvolen jesť Gerbert, Otův učitel, na papežství, jenž přijal jmeno **Sylvestra II.** Tento jsa muž jak zbožný tak učený, vnuknul mladému císaři myšlénku, aby pokusil se o državnou obnovu dřevního císařství římského ve všech zemích západních. To se mladému císaři velice zalíbilo i zanášelť se opravdu myšlenkou, učiniti Řím hlavním a sídelním městem svým a spravovati odtud i Německo. Odtud také pošlo, že nepodoben jsa předkům svým, málo dbal o to, aby zachoval Německu dřevního vlivu na východě slovanském, což po výtce z toho jde na jevo, že nejen sám k tomu se přičinil, aby několik biskupství v zemích slovanských zřízeno bylo, ale i k tomu svolení dal, aby **Polsko** zdvižením domácího arci-

biskupství v Hnězdně z područí metropolitův německých dokonale se vybavilo. Když pak císař Italii po třetí navštívil, vzbouřili se Římané proti němu, tak že z města musil utéci; načež konaje přípravy na ztrestání Římanův, zemřel, maje věku svého teprv 22 let a nezůstaviv po sobě potomka.

[**Jindřich II. Svatý 1002—1024.**] Nástupcem Oty III. učiněn jest volbou Jindřich II., pravnuk Jindřicha I., jenž teprv po rozličných bojích způsobil sobě v Němcích obecné uznání. Sotva že to skoncováno, nastávalo mu obhájiti početnými a těžkými boji moci Německa proti Italii a stkvěle vzmahajícímu se Polsku. Podniknulť do Italie tři výpravy, první, aby panství německého v Italii Hořejší proti nepřátelům jeho obránil, druhou, aby v Římě korunu císařskou přijal, třetí, aby zmocnil se držav řeckých v dolejší Italii. Ale s účelem posledním svedlo se mu podobně, co předchůdcům jeho.

Rovněž tak nešťastně potýkal se na konec přese všecku pomoc českou (knížete Oldřicha) a uherskou (sv. Štěpána) ba i ruskou (velkoknížete Vladimíra) s Boleslavem Chrabrým, mocným knížetem polským, jemuž snažil se v založení veliké říše slovanské zabrániti, kterémuž však posléze (1018) i Lužice jmenem léna říšského přinucen jest postoupiti.

[Osudy Slovanův polabských.] Panování králův německých z rodu saského osudným stalo se kmenům slovanským, kteříž mezi Labem a Odrou byli se usadili a z nichž sluší jmenovati Bodrce v nynějším Holštýnsku a v části Hanoverska, Braniborska a západního Meklenburska, Liutice ve východním Meklenbursku, v západním Pomoří a severním Braniborsku, Havolany v Braniborsku a Srby polabské v saských knížectvích, v královském a pruském Sasku a západním Slezsku. Historie všech těchto Slovanův je nepřetržitou téměř řadou utrpení a krvavých bojův o národnosť, náboženství a politické bytí. Mezujíce po celé čáře hraničné věčím dílem v rovinách s nejstatečnějším kmenem německým, se Sasy totiž, jichž země ovšem často nájezdy svými znepokojovali, stali jsou se záhy již předmětem výbojné politiky mocných králův německých z rodu saského, kteříž pod pláštěm rozšiřování křesťanství a táhnouce se k poměru poplatnosti, v němž tito Slované ke Karlu Velikému a prvním nástupcům jeho byli se nalezali, o jich trvalé podrobení vším úsilím se zasazovali. Od Jindřicha I. a Oty I. zřízena jest po celé hranici slovanské souvislá řada markrabství, jichž správcové (markrabí), podporováni jsouce vždy po čase velkými výpravami, bez ustání drobnou válkou rozšiřovali panství své, nově dobyté kraje k državě své připojujíce a lidem německým (po věčině saským) osazujíce. V nově dobytých krajích nebo aspoň na hranicích jejich zřizována všudež také nová biskupství a kláštery a užito vůbec všech

prostředkův, aby noví poddaní netoliko křesťanskou víru přijali, nýbrž i národnosť svou za německou vyměnili, v čemž později i domácí knížata, pokud tato v držení zemí svých ponechána, německých markrabí, biskupův i klášterův následovala. Nemálo přičinilo se k poněmčování slovanského obyvatelstva i zakládání měst, jichž německé měšťanstvo lid slovanský důsledně z nabytí práva měšťanského vylučovalo. Tak vznikly na konec v celém tomto rozsáhlém slovanském zemišti četné državy světské a duchovní pod domácími i cizími rody panovnickými, ale s rázem docela německým, a v druhé polovici 15. století bylo i poněmčení těchto kmenův slovanských až na skrovné zbytky jejich (jako Lužičané v hořejší a dolejší Lužicích, kteřiž ovšem od polovice 14. století trvale k Čechám náleželi, a v jistém ohledu i zálabští Dřevané) na věčím díle dokonáno.

4. Říše německá za prvních dvou králův z rodu franckého (sálského).

[**Kunrat II. sálský 1024—1039.**] Po smrti Jindřicha II., jímž královský rod saský vymřel, shromáždili se všichni kmenové, k říši německé slušící, na poli rýnském blíž Vormsu i zvolili Kunrata staršího, vévodu franckého, co II. toho jmena, na království (1024—1039). Byltě to muž chytrý a udatný, kterýž úsilně a nad jiné o to se snažil, aby zachoval korunu rodu svému a dědičné císařství sobě způsobil. Chtěje sobě stav lenníkův získati, vyhlásil všecka manství za dědičná a dal syna svého Jindřicha ještě co útlé pachole na království korunovati. Získáním Burgundie (Arelatska), jehož dědicem Jindřich II. již od posledního držitele zřízen byl, zveličil nemálo državu říše německé.

[**Jindřich III. 1039—1056.**] Za Jindřicha III. (1039—1056) dosáhla moc německých králův vrcholu svého. Ve třech vévodstvích, zejmena v Bavořích, Švábích a Francích panoval král bez zřízence (vévody), v Burgundii pak a v Italii neodvážil se nikdo, práva jeho popírati. Moc tato jevila se i brzo na venek. Tak zejmena donutil po prvním nešťastném pokusu posléze válečně mocného knížete českého Břetislava I., jenž bezvládí, tehdáž v Polsku vzniklého (srov. níže) k zřízení nové velké říše slovanské užiti hodlal, k novému poplatku (1041); po té dopomohl Petru králi uherskému, jenž protivníku svému Abovi trůnu svého byl musil zanechati, ztraceného panství opět, začež ho Petr uznal za vrchního pána svého (1045). Tak dosáhla říše německá největší rozlohy, jež však neměla dlouhého trvání, neboť již Petrův nástupce Ondřej I. obhájil proti Jindřichovi nezávislosti Uher.

Jindřich, způsobiv na to říši vnitřní pokoj (v Němcích nařízením obecného míru zemského či lantfrýdu, v Arelatsku zavedením jistého povinného příměří v půtkách mezisobních = treuga dei), obrátil se do Italie a dal se zde korunovati (1046). Sám jsa přísný, ba i tvrdý, při tom ale zbožný a pokorný, usiloval o vykořenění rozličných neřádů církevních, trvaje v dobrém srozumění po příkladě předkův svých s přísnou řeholí benediktinskou v Clugnym a přičiňuje se ke zvolení horlivých papežův. — Jindřich III. zemřel, maje teprv 39 let, i pochován jest ve Špýru. Aby následství synu svému pojistil, dal ho sotva čtyrletého již na království korunovati.

§. 17. Boje mezi papežstvím a císařstvím za posledních dvou císařův sálských.

[**Mládí Jindřicha IV.**] Jindřich IV. (1056—1106) měl při smrti otcově teprv 6 let. Velmoži říšští uhlídali v tom příležitost svou k rozšíření a utvrzení moci vlastní, ukládajíce lstí i násilím o to, jakby mladého krále vychováním přivedli k vůli své. Z nejprva byl Jindřich v rukou matky své Anežky; ve 12. roce věku jeho unesl ho kolínský arcibiskup Hanno násilně při jedné hostině a usadiv se s ním v Kolíně, ujal se sám správy říše, načež zarmoucená matka do kláštera v Římě se uchýlila. Tři léta strávil Jindřich pod přísnou dohlídkou kolínského arcibiskupa. Když pak tento za záležitostmi svými do Říma se byl odebral, dostal se Jindřich do rukou Adalberta, arcibiskupa bremského, kterýž naděje se, že při správě věcí říšských spíše bude zachován, Jindřicha v 15. roce věku jeho za statného a dospělého dal vyhlásiti. Zároveň pouštěl mladému králi ve všem zvůli, podněcuje ho zejmena k tvrdému zášti proti Sasům, s nimiž sám v neustálých různicích přebýval. Tak vychován jest mladý král toliko na neštěstí a zkázu sebe i národa svého.

[**Válka saská 1073—1075.**] Nejdřív popudil Jindřich Sasy na sebe tím, že zakládal hrady a zámky v zemi jejich a veda dvůr příliš nákladný, tuze je utiskoval. Sasové, sužováni útisky těmi a bojíce se o samosprávu svou, vzbouřili se, pobořili hrady nově postavené a přinutili Jindřicha, vyjíti ze země. S podporou knížat jihoněmeckých a porýnských, kteří počínání Sasů, nešetřících ani chrámův, nikterak schvalovati nemínili, vrátil se

král brzo nazpět i porazil Sasy blíž Hohenburka při řece Unstrutě (1075), načež vzal nad nimi strašnou pomstu, rozzuřiv se do té míry, že knížata, jež mu byla právě pomoci poskytla, od něho odpadla, ano i v Triburu k volbě jiného krále se shromáždila (1076). Různice Jindřichovy s papežem, týmž časem vypuklé, provázely a přispíšily tento útok na moc královskou.

[Boj s Řehořem VII.] Neshoda Jindřicha s papežem pošla odtud, že papež zbraňoval lidem světským vlivu při osazování úřadův církevních, ano král zase prohlašoval osazování biskupství a opatství za právo svoje.

Z dob Jindřicha I. bylo vkládání se králův německých do věcí církevních ovšem církvi samé prospěšno; neboť přidrželi se tito skoro bez přetržky strany přísných mravův mezi biskupy a klášterníky. Byliť to zejmena králové sami, kteří papeže při každé příležitosti svévole Římanův chránili, péči o to majíce, aby stolice papežská při mužích hodných zůstávala. Nemohlo tudíž ani jinak býti, leč že papežové, králům platného jich přičinění vděčni jsouce, popouštěli jim rádi rozhodování při volbách papežův nových; jinak mohl býti papežům takový mocný vliv i s bázní a nebezpečenstvím v tom případě, kdyby na trůn císařský dosedl muž církvi nepřející. V takovém stavu vzniklo mezi vrchními správci církve přání, aby církev vybavila se vůbec zpod všelikého vlivu světského, aby tudíž 1. volba papežů jediné na snešení sboru kardinálův záležela a 2. aby osazování biskupství a opatství všelikého vlivu světského odloučeno bylo a dle toho investitura berlou a prstenem (znamení to přenešení dotýčné církevní hodnosti) světským lidem více se nedopouštěla.

První krok k odloučení církve od státu učinil papež Mikuláš II., propůjčiv skrze zvláštní dekret kardinálům při potomních volbách papežův dokonalou zvůli, čímž obvyklý vzhled na schválení císařův stal se zbytečným. Druhý krok učinil papež Řehoř VII.

Řehoř VII., původně Hildebrand zvaný, vstoupil již záhy do přísného kláštera v Římě, odkudž později přešel do kláštera v Clugnym, kdež bylo vlastní sídlo strany oprav duchovních. Neobyčejné vlohy jeho, záhy na jevo vyšedší, byly jsou příčinou, že povolán jesť nazpět do Říma, kdež jako kardinál podjáhen od r. 1048 ve správě církevní platně působil. K jeho přímluvě zejmena vydal byl papež Mikuláš II. svrchu zmíněný dekret; když pak on sám na stolici papežskou dosedl, neobmeškal dále ještě zajíti. Vydalť r. 1075 rozkaz, jímž každému duchovnímu se zapovídá přijímati kterékoli hodnosti církevní z rukou světských, čímž tedy investitura zapovězena.

Jindřich IV. nedbal však zápovědi investitury z rukou světských, ba nepřestával i dále rozdávati svévolně biskupství i opatství, a sice nezřídka i mužům nehodným, nemajícím

ani potřebných vědomostí aniž žádoucích ctností. Poněvadž mu Řehoř VII. vyhrožoval trestem církevním, svolal Jindřich synodu oddaných sobě biskupů do Vormsu i dal zde papeže ssaditi. Zvěděv o tom Řehoř, vydal klatbu na něho a prohlásiv ho za svržena trůnu, sprostil poddané jeho přísahy věrnosti (1076).

Knížata, v Triburu shromážděná, zůstala na tom, že k nové volbě přistoupí, jestliže Jindřich do roka klatby sproštěn nebude. Tu král pojednou se rozmyslil. Ještě v zimě r. 1077 pospíšil sobě s velikými nesnázemi a života nebezpečenstvím do Italie, načež sňata jest s něho po třídenním pokání od Řehoře VII. na zámku Canosse klatba pod tou výminkou, aby s knížaty německými se smířil, do té doby ale všeho vykonávání moci královské prázden zůstával. Brzo zželelo se králi náhlé poddajnosti, vidoucímu, ani velmoži lombardští, kteří mocného papeže nehodlali strpěti, ochotni jsou, vydatně ho podporovati. Když potom o slíbeném smíru nic nedbal, sešla se knížata německá k volbě nové i zvolila Rudolfa, vévodu švábského, protikrálem (1077). Poněvadž však Jindřich při říšských městech německých podpory se dodělal, vznítila se krutá válka, za níž Rudolf v jedné bitvě o život přišel (1080). Jindřich odešel po té opět do Italie, prohlásil papeže v shromáždění biskupů v Pavii za zbavena stolice (1081) a způsobil volbu nového papeže (Klimenta III.), od něhož přijal korunu císařskou. Řehoř oblehán jest nyní za tři leta v hradě sv. Andělův, až se mu za pomocí vévody normanského Roberta Guiscarda podařilo, uniknouti do Salerna v dolejší Italii, kdež také zemřel (1085).

[**Poslední doby Jindřicha IV.**] Knížata německá byla zatím postavila druhého protikrále, Jindřicha ze Salmu, ten však ztratil po smrti Řehořově v skoře veškeru vážnost. Nyní zdvihli se císaři mezi členy vlastní rodiny noví protivníci. Nejprvé vzbouřil se proti němu nejstarší syn jeho Kunrat a sotva že tohoto porazil, následoval mladší syn Jindřich (V.) příkladu bratrova a tomu podařilo se, jíti otce a donutiti ho, aby zřekl se koruny. Císař, jenž útěkem moci synově uniknul, strojil se k obnovení boje, ale smrť ho zachvátila (1106). Pěť let leželo nepohřbeno tělo jeho; posléze s císaře klatba sňata, on pak pochován ve Špýru.

[Jindřich V. 1106—1125.] Když Jindřich V., jenž za boje svého s otcem činil se nedbanlivým práva investitury světské, nyní ho pro sebe přece vymáhal, rozhodl se papež Paschal II. pokračovati v boji, od Řehoře VII. zdviženém. Dlouho vlekly se války i pletichy, až konečně císař, osudu otcova již již obávati se počínaje, s papežem o mír ve Vormsu se smluvil (konkordát vormský 1122), kterýmž boji o investituru konec položen. Podlé smlouvy této byly všecky církevní volby svobodné, císaři ale příslušelo právo, udělovati zvolenému před vysvěcením prostředkem žezla statky světské.

§. 18. Války křižové (1096—1270).

[První válka křižová 1096—1100.] Za doby, když veliké různice mezi papeži a oběma Jindřichy průchod měly, slavila církev v nastalých právě válkách křižových velká vítězství. — Místo, kde Spasitel žil a smrť kříže podstoupil, bylo od jakživa veškerému křesťanstvu místem pobožné úcty. V každém čase putovali jsou věřící přese všecku, nezřídka náramnou vzdálenosť do Jeruzalema, aby zde pobožnosť svou vykonali. Nesnáze, spojené s délkou takovéto pouti, zveličeny jsou později početnými nebezpečenstvími, hrozícími životu, svobodě i statku poutníkův, a to od té chvíle, co Jeruzalem Mohamedanům v moc byl se dostal (637). Hůře ještě bylo, když svaté město kořistí seldžuckých Turkův učiněno jesť; plen, týrání ano i zabíjení pocestných bylo odtud věcí obyčejnou. Po celé Evropě žalováno na takové strasti, ale na pomoc nepomýšleno.

I stalo se, že poustevník Petr amienský, vraceje se z pouti palaestinské, papeži list patriarchy jeruzalemského donesl, kterýmž tento žalostivě pomoci se dovolával. K rozkazu papeže Urbana II. vydal se pak poustevník tento o bosých nohou, oděn jsa v roucho žíněné a v ruce maje obraz Ukřižovaného, na cesty ode vsi ke vsi, od města k městu, způsobuje všudy živým líčením utrpení křesťanských poutníků v Palaestině bolestné mysli rozechvění. Urban II. svolal na to do Clermontu sněm církevní, na němž při ohromném návalu lidstva jal se vykládati potřebu toho, aby odňata byla nevěřícím místa posvátná, od nich způsobem nejhroznějším hanobená. Řeč tato

potkala se s mocným účinkem; „bůh tomu chce“, ozývalo se jako jediným hrdlem v nesčíslných zástupech; po celém křesťanském světě pomýšleno teď jen na rychlé osvobození božího hrobu. Kdož výpravy křižové účastniti se chtěli, připjali sobě na plece kříž červený, a odtud nazýváni jsou křižáky.

Hned s jara 1096 vydali se mocní zástupové (okolo 100.000 lidí) na cestu, vedeni jsouce rytířem Valtířem z Nemanic a Petrem z Amiensu. Poněvadž ale této spoustě lidí ani schopných vůdcův, ani potřebného zřízení se nedostávalo, mimo to pak zástupové tito se všech světa končin sebráni byli, nebylo ani jinak, než že po věčině již cestou Uhrami a Malou Asií za své vzali. Teprvé v létě t. r. vydal se spořádaný sbor knížat s družinami svými na cestu. Bylit to zejmena vévoda lothrinský Bohumír z Bouillonu s dvěma bratry, bratr krále francouzského Hugo z Vermandois, Robert z Normandie a Boēmund tarentský se synovcem svým Tankredem. Vojska jejich čítala do 600.000 lidí, mezi nimiž bylo 100.000 rytířův. Jeden díl ubíral se zemí uherskou, druhý Dalmácií ke Konstantinopoli, odkudž je císař Aleksej na lodech do Malé Asie převézti dal; dříve však musila knížata přísežně se zavázati, že země, jichž dobudou, jmenem len byzantských držeti chtějí. Po nevýslovných útrapách a častých půtkách i početných různicích mezisobních dostali se posléze křižáci k městu Antiochii, jehož se po devítiměsíčném tvrdém obléhání konečně zmocnili. Teď ale nastávalo jim teprv nejvěčí nebezpečenství. Emir totiž mosulský, přikvapiv na křižáky s vojskem 300.000 hlav, zavřel a obehnal je válečně v Antiochii, kdež za nedlouho vzmohl se takový nedůstatek potrav, že obležení nuceni jsou, požívati věcí nejškaredějších, jako mrch padlých zvířat, trávy, kůry, podešví a t. d., jen aby hladu poněkud ukojili. Již již vzdáváno se všeliké naděje, an jistý Petr Bartoloměj, sprostný Provenç[illegible] ohlásil se, že prý sv. Ondřej zjeviv se mu ve snách, p[illegible] mu o kopí, jímž tělo Kristovo, na dřevě kříže pnící, b[illegible] probodeno; to prý leží v kostele sv. Petra zakopáno [illegible] zdviženo, učiní prý konec všelikým útrapám. Když [illegible] kopáno na místě ukázaném a to kopí v pravdě nalezeno [illegible] se pojednou zase kleslá mysl všech i chystáno [illegible] k rozhodnému boji. Knížata, sšikovavše na to v[illegible]

vyvedše je ven z města, podstoupila bitvu s četnějším bez porovnání nepřítelem, kteráž dokonalým vítězstvím se skonala. Celé ležení nepřátelské stalo se kořistí křesťan, kteříž takto po krutém nedůstatku mohli zase se opraviti. Nyní hnula se vojska před se k Jeruzalemu, před kterýmž zbytkové křižákův (20.000 mužův pěších a 1.500 jízdných) dne 7. června 1099 stanuli. Mezi obléháním, jež bez prodlení následovalo, podněcoval neumořitelný Petr amienský křižákův k vytrvalosti. Než odvážili se rozhodného útoku, dodali sobě náležité mysli processím, načež dne 14. července jali se k městu se všech stran hnáti útokem. Za celé dva dni prodlil se zápas, než podařilo se několika smělým bojovníkům, mezi nimiž byl zejmena i Bohumír bouillonský, vniknouti do města. Nyní nastalo hrozné zabíjení, od kteréhož téměř všickni obhájcové města za své vzali. Bohumír, kterýž po té na krále jeruzalemského povýšen jest, nepřijal z pokory titulu toho, nazývaje sebe toliko „obhájcem hrobu božího". Teprv bratr a nástupce jeho Balduin užil titulu krále.

Tak dobyta jest země svatá na nevěřících a Palaestina učiněna opět říší křesťanskou. Vedlé ní byly též jiné křesťanské státy na půdě maloasijské výbojem vznikly, jako hrabství edesské, kteréž sobě způsobil týž Balduin, hrabství tripolské, jež založil Boëmund Tarentský, pak knížectví antiochenské (hraběte Huga z Vermandois). Zbožné zanícení a bojechtivost pudily bez ustání proudy lidstva do Asie; za dvě století pamatuje se takořka jediná, nepřetržitá výprava křižová, kteráž ovšem jistými časy zvláště valně se vzmohla, odkudž jí pak jmeno nové a schvální výpravy v historii dáno. Takových výprav čítá se celkem sedm.

[**Druhá výprava křižová v l. 1147—1149.**] Když se r. 1144 sultán mosulský, Zenki, města Edessy a tím celého hrabství
mocnil, jal se papež Eugen III. svolávati křesťanský svět
vé výpravě křižové. Svatý Bernard, opat clairvauxský,
nejprvé Ludvika VII., krále francouzského, k přijetí
dešel potom do Němec, kdež při králi Kunratu III.
výsledku se dodělal. — Králové německý a fran-
pravili se na to s velikými vojsky ze zemí svých
mž přidal se i Vladislav, kníže české. Ná-
elů a utrpení, jež jim cestou bylo snášeti, dostala

se jen menší část těchto křižáků do Malé Asie. Vojsko německé padlo po té lstí nevěrných průvodčích v nástrahy sultána ikonského a vzalo téměř celé za své. Kunrat pokusil se posléze se zbytky lidu svého, spolčiv se se zástupy Ludvikovými, kteříž konečně v skrovném počtu také do Palaestiny byli stihli, o obléhání velkého města Damašku; ale málo pořídil, čímž po výtce vinna byla spustlosť domácích křesťanův a zrádné obmysly jejich. Tak skončila se druhá výprava křižová beze všeho úspěchu.

[Třetí výprava 1189—1193.] R. 1187 stihla zlá novina do Evropy, že Saladin, sultán egyptský, výbojně Jeruzalema se zmocnil. Tu vzali kříž na se Bedřich I. Rudobradý, císař německý, Richard Lví srdce, král anglický, a Filipp August II., král francouzský. Podobně účastnili se výpravy této bratrovec knížete českého Děpolt, jakož i biskup pražský. Stařičký Bedřich, vydav se na cestu z Řezna se spořádaným vojskem rytířským, došel po mnohých nesnázích a nebezpečenstvích do Malé Asie a poraziv v krvavé bitvě sultána ikonského, dobyl i sídelního města jeho. Saladin, uleknuv se toho, chtěl již vyjednávati; Bedřich však postupoval ustavičně dále a dorazil až k městu Seleucii při řece Kalykadnu. Zde však položena jesť meze životu jeho. Poněvadž most přes řeku vedoucí příliš byl úzký a vojsko jen zvolna ku předu bráti se mohlo, vrhnul se císař statečně v proud, aby koňmo jím se přebrodil, ale vlny strhly odvážného starce, jenž bezduch na břeh jesť vytažen. Po té ráně vzmohly se zármutek a ustrnutí ve vojště jeho. Mnozí vrátili se ihned na lodech do Evropy, věčina však, vedena jsouc vévodou Bedřichem, mladším synem císařovým, šla před se i dorazila konečně až pod město Akkon, při jehož obléhání také vévoda zemřel.

Tam byli zatím i Richard Lví srdce a Filipp s vojsky svými přistáli, vykonavše věčí díl pouti na lodech janovských a benátských. Křižáci dobyli sice Akkonu (1191), ale další úspěchy zmařeny jsou nesvorností obou králů. Filipp August odjel brzo domů, zůstaviv v Asii lid svůj francouzský. Richard neustával v boji, naplňuje východ slavou obrovské téměř síly a udatnosti své; strach od činův jeho byl v Asii tak obecný, že nepřátelé před ním utíkali jako zvěř před hladovým lvem, a matky saracenské dětí svých strašily jsou slovy: „Král Richard

jde!“ Jeruzalema ale přece nedobyto, nýbrž zavřena na konec se Saladinem smlouva, podlé níž pobřeží až k Jafě křesťanům přiřknuto a návštěva hrobu božího svobodnou učiněna. Na cestě zpáteční dobyl Richard také ostrova Cypru, jehož dědičně postoupil Vítovi Lousignanskému, poslednímu králi Jeruzalemskému.

[**Výprava čtvrtá 1202—1204.**] Třetí výpravou křižovou dosáhlo zajisté nábožné zanícení v zemích západních vrcholu svého i nebylo tudíž nesnadno, nezdaru pozdějších výprav již předkem se dohádati; neboť jednak podnikány jsou na prostředky nedostatečné, jednak dávali se vůdcové sami sobeckými toliko účely vésti, jako nadějí na kořisti, na nové panství na východě a t. d. Nadarmo usiloval za mnoho let papež Innocenc III., aby knížat západních pohnul k výpravě nové; podařiloť se mu teprvé po mnohém jednání, sehnati několik set italských a francouzských rytířů, kteří kříž na se vzavše, pod vedení Balduina hraběte flanderského a markrabí montferratského se postavili. Křižáci dohodnuvše se s Benátčany, na jichž lodech se plavili, a davše se svésti slibům řeckého carevice Alekseje, pustili se cestou na Cářhrad, aby vypuzeného otce jeho k trůnu zase dosadili. Poněvadž ale daných slibův nezdrženo, zmocnili se křižáci útokem Cářehradu sami i zřídili zde císařství latinské, kteréž ale toliko 57 let potrvalo (1204—1261). Výpravou touto získali nejvíce Benátčané, osvobození hrobu božího ale více nedbáno. — Podniknulť sice později Ondřej II., král uherský, společně s hrabětem Vilémem hollandským a Benátčany novou výpravu (1217), naměřenou na Egypt, jakožto hlavní sídlo moci turecké; leč tato zůstala beze všeho podstatného výsledku.

[**Výprava dětí 1212.**] Všecko úsilí papeže Innocence III., přivésti k místu novou výpravu, bylo daremné. Smutné zprávy z východu, napořád se množící, měly posléze výsledek zcela netušený. V srdcích nedospělých dítek dozrálo předsevzetí pokusiti se o to, čeho králové a rytíři nestačili svésti. Byl prý to pasáček z vůkolí města Vendome ve Francii, jenž dal podnět myšlence o výpravě dětí; on sám a s ním tisícové dítek z Francie a Německa vydaly jsou se na cestu do Palaestiny. Ale nedošly daleko, neboť věčina pacholat německých vzala za své již v Italii; z pacholat francouzských, kteráž z Mar-

seille byla vyplula, zahynuli jedni za plavby po moři, ostatní dostali se do rukou piratám a obchodníkům s otroky, kteří děti do Egypta prodali.

[Výprava pátá 1228—1229.] Bedřich II., jenž při korunovací své v Cáchách (1215) byl se zavázal, že kříž na se vezme, odkládal slíbené výpravy napořád, až pro nevěru svou od papeže Řehoře IX. v klatbu dán jest. Jsa již vyobcován z církve, vydal se Bedřich (1228) posléze na cestu a ustanoviv se válečně v Akkonu, obdržel skrze smlouvu, uzavřenou s Kamelem, sultánem egyptským, vedlé ostatních sv. míst i Jeruzalém, kdež si sám korunu královskou na hlavu vstavil.

[Výprava šestá (1248) a sedmá (1270).] Již r. 1244 po veliké porážce křesťanův u Gazy dostal se Jeruzalem opět do rukou Ejubu, sultánu egyptskému. Tu vzňal se ještě jednou v duši Ludvika IX. (Svatého), krále francouzského, oheň zbožného zanícení i uzavřel král, podniknouti s rytířstvem francouzským výpravu křižovou. Pokoušeje se nejprv o dobytí Egypta, jakožto klíče k Palaestině, dodělal se zde i některých šťastných výsledkův, ale na zpáteční cestě z Kaira zaskočen jest (1250) i s vojskem svým a jen za veliké výkupné zjednal sobě zase svobody. Navrátiv se do vlasti, pomýšlel Ludvik ustavičně, jakby smyl nečesť porážky té. Tak dostal se konečně k výpravě druhé, kterouž r. 1270 a sice proti Tunisu podniknul. Při obléhání města zachváceni jsou král i věčina vojska jeho nákažlivými nemocmi a tak zmizela všeliká naděje opětného získání Jeruzalema. — Ztracentě r. 1291 posléze i Akkon, poslední država křesťanů v Palaestině.

§. 19. Následkové výprav křižových.

Hlavního účelu svého, aby totiž křesťané zachovali se v trvalém držení hrobu Spasitelova, jakož i Palaestiny co říše křesťanské, nedospěly sice výpravy křižové, za to však přeměnivše mnohonásobně stav společenský na západě evropském, setkaly jsou se s vlivem daleko podstatnějším, než kterákoli ostatní událost středověká; zejmena roznítily onu zbožnou vroucnosť, kterouž bohatýrská doba křesťanských národův západních, zvláště pak románsko-německých, nad jiné se vyznamenává. Dokonalejší obraz vlivu výprav křižových na pře-

tvoření stavu středověkého lidstva poznati lze z následujícího líčení:

[I. Rozvoj poměrů církevních.] Zbožné zanícení, způsobené a živené výpravami křižovými, dopomohlo vážnosti církve a sluh jejích k stupni nejvyššímu. Jevilot se to zejmena v bohatých darech na penězích a pozemcích, jimiž laikové církev a duchovenstvo bez umdlení obmýšleli, jakož i v horlivém zakládání nepočetných kostelův a klášterův. Moc duchovenstva a s ním i papeže pronikala všecky věci světské. Papeže pokládáno znenáhla za duchovní i světskou hlavu všeho křesťanstva západního, od něhož také nemalý počet králův koruny své v léno přijímali. Z nových řádů, jichž založení v dobu výprav křižových spadá, byli to hlavně řádové žebraví a tak zvaní řádové rytířští, kteří časem svým dospěli k největší důležitosti.

a) Řádové duchovní. Dlouho přestávali zakladatelé nových klášterův na pouhém přijímání zmíněné již řehole benediktinské. Teprv za století 10. jevili jsou se noví zakladatelé řádův, kteří přísnějšími pravidly, než jich v řeholi benediktinské najdeš, o nové zvelebení mnišství se pokoušeli. Tak vznikli v století 10. Kluněnští, v století 11. Kartuziané a Cisterciáci. Za válek křižových vznikli Premonstráti (v století 12.) a řádové žebraví (s počátku století 13.). Tito chtěli zejmena dle slov písma svatého v opravdivé evangelické chudobě přebývati; proto nehodlali jmění jakého aniž nabývati aniž držeti, nýbrž toliko almužnami se živiti. S počátku byly takové řády papeži Innocenci III. zcela proti mysli, později udělil jim však schválení svého, vida, ani hlasatelé chudoby s početnými přívrženci a přátely se potkávají. Vlastním zakladatelem všech řádů mníchův žebravých v nejpřísnější jich způsobě byl sv. František z Assisi († 1226), jemuž řád Františkánův vzniku svého děkuje. Vrstevník jeho byl sv. Dominik († 1222), jenž chudý řád kazatelův čili Dominikánův na obrácení kacířův založil.

Řády, založené před výpravami křižovými jakož i za doby trvání jejich, došly zejmena v stoletích 12. a 13. největšího rozšíření svého. Tak čítali Cisterciáci té doby na 2000 mužských a 4000 ženskych klášterův. Největšího rozšíření nade všecky

ostatní řády vůbec dosáhl řád františkánský; čítaltě r. 1264 do 200.000 mnichů v 8000 klášteřích.

b) Řádové rytířští vyšli jsou přímo z výprav křižových. Členové jejich skládali obecné sliby mnišské, slib totiž chudoby, čistoty a poslušenství; nad to slibovali však, brániti hrobu božího a někteří i opatrovati a ošetřovati poutníkův. Dělilit se na rytíře, kněze a bratry služebné, hlavou jich byl velmistr čili nejvyšší mistr, znakem jejich byl kříž rozličného složení a barvy.

Bylitě řádové tito:

1. Řád svatojanský čili řád špitálníků hrobu božího (založený r. 1048 od kupců z Amalfi), později přezvaný řádem rytířův rodýzských a maltanských. Původně byl řád tento založen k ošetřování a opatrování putujících do Jeruzalema křesťanův, později však účastnili se rytířští členové jeho též boje proti nevěřícím.

2. Řád templařův, založený r. 1118 od rytířů francouzských, dobyl sobě největších zásluh o ochranu hrobu božího a rozšířiv se zejmena velice po Francii, dosáhl největších statkův. V následcích rozličných obviňování byl řád tento r. 1312 k naléhání Filippa IV., krále francouzského, církevně zrušen.

3. Řád rytířův německých povýšen jest r. 1190 v ležení akkonském z pouhého bratrstva na řád rytířský i proslul později dobytím i pokřestěním Prus, kamž po ztrátě Palaestiny také sídlo velmistra přeloženo.

[**Proměny v stavu šlechty, způsobené vlivem výprav křižových.**] Právě zmíněné řády rytířské platně přičinily se k tomu že dostalo se rozličným třídám šlechty věčí bytelnosti, jakož i válečné činnosti jich určitého směru; teprv nyní počala šlechta pokládati se za zvláštní společnosť, dávajíc sobě erby a jmena rodová a vůbec náležitě se zřizujíc. Nejdokonaleji zvedlo se rytířství u romanských a německých národův, mezi slovanskými jediné u Slovinců, Čechů, Poláků a Charvátů, ač stopy jeho i na Rusi (a Litvě), v Srbsku i Bulharech lze sledovati. Vůbec lze říci, že čím dále k východu a severu v Evropě, tím pozdější a slabší pustilo rytířstvo kořeny a s ním i všeliké řády šlechtické.

Přijetí do stavu rytířského, rozšířivšího se záhy po celém katolickém křesťanstvu, předcházely rozmanité přípravy. Již v 7. roce dán jest chlapec z rodu šlechtického na hrádek jiného rytíře aneb ke dvoru knížecímu. Zde jako páže přisluhoval při stole, učil se hladkému způsobu ve službách manželky pána svého a cvičil se v šermování a jízdě. V 14. roce stával se z něho panoše; tu učiněn jest zbrojnošem a pojezdným pána svého, provázeje ho u výpravách válečných a t. d. V 21. roce přijat jest posvátnými obřady církevními do stavu rytířského. Čekatel rytířství povinen byl připravovati se k němu modlitbou, posty, mytím a přijetím svátostí. Pak uveden jest do kostela, kdež před oltářem přísahal, že bude pravdu mluviti, za náboženství a sluhy jeho bojovati, vdov a sirotkův chrániti, utiskovaných se zastávati a nevěřících porážeti. Na to pokleknuv, pasován jest od některého slovútného rytíře, začasté i od knížat a králův samých, na rytířství, při čemž obyčejně užíváno těchto slov: „Ve jmenu sv. Michala a sv. Jiří pasuji tě na rytíře." — Slavnostní hostinou a jinými radovánkami končen namnoze takovýto svátek.

Hlavním prostředkem k utužení mysli rytířské a k osvědčení obratnosti v zacházení se zbraní byla sedání (turnaje). Obyčejně provozováno je na počesť nějakého dne slavnostního a oznamováno již dlouho napřed. Z blízka i z dáli sjíždělo se množství udatných rytířů rodův prastarých, kteří k sedání od hlavy až k patě železem oděni byli, majíce i koně lesklým brněním pokryté. Obecné sedání přestávalo věčím dílem jen na pouhém srážení se dlouhými dřevci (klání), jinak také jezdíno i v celých zástupech proti sobě. Z rukou nejvznešenějších šlechtičen dostávalo se vítězi v odměnu buď zlatého řetězu, buď zbrojného pásu, stkvostného meče a p.

Rytířství neobešlo se konečně v nižádné zemi bez jisté zvrhlosti; neboť mnozí rytířové stali se na místě zastáncův utiskovateli slabých. S hrádků svých přepadali způsobem zbojníkův měšťáky a obchodníky i odnášeli kořisti s sebou do tvrzí a hrádků, aneb vybírali aspoň na řekách od lodí mimo plovoucích svévolná cla. V Německu nastaly neutěšené poměry tohoto způsobu v století 13. (v Čechách teprv ve 14. a 15.) a dlouho nebylo lze je vykořeniti. Teprv když moc zeměpanská byla se upevnila a později užíváním střelného

prachu vedení války podstatnou změnu na se vzalo, pozbylo rytířství původního významu svého a tím i zlé stránky jeho své nebezpečnosti.

[Hrádky a život rytířstva.] Rytíři a šlechta středověká vůbec měli obyčej seděti na pevných zámcích (u Čechův s počátku hrádky, od 14. věku hrady zvaných), jichž více méně zachovalé ssutiny posud ve všech zemích západních viděti lze. Poněvadž pak hrádky nebyly toliko příbytky, sloužíce totiž i k obraně proti útokům nepřátel, přihlíženo při stavbě pečlivě k oběma účelům. Dolejší podezdívka bývala velmi silná, obyčejně z tvrdého kamene (žuly, pískovce a t. d.), často i ve skále zdělaná, jediné pro věčí pevnosť. Hrádek nebýval mnoho prostranný, aby snáze mohl býti bráněn; a proto stavěno je na strmých a málo přístupných výšinách, na skalistých březích řek aneb i v řece samé na skalných ostrovích. — Život hradský býval původně velice prostý a věčí počet příbytků či pokojův věcí vzácnou, — neboť pánové a čeleď žili a líhali v společných jizbách, — teprvé v století 12. počínáno si na románském a německém západě s věčí nádherou. Nářadí domácí bývalo obyčejně z tvrdého dřeva, ale vyzdobené pracemi řezbářskými. Jídáno vůbec dvakrát za den, dopoledne snídaní hned po mši ranní, pak večeře mezi 3. a 7. hodinou. Při slavnostech či hodech, k nimž se na sta hostí na hrádek sjíždělo, plýtváno až na zbyt jídlem a pitím. Lžíce a vidličky bývaly při hodech středověkých řídkou věcí, také nožů všem hostům nepodáváno a společnosť brávala za vděk i menším počtem těchto. — Při slavných schůzích panovala též veliká nádhera v šatstvu, kteréž bylo více drahé a nápadné než vkusné. Paní mívaly na šatech všecky barvy duhové, jeden rukáv zelený, druhý modrý a t. d. Zcela nevkusné byly vysoké střevice s neslušně dlouhými, vzhůru zatočenými a koudelí vycpanými nosy. Stalyť se v 11. století ve Francii modou (v Čechách ve 13.) a v Němcích užíváno jich až do století 15. — Slavnostní schůzky oslavovány jsou zpěvem, hrou a tanci, zejmena vítanými bývali při hostině hudci (pěvci), kteří společnosť písněmi vlastní i cizí skladby vyráželi. Největší zábavou společnosti zůstalo ale vždy sedání nebo jiné hry rytířské ve zbrani, vůbec pak zvěrolov či honba. Hosti na hrádcích rádo vídáno, neboť přinášeli s sebou zprávy z dalekých vlastí a zastávali za doby středověké místo dnešních listův a novin.

[**III. Jiné účinky výprav křižových.**] Jiné účinky výprav křižových záležely zvláště v tom, že jimi věčině západních knížat na moci velice přibylo; zbavovaliť se zejmena výpravami křižovými přečasto nepohodlných a vzpurných manův svých. Stav městský došel zvýšenou činností tržební a průmyslnou nebývalé před tím váhy, odkudž stal se znenáhla mocnou podporou knížat a spořádaného rozvoje státního. Co zvláště tržby se tkne, rozšířila a zvelebila se tato jak na suchu tak po moři, a tím položen po prvé v středověku zase základ

k čilejšímu obcování národův mezi sebou, kteříž až do té chvíle byli sobě cizími zůstali. Nejvíce získala námořní tržbou Italie a zde najmě Benátky, Janov, Pisa, Livorno a t. d. Na lodech benátských a janovských dopravován z dob druhé výpravy křižové věčí díl vojsk křižáckých a ztrženo tak ohromné převozné. Na cestě zpáteční brávaly lodě obyčejně s sebou prsť a vodu jordanskou z Palaestiny, což oboje v Evropě za drahý peníz prodáváno. Neméně získala námořní města italská dopravou potrav, zbraní, posil a t. d. bojujícím křižákům a státům křesťanským na východě, dovozem a prodejem zboží byzantského, arabského a indického a p. — Rabství čili člověčenství, kteréž povlovně v západní Evropě utiskováním sedlského lidu bylo se vzmohlo, zasazena výpravami křižovými první rána. Poněvadž nikomu bráněno býti nesmělo, aby kříže nevzal na sebe, uvolněna jsou tím pouta, kteráž nevolného člověka dosud k hrudě byla vázala. Celkem zůstal lid sedlský ovšem v dřevním stavu; přiházívaloť se jediné, že jednotliví páni, jichž statky výpravami křižovými k vylidnění byly přišly, nové osadníky povolávali, nabízejíce jim svobody osobní. Vracející se z výpravy křižové rabové zůstávali svobodni, ale málo jich přicházelo zpět.

Boje v Palaestině (a současné dlouhé boje křesťanův španělských s Araby) zvelebily, jak na snadě jesť, nemálo i básnictví při národech katolických; neboť jakž mohly zajímavé a vznešené skutky, radosť i zármutek, války křižové nezbytně provázející, minouti se s lidmi, kteříž památku jich zpěvem zachovávati sobě oblibovali? Z věd, hledících vstříc novému rozvoji, získal nejvíce zeměpis. Až do počátku výprav křižových byly vědomosti evropské o povaze a poloze jiných zemí v pravdě velice chatrné, nyní teprv seznamováno se znenáhla i v tomto směru s obsáhlými výskumy Arabův.

§. 20. Říše německá po smrti Jindřicha V. až do Rudolfa habšpurského (1125—1273).

a) Lidéř III. saský (1125—1137).

Po smrti Jindřicha V. zvolen jesť Lidéř, vévoda saský, na království. Poněvadž pak zvláště vlivem kněžstva důstojenství toho dosáhl, propustil církvi mnohé svobody a výsady. Měltě

Lidéř toliko jedinou dceru, kterouž byl vyvdal za Jindřicha Hrdého, vévodu bavorského. Tomuto zeti svému odevzdal Lidéř krátce před smrtí též vévodství saské v léno. Když pak r. 1137 sám zemřel, očekával Jindřich Hrdý bezpečně, že volbou stane se nástupcem jeho, ale knížata německá zvolila Kunrata III. ze švábského rodu Štaufovců za krále.

Aby země slovanské, po severovýchodní hranici Německa rozložené, říši trvale zachovány byly, učinil Lidéř III. vážné opatření; postoupil totiž krajiště severní (také krajištěm starým zvané) osvědčenému válečníku Albrechtovi askanskému, jemuž přezdívali Medvěd (1133). V letech potomních rozšířil Albrecht panství své po krutých bojích se sousedními Slovany (Stodorany, Liubušany a j.) i na pravý břeh labský a spojil nově dobyté země (krajiště nové) s krajištěm severním v jeden celek, kteréž odtud nazváno jest Braniborsko a stalo se kolébkou pozdějšího státu pruského.

b) Císaři z rodu štaufského 1138—1254.*)

[**I. Kunrat III. 1138—1152.**] Poněvadž Jindřich Hrdý vzpěčoval se uznati Kunrata III. a jedno z vévodství svých vydati, dán jest do achtu a prohlášen za prázdna obou. Bavory propůjčeny jsou Lipoltu V. rakouskému, Sasy Albrechtu Medvědovi z rodu askanského. Z toho vznikla dlouhá

---

*) **Rodokmen Štaufských.**

Bedřich vévoda švábský † 1105
manž. Anežka, dcera kr. Jindřicha IV.

Bedřich, vévoda švábský † 1147, manž. Jitka, dcera Jindřicha Černého z rodu Velfovců — Kunrat III. † 1152

Děti Kunrata III.: Jindřich † 1150 — Bedřich † 1167

Syn Bedřicha, vévody švábského: Bedřich I. Rudobradý † 1190

Děti Bedřicha I.: Jindřich VI. † 1197 — Bedřich vévoda švábský † 1191 — Filip † 1208

Syn Jindřicha VI.: Bedřich II. † 1250
Dcera Filipova: Božena (Beatrix) manž. kr. Oty IV.

Děti Bedřicha II.: Jindřich † 1242 — Kunrat IV. † 1254 — Hynce (Enzio) † 1272 — Manfred † 1266

Syn Kunrata IV.: Konradin † 1268.

krvavá válka, jejíhož vedení po smrti Jindřicha Hrdého bratr jeho Velf za nedospělého synovce svého Jindřicha Lva se ujal, až posléze při obléhání města Veinsberka narovnání v ten smysl učiněno, aby Sasy Jindřichu Lvu sice navráceny, Bavory ale Babenberkům rakouským zachovány byly. — Poněvadž pak Velfovci po příkladu císaře Lidéře a ze záští na Štaufovce papežům a snahám jejich přáli, přeneseno jest záhy jmeno jejich na stranu papežskou, ana přezdívka štaufské strany (Waiblingové, ital. Ghibellini) na celou stranu císařskou vztažena, jelikož Štaufští brzo v odporu a boji s papeži se octnuli. — Kunrat III. podniknul též výpravu křižovou, ale bez úspěchu.

[2. Bedřich I. Rudobradý 1152—1190.] Knížata německá zvolila po smrti Kunratově synovce jeho, Bedřicha štaufského příjmím Rudobradého (Barbarossa), za krále. Byltě muž mladý, podnikavý, zanášející se myšlenkou, obnoviti kleslou moc císařskou zejmena v Italii. Bylit tam zvláště Milánští mnohých práv zeměpanských, jako mýta, cla, ražení mincí a t. p. k sobě potáhli, zamýšlejíce nad to jiná města lombardská v područí své přivésti. Tato však obrátila se stížně k císaři, kterýž zvláštním listem Milánské přísně z toho káral, jehož tito nedbajíce v pychu svém dokonce i nohama šlapali. Tu vypravil se Bedřich do Italie a dosáhl zde koruny lombardské i císařské; nemaje však dostatek válečných příprav, netroufal sobě na Milánské udeřiti. Proto vrátil se zase do Němec, aby k výpravě nové náležitě se přichystal. Chtěje však předkem pro věčí bezpečnosť s Velfovci se porovnati, vrátil vévodství bavorské, jež dosud Babenberští drželi, Jindřichu Lvu, odloučiv prvé od něho několik žup (činících s část nynější Horní Rakousy). Přikázav tyto k dosavadnímu krajišti východnímu, udělil zveličené takto panství v léno markrabímu Jindřichu (Přisámbohu = Jasomirgott) co vévodství rakouské, dědičné po meči i přeslici (1155). K zjednání sobě jiných ještě spolčenců slíbil dále knížeti českému Vladislavu II. korunu královskou, začež tento uvolil se k podpoře při nové výpravě do Italie, jíž se také se svými Čechy se znamenitým úspěchem účastnil.

Roku 1158 podnikl Bedřich, takto silně vystrojen, druhou výpravu svou do Italie. Ustrašena mocí císařovou, poddala

se mu všecka města Italie hořejší, toliko Milanští nehodlali odporu svého umáliti, dokud dlouhým obléháním a hladem k povolnosti nejsou donuceni. Císař smířil se na to s nimi na slušné výminky, ponechav jim zejmena práva volby svých konšelův. Když však brzo potom císař z vlastní vůle konšely jim sázeti se jal, vzbouřili se měšťané znova, posléze ale přinuceni jsou hladem, nemocmi a mečem, vzdáti se a za milosť prositi (1162). Císař však, hodlaje město ztrestati, poručil obyvatelům, aby opustíce je, usadili se porůznu v otevřených městysích. Nebyl-li i Milán, jak pověsť dí, do té míry vyvrácen, že na místě ulic a domův jeho pluhem oráno, tož zajisté věčina města lehla popelem, tak že asi jen nádhernější stavby a chrámy ssutiny ostatních stavení přečkaly.

Zatím byl v osobě Alexandra III. muž statečný a rázný na stolici papežskou dosednul, ač menšina kardinálův jiného papeže byla jesť zvolila. Bedřich, straně tomuto, přičinil se dokonce po smrti jeho o zvolení nového vzdoropapeže Paschala III. Aby mu obecného uznání zjednal, podniknul Bedřich novou výpravu do Italie, na kteréž došel až do Říma; pozbyv ale za nedlouho morovou nákazou věčího dílu vojsk svých, přinucen jesť na spěch vyjíti ven z Italie. Města lombardská smluvila se nyní o spolek proti císaři s papežem Alexandrem III., obnovila zkažené zdi Milána a vystavěla k ochraně své silnou pevnosť, jíž papeži ke cti dáno jmeno Alessandria. Císař sehnal teprv po dlouhém a velikém namáhání novou výpravu do Italie (1174—1178). Položiv se nejprv před Alessandrii, přinucen jesť po sedmiměsíčném obléhání vzdáti se zámyslův svých k této pevnosti, poněvadž velké vojsko lombardské se blížilo. Již počínaly věci na jeho škodu se obraceti, ani zředlí zástupové jeho nového doplnění z Němec potřebni byli. Obmýšleje tudíž vyjednáváním rozhodnutí prodlíti, žádal Jindřicha Lva, sešed se s ním osobně, za pomoc válečnou. Ale vévoda odepřel mu v té žádosti, ba když Bedřich před ním i na kolena pokleknuv, jal se poznovu prositi, nezměnil úmyslu svého. Císař, zbaven jsa hlavní podpory své, potkal se na to brzo u Legnana (1176) s rozhodnou porážkou a uznávaje nemožnosť konečného vítězství, porovnal se nejprv s papežem Alexandrem III. v Benátkách, později pak mírem kostnickým (1183) i s městy lombardskými. Musiltě tu vzdáti se všeho práva svého k panství

nad Lombardií a spokojiti se se skrovným poplatkem výročním. — Odtud náležela Italie toliko dle jmena k říši německé.

Vrátiv se na to do říše, vydal Bedřich acht na Jindřicha Lva. Vévoda postavil se sice na odpor, ale na konec byl tomu ještě rád, že ho císař ponechal v držení zboží zpupného, Brunšvycka totiž a Lüneburska (Glinska). Ota Vittelsbašský obdržel Bavory, vévodství saské pak rozdrobeno na několik kusův. Když byl konečně císař ještě provedl volbu syna svého Jindřicha na krále německého, odešel s ním do Italie, kdež podařilo se mu zasnoubiti ho s Konstancí, dcerou krále Rogera II. a dědickou království obou Sicilií, jež byli v 11. věku francouzští Normani založili.

Na sklonku života svého účastnil se Bedřich také třetí výpravy křižové, na které stihla ho smrť (1190).

[**3. Jindřich VI. 1190—1197.**] Když bylo r. 1189 Vilémem II. mužské potomstvo králův obou Sicilií vymřelo, táhnul se Jindřich co manžel dcery jeho Konstancí k mocnému a bohatému království tomuto, přinucen jesť však ustoupiti Tankredovi, nevlastnímu synovci Konstance, při kterémž stál i národ. Po smrti jeho (1194) byl Jindřich šťastnější, postoupilť vítězně do Neapole a pojistil sobě panství neslýchanými ukrutnostmi. Vilém, syn Tankredův, zohaven jesť a oslepen. Marně napomínal papež Coelestin III., jenž byl Jindřicha na císařství korunoval, k zdrželivosti; když napomínání nic neprospělo, vyřknul nad ním papež jak v té tak i v jiné příčině klatbu, poněvadž byl totiž vracejícího se z výpravy křižové Richarda Lví Srdce dal zajíti a nestřídmým výkupným šacovati. — Císař, žádostiv jsa toho, aby trůn německý dědičným v rodu jeho učiněn byl, nabízel knížatům říšským dědičnosť lén jejich, ale ti nemínili povoliti mu v té věci i přiřkli toliko synu jeho Bedřichu právo následství. Po té zemřel Jindřich, zanášeje se úmyslem, podniknouti výpravu křižovou.

[**4. Králové Filip švábský (1198—1208) a Ota IV. brunšvycký (1198—1216).**] Místo aby knížata říšská dvouletého teprv Bedřicha dle slibu svého za nástupce byla prohlásila, přistoupila po smrti Jindřicha VI. spíše k volbě nové. Strana Štaufským nepřející zvolila (1198) Otu brunšvyckého, syna Jindřicha Lva, strana štaufská Filipa švábského, bratra Jindřicha VI.,

na království. V této roztržce dovolávala se strana Oty brunšvyckého (tedy Velfovci) rozhodnutí papežova. Seděltě právě na stolici Petrově té doby statečný Innocenc III. (1198—1216), za něhož papežství dosáhlo vůbec nejvyššího vrcholu jak duchovní tak světské moci své. — Innocenc, otáleje s počátku dlouho s rozhodnutím svým, prohlásil se konečně pro Otu. Filip však nemínil povoliti a jsa mocnější, byl by i obecného uznání sobě vymohl; leč záhy vzal za své, úkladně byv zavražděn (1208). Nyní uznala všecka knížata německá Otu za krále a ten odebral se po té do Italie, aby přijal korunu císařskou. A však záhy rozešel se s papežem, chtěje rozhodovati o statcích, jejichžto držitelem Innocence III. výslovně byl stvrdil, a proto dán jest do klatby. Papež vyzval knížata německá, aby mladého Bedřicha, jenž byl zatím povyrostl, nyní králem svým učinila. Po Otovi, jenž děkoval povýšení svého hlavně jen vlivu papeže, bylo veta, jakmile tento, a k jeho přímluvám i mocný král český Přemysl Otakar I., od něho byli se odvrátili. Tak zjednal si Bedřich přízně téměř celého Německa a korunován jest v Cáchách (1215). Ota zemřel v zapomenutí r. 1218.

[5. **Bedřich II. 1212—1250.**] Innocenc III. vzal od Bedřicha II., ucházejícího se o trůn císařský, výslovné přislíbení, že nebude držeti království sicilského a koruny německé pospolu, nýbrž postoupí onoho synu svému. (Papež totiž, co svrchovaný pán království obou Sicilií, nemínil hromadění se přílišné moci v sousedství samého Říma trpěti.) Kromě toho byl Bedřich při korunovací své v Cáchách složil dobrovolný slib, že podnikne výpravu křižovou. Ale průchodem času málo již dbal obou slibů svých a proto dostal se s papeži do krutých bojův, kteréž v krajních následcích se stejnou škodou a záhubou obešly se jak vůči papežství, tak vzhledem k moci císařův německých. Různice vznikly nejprvé v příčině výpravy křižové. Bedřich omlouval se s počátku, že se mu peněz nedostává, načež papež Honorius III., maje výmluvu tuto za podstatnou, veškeré křesťanstvo k příspěvkům jal se vybízeti. Poněvadž však rok za rokem ubíhal a Bedřich, jenž zatím též korunu císařskou byl přijal, vždy nové výtáčky smýšlel, jen aby nemusil státi v slově daném, vyřknul Řehoř IX. konečně nad ním klatbu (1228). Nyní teprvé, nechtěje pozbyti veškeré váhy a poslušenství, vypravil

se Bedřich s křížem a dostal se skrze smlouvu s Kamelem, sultanem egyptským, v držení míst posvátných. Navrátiv se do Evropy, spořádal Bedřich věci dědičných zemí svých v Italii a smířiv se zase s papežem, odebral se do Němec, kdež syn jeho Jindřich, jenž byl zatím již (1220) z vůle otcovy na krále německého korunován, zamýšleje vládu k sobě potáhnouti, s městy lombardskými ve spolek proti němu byl vešel. Bedřich zajal Jindřicha (1235) a dav druhého syna svého Kunrata IV. za nástupce v říši voliti, pustil stavům říšským v odměnu za povolnosť jejich veliká práva zeměpanská.

Brzo potom dostal se císař do nových sporův s městy lombardskými, jež obnovivše spolek bývalý, císaři mnohé činila příkoří. Císař porazil Milanských u Cortenuovy (1237) a poněvadž bez výminky poddati se nechtěli, pokračoval u válce, málo dbaje tísně Německa, jež té doby od Mongolův v nemalém nebezpečenství bylo se octlo Zatím byl se i papež, nechtěje spolku lombardskému dáti klesnouti, k Lombardským přidal a nad Bedřichem vyřknuta klatba poznovu, poněvadž darovav Sardinii levobokému synu svému Hynci, práv církve k tomuto ostrovu prý porušil. Řehoř IX., v následcích vynešení klatby od císaře ve vlastní državě napadený a tím nanejvýš popuzený, svolal sněm do Říma, aby jej rozhodčím učinil ve sporu s Bedřichem; ale tento násilím překazil sejití se jeho. V zármutku z toho zemřel Řehoř (1241), čítaje téměř 100 let. Teprvé po čtyřech letech za Innocence IV. sešel se sněm církevní v Lyoně (1245), aby platně nalezl o při mezi stolicí papežskou a Bedřichem, kteréž nijak nebylo lze skoncovati. Sněm lyonský vyhlásil klatbu na císaře, z kacířství viněného, složil ho hodnosti císařské a sprostil poddaných jeho slibu věrnosti. Knížata německá zvolila na to dva vzdorokrále za sebou, Jindřicha Raspa, landkrabí durynského (1246), a po smrti jeho hraběte Viléma hollandského (1247). Oba zůstali však málomocnými, neboť Kunrat dovedl co náměstek otce svého Německo udržeti v poslušenství. Konečně zemřel Bedřich, schvácen útrapami a rodinným neštěstím, v nedokonaném boji proti papeži a Lombardským r. 1250.

[**6. Kunrat IV. 1250—1254. Vilém hollandský † 1256**.] Dvě knížata užívala nyní titulu krále německého, syn Bedřicha II., Kunrat IV. a vzdorokrál Vilém hollandský. První pozbyl

záhy veškeré vážnosti v Němcích a odešel do království svého dědičného, kdež r. 1254 zemřel. Vilém, nedocházeje žádoucí podpory, setkal se s předčasnou smrtí na výpravě válečné proti Frýzům (1256).

c) Zkáza rodu štaufského. Mezivládí v Němcích (1256—1273).

[**Zkáza rodu štaufského.**] Kunrat IV. zůstavil umíraje dvouletého teprv syna Konradina po sobě. Když ale poručníci při zjevném nepřátelství papežův nestačili mu panství jeho zachovati, zmocnil se Manfred, levoboký syn Bedřicha II., koruny sicilské. Papež Urban IV. odepřel mu však potvrzení svého i propůjčil Neapolsko a Sicilii jako uprázdněné manství papežské Karlovi anžiovinskému (z Anjou), bratru Ludvika IX., krále francouzského. Manfred, jenž nemínil dobrovolně ustoupiti, položil proti odpůrci svému v ztracené bitvě u Beneventa posléze i život (1266).

Zatím dorostl Konradin do let mládeneckých. Poněvadž Francouzi od svévole a krutosti své v dolejší Italii obecnou nenávisť sobě byli způsobili, volán jesť od strany proti nim povstalé Konradin do Italie, aby sobě opět vydobyl ztraceného dědictví. Nadarmo snažila se matka, odvrátiti syna od nebezpečného toho podniknutí. V průvodu společníka mládí svého, Bedřicha badenského, vypravil se mládenec do Italie, kdež spojilo se s ním mnoho Ghibellinův, čímž rozmnoženo vojsko jeho. U Skurkoly svedena krvavá bitva (1268). Konradin byv poražen, hleděl útěkem se spasiti, ale jat jesť a od vítěze před soud postaven. Jeden mezi soudci ohlásil se, že plenník, pokoušeje se o nabytí dědictví po otcích svých, ničímž se neprovinil, a věčina soudců přisvědčila; druzí mlčeli a jediný toliko nalezl, že Konradin vinen jesť a smrti hoden. Na tom měl Karel dosti. Vyneslť ortel smrti a dal nad Konradinem, jakož i nad vynikajícími stoupenci jeho, kteříž vedlé něho v zajetí byli se dostali, zejmena nad Bedřichem badenským popraviti. Tak skončil poslední potomek rodu štaufského od meče katova.

Tvrdosť a zůřivosť, s jakouž Karel proti všem protivníkům svým sobě vedl, naplnila mysli lidu v Sicilii nevolí a záštím k panství francouzskému. O nešporech pondělí velikonočního r. 1282 vypuklo v Palermě povstání, jež skončilo se povražděním všech Francouzův, na ostrově přebývajících. Krvavému činu

tomu říkáno potom vůbec „nešpory sicilské“. Sicilští požádali na to Petra III. aragonského jakožto příbuzného Štaufských, aby uvázal se v držení země jejich. Nadarmo snažil se Karel anžiovinský obhájiti panství svého; přinucen jesť přestati i s nástupci svými na pouhém Neapolsku, ano Petr III. vedlé Sicilie i Sardinii opanoval.

[**Mezivládí v Němcích**] V boji proti papežům nevzali za své jediné Štaufští, nýbrž i moc královská v Němcích přišla k nenabytým škodám a valnému ztenčení. Knížata říšská potáhnuvše k sobě veškeru moc, stala se beze všeho odporu dědičnými držiteli len svých; koruna pak německá rozhodně volebnou jesť učiněna. Po smrti Viléma hollandského spatřovala knížata volící v tom trvalý svůj prospěch, aby zvoleno bylo nyní některé cizí málomocné kníže na království; ale i v tom nedovedla se sjednotiti. Jedna část zvolila na trůn německý anglického prince, Richarda cornwallisského, druhá Alfonse X., krále kastilského. Ani jeden z těchto králův nedošel však žádoucího poslušenství; Alfons zvláště neokázal se vůbec ani v Němcích. Proto nazývá se tato všeho vládního pořádku prázdná doba, která teprvé r. 1273 zvolením Rudolfa habšpurského konec vzala, mezivládím německým (interregnum). Svévole a surové násilí rozmáhaly se vždy více, nebyloť v říši ani práva ani zákona a proto přezvána doba ta po výtce též dobou práva pěstního. Stav rytířský divočel vůčihledě. Rytíři buď svévolně vybírali z hrádků svých, na vysokých návrších při živých silnicích aneb splavných řekách postavených, značná cla, buď přepadali klidné pocestné a kupce, z nichž vymáhali pak velikého výkupného.

§. 21. Dějiny zemí potomního mocnářství rakouského až do r. 1273.

Země, skládající nynější mocnářství rakousko-uherské, byly bouřím, jež způsobilo mnohověké stěhování se národů, mnohem déle v šanc vydány než západní země evropské; pročež také povstaly v nich teprv na sklonku prvního tisíciletí státy, jež dočkaly se potom jakés bytelnosti a trvalé platnosti. Rozdílnéť mají z nich osudy: 1. země německé čili starorakouské, 2. země české a 3. země uherské.

1. Země starorakouské.

Jsoutě to hlavně Rakousy, Štýrsko, Korutany, Krajina Tyrolsko a do jisté míry i Přímoří a Istrie. V zemích těchto panoval hned z časův Karla Velikého vliv německý, ač původně (kromě Tyrol a Rakous hořejších) téměř veškeré obyvatelstvo jejich bylo slovanské (Češi, Slovenci a Charváti).

[Rakousy, Štýrsko a Krajina.] Vypravěli jsme již, že císař Ota I. vítězstvím svým na poli lešském (955) nájezdům Maďarův do Němec konec byl učinil. Pro věčí bezpečnosť zemí sousedících s Maďary založil Ota při hranicích uherských zvláštní krajiště, tak zv. krajiště východní (Ostmark), jemuž Češi odedávna říkali Rakousy, Němci pak později Oesterreich (Ostarrıke). Prvním markrabím rakouským jmenuje se Lipolt z Babenberka (976), jenž v rozličných bojích se sousedními Uhry rozšířil panství své až k lesu vídeňskému. Sídelním hradem jeho jakož i prvních nástupcův jeho byla Medlice (Melk), jejíž prastarý klášter byl asi již samým Lipoltem I. založen. Ve válkách, jež po té za doby císaře Jindřicha III. mezi Německem a Uhry vedeny byly, rozšířeny jsou hranice Rakous na východě až k ř. Moravě a Lítavě (1041), jež až posud hranici zemskou činí. V století 12. dosáhnul markrabí Lipolt IV. (1136—1141) také vévodství bavorského, jež za sporu císaře Kunrata III. s Jindřichem Hrdým tomuto bylo odňato. Lipoltův bratr a nástupce Jindřich II. příjmím Jasomirgott (Přisámbůh, 1141 až 1171) musil sice k zjednání míru zemského v Němcích zříci se zase Bavor, což ale nestalo se bez náhrady (srovn. str. 56). Jindřich II. přenesl sídlo své do města Vídně, jež na místě dřevní tvrze římské Vindobony bylo znenáhla se vzmohlo.

Jindřichův syn Leopold V. Ctnostný (1177—1199), jenž třetí výpravy křižové byl se účastnil, získal rodu svému Štýrsko. Krajiště toto, někdy část vévodství korutanského, jemuž král Arnulf byl panoval, povýšeno jest od císaře Bedřicha I. na vévodství; poslední panovník jeho Otakar II. z rodu hrabat Travenských, jsa bezdětek († 1192), odkázal zemi zemi sousedům svým Babenberským, kteří také šťastně v dědictví dovedli se zachovati. Nejslavnější Babenberský byl Lipolt VI. Slavný (1198—1230), jenž do Španěl, Palaestiny

a Egypta se vydal, bojovat za víru, proslavuje se doma co ochránce pokoje a přítel lidu svého. Stateční rytíři a znamenití pěvcové (básníci) bývali při dvoře jeho nejen rádi viděni, nýbrž i ctěni. Jeho přičiněním zvelebila se nejen tržba města Vídně, nýbrž i zámožnosť obyvatel jeho do té míry, že prý byli tu měšťané, již zlata svého více nepočítali, nýbrž na věrtele měřili.

Syn Lipolta VI. byl Bedřich II. Bojovný, mladý a srdnatý kníže, kterýž ale u věcech práva nemnoho byl vybíravý. Rozmnoživ novými panstvími zboží, jež otec jeho pokoupil někdy v Krajině, která v starší době ke Korutansku náležela, nazýval se první pánem v Krajině. Na neštěstí své spojil se s Jindřichem, synem císaře Bedřicha II., jenž proti otci svému branně byl se zdvihnul, aby korunu německou k sobě potáhl. Jindřich jat jesť od otce svého a vévoda rakouský dán do achtu. Knížata sousední, jimž vykonání trestu uloženo, vtrhnuvše se všech stran do zemí Bedřichových, osazovali hrady a města napořád, tak že všecko podobalo se ke zkáze jeho. Císař sám přijel do Vídně, prohlásil město za říšské a odevzdal správu Rakous v ruce místodržícího. Ale po odchodu jeho obrátilo se štěstí. Přátelé vyobcovaného vévody počali se množiti, on sám dobyl zase ztracených měst a hrádků s části nazpět a znenáhla i všeho zboží svého. Spory, v něž císař s papeži byl se zapletl, pomohly mu konečně ze všech těžkostí, jež by jinak beze vší pochyby byly v zápětí měly dokonalé jeho zkažení. Bedřich setkal se později v boji proti Uhrům v bitvě u Nového města s předčasnou smrtí (1246). Jím vymřel po meči rod babenberský.

Za doby pánův Babenberských těšily se nejen Rakousy, nýbrž i Štýrsko znamenitému rozkvětu. Několik pověstných básníků německých pocházelo z těchto zemí. Všude vznikaly hrady, chrámy a početná dobře zalidněná města, jejichž obyvatelé čilým účastenstvím v tržbě a průmyslnosti vynikali. Co obzvláště klášterů se tkne, založeny jsou již před časy Babenberských kláštery ve Sv. Florianu, Sv. Hypolitě a klášter Kremžský (Kremsmünster) na půdě rakouské, Babenberským pak samým děkují vzniku svého kromě jmenovaného již kláštera medlického ještě kláštery lambašský, kotvycký, seitenštetský, klosterneuburský, svato-křížský, lilienfeldský a j. Ovšem že

zároveň se šířením se německé kolonisace a německých řádů v zemi původní slovenské obyvatelstvo ve všech těch krajinách k nemalému stenčení přicházelo.

[Korutany.] Nejčelnějším panstvím v zemích starorakouských bylo vedlé državy babenberské panství sponheimské. Hrabata sponheimští zjednali sobě na půdě dřevních čili vlastních Korutan značné zboží a obdrželi pro ně r. 1128 titul vévodství korutanského v dosavadních užších mezích. Po vymření Babenberských připadla jim také Krajina.

[Tyroly.] Tyroly rozpadly se původně v početná říšská panství, z nichž nejrozsáhlejší byly jsou državy biskupů trentských a brixenských. Zenáhla dosáhli vojtové biskupství trentského, hrabata tyrolští, kteříž po vymřelých hrabatech andechsských (a dachovských) četné zboží v severních Tyrolech byli zdědili, — ustavičnými a šťastnými útoky, zejmena proti biskupským svým pánům lenním, nejrozsáhlejšího panství v zemi, jež také po nich nazvána. Když rod hrabat tyrolských vymřel (1254), náležely jim bez mála dvě třetiny země. Po nich dědili hrabata goričtí.

2. Země české.

[Říše Samova.] Sužování Slovencův, jakož i českých a moravských Slovanův od Avarův způsobilo, že všickni tito Slované sjednotili se okolo r. 623 k společnímu odboji proti Avarům, kteréž také, vedeni jsouce Samem, šťastně přemohli. Samo založil na to z Čech velikou říši, kteráž kromě oněch Slovanův snad i polabské a polské kmeny obsahovala, a obhájil této první říše slovanské i šťastnými válkami proti austrasským Frankům za krále jich Dagoberta. Až do smrti své (662) držel Samo říši tuto mocnou rukou pohromadě; po té roztrhnul se však svazek Slovanův západních. Slovenci zřídili si svůj zvláštní stát (knížectví korutanské), kterýž konečně podlehl spojeným Frankům i Bavorům, Češi pak měli z těch dob více kmenových knížat, mezi kterýmiž knížata pražská, jsouce ústřední polohou kmene svého (Čechův) především k tomu povolaná, přední místo zanímala a znenáhla celou zemi přímo i nepřímo sjednotila, tak že již za prvního křesťanského knížete Bořivoje (od r. 873 — 894) považována jsou za nejpřednější a vrchní pány v zemi.

[Říše velkomoravská.] Moravští Slované (na Moravě a Slovensku) objevují se za Ludvika Pobožného pod svrchovaností Frankův s vlastním svým knížetem Mojmírem (okolo r. 830—846). Nástupcové jeho (Mojmírovci) neustávali však v udatném boji za nezávislosť národa svého. Zvláště statečně počínal sobě Rostislav (846—870), kterýž po mnohaletých krutých válkách s Ludvikem Němcem a synem jeho Karlmanem, jenž vládl v Korutanech, posléze dokonalé samostatnosti sjednocené říše své dosáhl (r. 868). Rostislav, poznávaje dobře, že samostatnosť tato jen tehdáž dojde náležité bytelnosti, bude-li Morava co křesťanský stát i církevního vlivu říše francké sproštěna, povolal do Moravy řecké kněze Cyrilla a Methoděje (r. 863), kteří národ moravský víře křesťanské dokonale vyučili, a vymohl u papeže Hadriana II. založení zvláštního arcibiskupství pannonsko-moravského pro sv. Methoděje (r. 869). Veliké dílo jeho uvedeno jesť sice zase v nebezpečenství nevěrou vlastního synovce jeho Svatopluka, údělného knížete nitranského, kterýž Rostislava zradně zajav, Frankům vydal (870), načež za nedlouho i Svatopluk sám octnul se v zajetí Frankův. Při obecném na to vzbouření se národa moravského pomohl sobě Svatopluk zase k svobodě a panství (871), načež panoval až do smrti své (894) mocně, stav se „hrozným všem národům sousedním“. Dobyv zajisté říši své početnými válkami poznovu dokonalé nezávislosti, rozšířil ji nad to smlouvami i výbojem do té míry, že při smrti jeho kromě Moravy i Slovensko a celou Pannonii až k řece Sávě a Tise obsahovala, mimo to slušeli k říši jeho co poplatný lid Čechové (za knížete Bořivoje), Srbové, někteří kmenové polští (Slezané a Vislané) a ruští až k řece Buhu a Styru na východě. Pohříchu neměla i tato mohutná říše dlouhého trvání. Nesvornosť synův jeho, z kterých konečně nejstarší Mojmír II. (894—906) samovládu přece obdržel, stálé války se sousedními Němci (zvláště Bavory), kteříž nechtěli tak mocného a církevně nezávislého státu vedlé sebe trpěti, zvláště pak nájezdy nově tehdáž do Uher přibyvších (892) čudských Maďarův oslabily moc říše do té míry, že konečně stala se kořistí těchto surových přistěhovalcův, kteříž, opanovavše na to mocně dolejší Uhry, jižní a severní Slovanstvo roztrhli a sobě trvale odcizili.

[**Vznik a vzrůst státu českého až do r. 1055.**] Po smrti knížete českého Bořivoje odtrhli se synové a nástupcové jeho, Spytihněv I. († 912) a Vratislav I. († 925) od říše velkomoravské i podstoupili svrchovanosť říše francké (r. 895), na kterouž pak následovalo za sv. Václava (925—935) područí nové říše německé; za to usiloval šlechetný tento kníže všemožně o rozšíření a utvrzení křesťanství jakož i sjednocení země. A však náležité povýšení moci panovnické a úpravu země na zřízenou společnosť státní provedl, až ne bez vnitřních bojův, teprv nástupce sv. Václava, neméně statečný bratr jeho, Boleslav I. (935—967).

Boleslav, účastniv se s pomocným vojskem svým porážky Maďarův u Augšpurka (955) a zničiv zbytky vojska jejich někde při hranicích českých, užil dobytých vítězství také k vnějšímu rozšíření moci své. Tak opanovol zejmena Moravu a Slovensko, jakož i poviselské země Charvátův (až k ř. Vepři a Sanu) a nepochybně i Slezsko a učinil z říše české velestát, jehož ale z poplatnosti německé při tehdejší velké moci říše nestačil vybaviti. Syn a nástupce jeho, Boleslav II. Dobrý (967—999), dosáhl aspoň do jisté míry církevní nezávislosti státu svého založením biskupství pražského (nepochybně r. 973); vyhubení pak mocného rodu Slavníkovcův (996), kterýž posud celé východní a jižní Čechy v přímém panství svém byl držel, — mělo v zápětí i žádoucí politické a državné sjednocení země české. Když ale neschopný a nelidský syn a nástupce jeho, Boleslav III. Ryšavý (999—1002) popudil ukrutenstvím svým všechen národ na sebe, zmocnil se soused a strýc jeho, Boleslav Chrabrý polský, všech kroměčeských zemí a dosadil posléze i bratra svého Vladivoje na trůn český (1003), po jehož skoré smrti jal se pak sám i v Čechách panovati. Za pomocí císaře Jindřicha II. uvázal se sice Jaromír, mladší bratr Boleslavův, opět v panství v Čechách (1004), a však za nedlouho svržen jesť od bratra Oldřicha (1012—1037), za něhož získána jesť od bohatýrského syna jeho Břetislava Čechům z bývalých držav aspoň Morava (1028), kteráž odtud trvale při nich zůstala.

Když pak Břetislav I. (1037—1055) po otci svém na trůn dosedl, pomyslil za panujícího té doby bezvládí v Polsku na obnovení veškerého panství slavných předkův svých a dobyl

v skutku netoliko Slezska a Krakova, nýbrž i samého Velkopolska či Poznaňska (1039). A však tak velkého vzrůstu říše české nemínil císař Jindřich III., mladý a neméně statečný soused Břetislavův, nikterak dopustiti a jakkoli v první válce poražen jest od Břetislava v bitvě u Kdýně (1040), proniknul následujího roku přece až k samé Praze, načež Břetislav vrátil věčí díl výbojův svých (až na Slezsko, kteréž až do r. 1054 zůstalo v moci jeho) a obnovil staré svazky s Německem. Při smrti své spořádal posloupnosť dle zákona staršinství, vedlé kteréhož vždy nejstarší z rodu měl státi se vrchním knížetem a držeti Čechy, mladší pak Přemyslovci měli úděly na Moravě vybaveni býti.

[**Údělná soustava v Čechách 1055—1197.**] Jakkoli již první nástupce Břetislavův, nejstarší syn jeho Spytihněv (1055 až 1061) mocí zbraně mladší bratry své na Moravě (Vratislava a Kunrata) přinucen byl k pokoji a poslušenství přivoditi, nedaly se za něho a nástupce jeho Vratislava II. (1061—1092) škodné stránky soustavy údělné nikterak ještě tou měrou znáti, aby z toho byla mohla státu platnější újma moci vzniknouti. Ve sporech a válkách, kteréž měl té doby císař Jindřich IV. s papeži a knížaty německými, přídržel se Vratislav strany císaře i prokázal mu nejednou lidmi i penězi služby veliké (dobytí Říma 1081). Za to odsloužil se mu císař rozličnými dary a svobodami (jako odevzdáním Lužice, proměnou dřevního poplatku v pouhou pomoc válečnou a p.), ano učinil ho posléze i králem (1082).

Teprv po smrti Vratislavově nastávají ony vnitřní zmatky a války mezi členy rodu panovnického, kteréž údělnou soustavu, kdekoli zavedena (jako na Rusi a později i v Polsku), všudež provázely a se zlými následky i v Čechách se potkávaly. Až do nastoupení Vladislava II. (1140), tedy v necelých 50 letech, bylo v Čechách neméně, než 7 knížat, kteříž věčím dílem mocí práva svého dobývati sobě musili a z nichž někteří (jako Bořivoj II. a Vladislav I.) vícekrát na trůn dosedli. Mladší Přemyslovci, chtíce proti zákonu velkoknížecí hodnosť obdržeti, utíkali se věčím dílem o pomoc k císařům německým, čímž utužoval se napořád svazek s říší německou, tak že i statečný Soběslav I. (1125—1140), jakkoli byl císaře Lidéře II. u Chlumce porazil (1126), chtěje zemi žádoucí pokoj zjednati,

raději manem říše německé sebe přiznal. Teprv Vladislavu II. (1140—1173) pomohly nesnáze, ve kterých císař Bedřich I. s Italií a papeži podobně co Jindřich IV. se nalezal, k mocnějšímu postavení, ba Vladislav povýšen jest i na krále (1156), kteréhožto vyznamenání císaři pak velice platnými službami v Italii splácel (1158 a 1164).

Po smrti Vladislavově změnil však císař dosavadní politiku svou k Čechám a používaje nových různic, kteréž byly o posloupnost v Čechách mezi staršími Přemyslovci a synem Vladislavovým Frydrychem vznikly, jal se o to ukládati, jak by Čechy oslabil, rozdrobil a do říše německé trvale vtělil. Tak zejmena prohlásil r. 1182 Moravu za říšské (od Čech nezávislé) markrabství, vybavil biskupství pražské a olomúcké (r. 1063 od Vratislava založené) ze svrchovanosti zeměpánův a dosazoval knížata po své líbosti. Toto veliké nebezpečenství, kteréž i za Jindřicha VI. jednotě i samostatnosti státu českého hrozilo, znikla země šťastně jednak předčasnou smrtí něm. císaře, jednak velikomyslností staršího Přemyslovce, Vladislava III., jenž r. 1197 trůnu ve prospěch mladšího bratra Přemysla Otakara dobrovolně se vzdal a odtud až do smrti své († 1222) toliko držením Moravy na řád starodávní se spokojil.

[První králové čeští až do Přemysla Otakara II. 1197—1253.] Ze sporův, kteréž po smrti cís. Jindřicha VI. vznikly mezi Velfovci a Hohenštaufskými o korunu císařskou, dovedl Přemysl Otakar I. obratně kořistiti ve prospěch vlastní, což nemálo přičinilo se k ustálení státu a povznešení vážnosti jeho za hranicemi. Podporuje s počátku Filipa hohenštaufského proti Velfovci Otovi, dosáhl od něho již r. 1198 obnovení královské hodnosti, kterouž mu r. 1204 i papež Innocenc III. na věčné časy potvrdil. Když pak později král mladému Bedřichu II. k císařství dopomohl, obdržel na něm r. 1212 netoliko stvrzení král. důstojenství, nýbrž i znamenitého uvolnění dosavadního poměru k Německu na všecky časy budoucí.

V takových okolnostech mohl král snadno zrušiti dosavadní soustavu údělnou a spořádati posloupnosť na základě prvorozenství (1216), při čemž i poměr Moravy k Čechám na vždy ustanoven. Dlouhé spory s papežem, vzniklé o právomocnosť církevní, narovnány jsou posléze konkor-

dátem v Stožci (1222) k obapolné spokojenosti. Syn Přemyslův, Václav I. (1230—1253), kterýž zemí svých při vpádu Tatarův šťastně obhájil (1241), získal již pro mladšího syna svého Vladislava, markrabí moravského, dědictví babenberské v Rakousích, kteréž ale teprv Přemyslu Otakaru, staršímu královici a jmenovanému nástupci Václava, s rukou dědičky Markety a volbou stavův platně se dostalo (1251), čímž velký vzrůst státu českého se připravoval. Za tohoto krále počal se v Čechách i na Moravě silně již vzmáhati nový stav městský, jemuž byli již Přemysl Otakar I. a Vladislav III. vznik dali, povolavše osadníky německé do země a stvrdivše jim domácí jich právo městské. Příkladu králův následovali brzo i jiní světští i duchovní pánové. Města ta stala se tudíž sídly průmyslu, a s ním zároveň zvelebily se záhy i hornictví, obchod a umění. Kromě toho vznikaly týmž časem v pomezních horách, jakož i na jiných statcích královských a duchovních četné nové osady sedlské, též od přistěhovalcův německých (se zvláštním právem sedlským) zakládané.

3. Země uherské.

Maďaři čili Uhři přistěhovali se do Uher na sklonku století 9. a obrátili na sebe po příchodu svém obecnou pozornosť zkažením říše velkomoravské. Početné výpravy loupežné, podniknuté na to do Němec, Italie, Francie, ano až do Španěl, zjednaly jim hrozné pověsti po Evropě. Veliká porážka, již potom při ř. Lechu utržili (955), ztráty mnohých zemí (zvláště Moravy a na čas i Slovenska) a vzmáhající se vysílení národa samého způsobily mezi nimi neobyčejný převrat. Zanechavše loupežných výprav a brzo i kočovního způsobu života, jali jsou se po příkladu národů sousedních (zvláště Čechů a Němců) zakládati spořádaný stát.

Jakkoli již kníže jich Gejsa první pokusy toho způsobu byl učinil, provedl pořádné usazení a zřízení Maďarův teprv první král jejich Štěpán Svatý (995—1038), potomek panujícího rodu Arpadovcův. Víře křesťanské, jež byla sobě zatím mezi Maďary průchod zjednala (hlavně zásluhami pražského biskupa sv. Vojtěcha a žákův jeho), pomohl k vítězství a utvrdil je zároveň založením početných biskupství. Papež Sylvestr II. udělil mu r. 1000 titul královský. Jemu přičítá se

též nové (či lépe obnovené) politické rozdělení země na župy (hrabství čili komitáty).

Přese všecky různice vnitřní (zdvíhání se pohanův a spory o posloupnosť), následkem kterýchž Uhry na krátký čas i svrchovanosť císařů německých nad sebou uznati musily (1045) a tím i k některému stenčení hranic svých na západě přišly (ztráta kraje zálitavského), vzmáhalo se přece celkem panství uherské v jiných stranách. Záhy již panovala knížata jejich i v Sedmihradsku, načež ku konci 11. a na počátku 12. století za králův Ladislava II. Svatého (1076—1095) a Kolomana (od r. 1095 až 1114) i Charvátsko po vymření domácího rodu panovnického (Držislavičův) v trvalé spojení s Uhrami se dostalo (r. 1102). O Dalmácii však (a Srěm) byly dlouhé spory a časté války s Benátčany a Byzantinci a přímořská města i ostrovy dalmatské zůstaly až do 14. století věčím dílem v držení Benátských.

Prudké a neustálé rozbroje šlechty, domáhající se věčích práv a svobod, pokusil se Ondřej II. položiti udělením tak zv. zlaté bully (1222), kteráž, obmezujíc velice moc královskou, stala se základem starověké ústavy uherské. Za bouří mongolských nestačil Bela IV. (1235—1270) k tomu nikterak, aby zjednal říši náležité obrany; strašně byvši spustošena, vzmohla se zase jen s těží, třebas i dosti rychle, z pohrom svých. K zalidnění rozsáhlé země povoláváni jsou ostatně každé doby (nejvíce již za Štěpána Sv., Bely III. a IV.) cizí osadníci, zvláště Pečenci, Kumové čili Plavci a Němci, kteřížto poslední zde mnoho měst, zejmena v Sedmihradsku, ve Spíši a j. buď založili, buď osazením svým zvelebili.

4. Říše Přemysla Otakara II.

Velikého vlivu na potomní poměry jmenovaných dosud zemí mělo vymření rodu babenberského po meči (1246). Žijící ještě potomstvo ženské táhlo se k dědictví, ale císař Bedřich II. málo toho dbal, ukládaje o to, aby země babenberské co uprázdněné léno říšské sobě zachoval. Tak přeli se o Rakousy a Štýrsko rozliční nápadníci, a malomocnosť říše německé od smrti císaře Bedřicha II. (1250) rozmnožovala ještě počet jejich. Králům českým a uherským viděla se taková příležitosť k rozšíření moci vlastní býti velice pří-

hodnou. V skutku také uvázal se Přemysl Otakar, syn Václava I. krále českého, za pomocí jedné části rakouské šlechty v držení Rakous a aby panství svému zjednal právního základu, pojal za manželku Marketu, sestru posledního Babenberského (1252).

Bela IV. uherský zmocnil se Štýrska, dav sobě dříve od Gertrudy, neteře posledního Babenberského, práva jejího postoupiti, a však přinucen jesť vydati menší díl země Přemyslu Otakarovi. Ale ani tohoto zbytku nedovedl sobě zachovati, poněvadž panství uherské šlechtě štýrské nebylo po chuti. Tato obrátila se tudíž prosebně k Přemyslu Otakarovi II. jenž byl mezitím po otci v Čechách následoval (1253). Otakar užívaje rád podávané sobě příležitosti, vypověděl Belovi válku a poraziv ho rozhodně v krvavé bitvě u Kressenbrunnu (1260), přinutil krále k odstupu Štýrska. — K těmto úspěchům Otakara II. přidružil se za nedlouho nový. Oldřich, vévoda korutanský z rodu pánův Sponheimských, jsa bezdětek, ustanovil v poslední vůli své, pominuv vlastního bratra, krále českého dědicem Korutan a Krajiny. Dědictví uprázdnilo se r. 1269 a Otakar podržel je vzdor tomu, že bratr Oldřichův k němu se hlásil.

Otakar panoval nyní nad říší, kteráž prostírajíc se od Krkonoší až k moři jaderskému, bohatými důchody svými dosti prostředkův mu poskytovala k dalším podniknutím, přispívajíc nemálo k zvýšení lesku panství jeho. Od bitvy kressenbrunnské nenazýváno ho jinak leč králem železným, jakož se strany druhé pro velikou nádheru, kterouž v slavných příležitostech na jevo dával, přezdíváno mu „král zlatý.“ Moci své hleděl všudež náležité platnosti zjednati a vystupoval tudíž rozhodně proti všelikému přepychu šlechty. Tím však uvalil na sebe jen záští její, neboť šlechta byla v době mezivládí navykla sobě životu nevázanému. Hlavní péče Otakarova v zemích sobě podřízených byla obrácena k zlepšení zákonodárství a k zvelebení stavu městského.

§. 22. Francie.

[Poslední Karlovci. — Králové z rodu Kapetova.] Po rozebrání říše Karla Velikého panovali potomci jeho ještě za více než sto let ve Francii, a však moci a vážnosti ubývalo jim

napořád. Hned král Karel Blbý (893—923) viděl se nucena, postoupiti Normanům, loupežnými nájezdy zemi bez přestání sužujícím, krajiny při dolejší Séně, kteréž po nich nazvány jsou Normandií. Posléze potáhl Hugo, příjmím Kapet, vévoda ve Francii, s pominutím práv mladší jedné linie Karlovcův korunu královskou k sobě (r. 987) a jím počíná tudíž v zemi panství králův Kapetovcův.

Moc prvních králův t. rodu, kterýž až do konce 18. věku při panství nad Francii se zachoval, nevztahovala se v pravdě dále, než k mezím dědičného zboží jejich, kteréž střední Francii obsahovalo; a však brzo jali se králové vliv i panství své šířiti, vynikajíce jednak statečností osobní, jednak potahujíce ke koruně početná malá i velká léna, jichž držitelé byli jsou ve válkách křižových bez dědicův zemřeli. Nebezpečenství, kteréž hrozilo moci a samostatnosti Francie od králův anglických, jež byli se jak právem dědickým tak skrze sňatky v manské držení více jak dvou pětin tehdejší Francie dostali, odvráceno jest šťastně skrze krále Filipa II. Augusta (1180—1223), jemuž povedlo se, nejvěčí díl těchto len zase ke koruně přivtěliti.

[**Albenští.**] Za panování téhož krále navštívena jesť Francie hroznou válkou náboženskou, kteráž naměřena byla na vyhubení nové sekty, tak zvaných Albenských. Bylyť zejmena v koncích XII. věku v Italii vznikly zvláštní sekty katolické, kterýmž dáváno jmeno Katharův (kacířův) a Valdenských. Z Italie šířili se rychle do jižní Francie a severovýchodní Hispanie. Ve Francii bylo město Alby v Languedocu hlavním sídlem jejich, po němž jim i Albenských přezdíváno. Papež Innocenc III. úsilně jednal o jich potlačení, protože nejvážnější učení církevní zavrhovali, činíce se takto nepřátely tehdejšího pořádku společnosti katolické. S počátku pokoušíno se, získati je opět církvi poučováním; byltě Innocenc III. legáta mezi ně poslal, aby je na pravou cestu obrátil. Také mnichové cistercienští uvázali se v tuto práci, neméně i Diviš biskup Osemský v Arragonii a kněz jeho Dominik, potomní zakladatel nazvaného po něm řádu dominikanského čili kazatelského. Ale když mírné tyto prostředky s prospěchem jsou se minuly, kázána proti nim pravá výprava křižová. Albenských ujímal se zvláště statečně hrabě Raimund toulousský. Válka vedena jesť od r. 1209

s hroznou divokostí a způsobila spustošení a vylidnění celé Provencí i Languedoca. Dokonalý pokoj zjednán teprv r. 1229. Raimund VII., syn onoho hraběte toulousského, smířil se sice s církví a však přinucen jest odstoupiti věčí část državy své na díl církvi, na díl koruně francouzské a učiniti dědickou ostatního panství dceru svou, jež za bratra krále Ludvika IX. byla se provdala, odkudž připraven nápad i této části země ke koruně francouzské.

[**Ludvik IX. Svatý 1226—1270.**] Ludvik IX. byl syn duchaplné a statečné matky (Blanky kastilské), která po předčasné smrtí manžela svého (Ludvika VIII.) za delší čas za nezletilého syna svého vládla. Zbožně byv vychován a bera sobě příklad z matky své, stal se Ludvik vzorem středověkého křesťana a vladaře. Býval‍ť denně dvěma mším a jedné zádušní přítomen, neselhal a nezaklel nikdy, rád se postil a bičoval, nosíval ob čas žíněnou košili na těle a nikdy nedal se unášeť hněvu. Denně nasycoval 200 chudých při tabuli své, o nemocné zvlášť ještě se staraje. Opatrně přihlížel k tomu, aby na vyšší důstojenství církevní toliko mužové hodní byli dosazováni. Ale při tom nezanedbával Ludvik nikterak povinností panovnických, ba plnil je spíše s takovou bedlivostí, že nebylo státu křesťanského, v němž by týmž časem králové byli tolik vážnosti požívali, jako ve Francii. Nad jiné ale pečoval o právo a spravedlnosť a dovolil každému poddanému, odvolati se v stížnosti své k soudům královským, čímž, jakož i zavedením práva římského (kterýmž dopouštělo se dělení statkův šlechtických) měla býti přítrž učiněna zpupnosti šlechty. Taktéž položil smluvením tak zvané „pragmatické sankce“ (1269) s papežem základ k francouzské národní církvi. Zbožná mysl pudila ho do dvou výprav křižových; mezi druhou skonal od moru před městem Tunisem.

§. 23. Anglie.

[**Panství Anglosasův až do r. 1066.**] Sedmero království, jež byli Anglosasové po vstoupení svém do Britannie (449) založili, spojena jsou od krále Egberta westsexského (827) v jeden stát a rozmnožena nad to dobytím Cornwallisu. Stát tento nazýval se s těch časův Anglií.

Z nástupců Egbertových jest nejznamenitější král **Alfred Veliký** (871—901). Když ujal se vlády, spatřovala se Anglie bez mála celá v rukou dánských Normanův. S počátku spokojovali se tito šacováním pobřežních krajin, ale později uvázali se v držení největšího dílu země. Alfred stav se králem, pustil se ihned s nimi do války, a však poražen byv od nich, přinucen jest útěkem se zachrániti. V oděvu žebráckém, nechtěje poznán býti, ukrýval se dlouho v lesnatých krajinách hrabství somersetského, kdež zbytky věrných kolem sebe shromáždil. Domnívaje se býti již dosti silným, aby útoku směl se odvážiti, vydal se, jak pověsť dí, přestrojen za pěvce v průvodu harfeníka do ležení nepřátel, vyzvěděl o jich úmyslech a poznav slabé stránky postavení jejich, vrátil se zase šťastně k svým. Zatím roznesla se pověsť, že král, za mrtvého oplakávaný, ještě žije. Vojsko jeho vzmáhalo se vůčihledě; s ním vrhnul se posléze na nepřipravené Dány a způsobil jim takovou porážku, že nuceni jsou přestati na malé části Anglie. Náčelník jejich **Guthrun** dal se pokřtíti, načež Anglosasi i Dáni Alfreda za krále svého uznali. Pořádek a dobré bydlo vracely so znenáhla zpět, zkažená města zase vystavena a **Londýn** učiněn městem sídelním. Aby měla země pokoj, držel Alfred nejen značné vojsko suchozemské pohromadě, on postavil i na moři 120 strážných lodí, tak že zástupové Normanův, z Dánska bez ustání na kořisti vyjíždějící, neodvážili se bez pokárání přibližovati se k břehům anglickým.

Jako byl vymohl Alfred osvobození lidu svému, tak staral se později o vzdělání jeho, povolávaje znamenité učence do země i zřizuje dobré školy. V 36. roce věku svého počal sám učiti se latině a přeložil několik spisů latinských na jazyk anglosaský. Chtěje s časem náležitě hospodařiti, rozdělil si dobu denní tak, že určil z toho 8 hodin prácím a povinnostem vládním, 8 studiím a modlitbě a 8 tělu svému t. j. jídlu a posilnění se spánkem. Důchody královské dělil na dvě části, vynakládaje jednu k účelům světským, na vojenství, stavby, pohostinství a t. d., druhou k účelům duchovním, na stavby a opravy kostelů a škol, na podporu chudiny a t. d. Alfred zemřel, maje věku svého 52 let.

Při konci panování Alfredova a za nástupcův jeho obnovovaly se zase nájezdy Dánův. Král **Ethelred II.**, chtěje na dobro zbaviti zemi loupežných těchto hostí, poručil, aby jedním dnem všickni přepadeni byli a pobiti (1002). Rozkaz tento sice vykonán, ale zámořští krajané pobitých Dánův zdvihli

se z toho ke krvavé pomstě a pokusily se posléze o dobytí celé Anglie, což se jim také za náčelníka a krále Knuta r. 1016 skutečně povedlo.

[Dánové panují v Anglii 1016—1066.] Knut (1016—1035), jenž v ruce své spojoval panství nad Anglií, Dánskem i Norskem, utvrdil je mnohým moudrým opatřením a snažil se obzvláště rozšiřováním křesťanství při krajanech svých utužiti svazek pospolitosti mezi Dány i Anglosasy. Válečnou statečností svou stal se postrachem knížatům cizím, tak že i císař Kunrat II. o přížeň jeho se ucházel. — Knuta následovali v panství dva synové jeho Harald a Harthaknut, po jejichž smrti Anglosasové, svrhnuvše s sebe panství dánské, Edvarda Vyznavače, potomka dřevních králů v Normandii francouzské meškajícího, na trůn povolali (1041).

Poněvadž pak po bezdětné smrti jeho v zemi tuhé vznikly různice, pojal vévoda normanský Vilém, příbuzný anglosaského rodu královského, úmysl, výbojně zmocniti se Anglie. Vypravilť se s vojskem 60.000 mužů za moře, i dobyl rozhodného vítězství v bitvě u Hastingsu (1066).

[Králové normanští 1066—1154.*)] Vilém I. (Výbojce, 1066—1087) pokoušel se s počátku Anglosasy vlídností získati, aby oblíbili sobě náhlou změnu panství. Setkav se ale v tom předsevzetí s nepřátelstvím šlechty, jal se král s velikou krutostí na ni nastupovati, zabavil jí statky její a podělil jimi

---

*) **Rodokmen panovnického rodu anglického.**

Vilém I. Výbojce † 1087
- Robert vév. v Normandii † 1134
- Vilém II. král † 1100
- Jindřich I. král † 1135
  - Matilda m. Bohumíra plantagenetského hr. anžiovinského
    - Jindřich II. král † 1189
      - Richard I. Lví srdce, král † 1199
      - Bohumír
        - Artur Bretonský
      - Jan Bezzemek král † 1216
        - Jindřich III. král † 1272
          - Edvard I.
        - Richard cornwalliský † 1272
- Adléta m. Štěpána bloisského
  - Štěpán král † 1154

jmenem len Normany své. Anglosaský mrav a způsob zavržen, normansko-francouzský jazyk i mrav, jakož i přísný řád lenní uvedeny v platnosť a tak moc královská nemálo zvelebena. Mužské potomstvo Vilémovo vymřelo již r. 1135, načež po mnohých bojích Jindřich II. anžiovinský čili plantagenetský, syn z vnučky Vilémovy, koruny anglické dosáhl (1154).

[**První čtyři králové z rodu anžiovinského čili platagenetského 1154—1272.**] Jindřich II. (1154—1189), co král anglický také vévoda v Normandii a Bretonsku, držel po otci svém i francouzské kraje Tourraine, Maine a Anjou; s rukou choti své Eleonory dosáhl též Guiennska a Gaskoňska, od Loiry až do Pyrenej se prostírajícího, tak že byl lenním pánem téměř $^3/_5$ tehdejší Francie. K državám těmto dobyl ještě Irska (1171). Jindřich dostal se podobně, co vrstevník jeho Bedřich Rudobradý, v prudký spor s církví; chtěltě duchovenstvo podříditi právomocnosti světské a proto rozešel se s arcibiskupem canterburským Tomášem Becketem. Ten přinucen jesť sice opustiti Anglii, vrátil se ale později zase, když se byl s ním zejmena král na oko smířil. V pravdě choval k němu ale Jindřich lité záští, spatřuje v něm úhlavního odpůrce moci panovnické, a nenávisť svou dával mu po případě i slovy znáti. Z toho vzali sobě příčinu někteří rytíři a hodlajíce posloužiti králi svému, zabili jsou arcibiskupa v kostele při oltáři. Zbojství toto rozvedlo krále s církví na novo a dodalo mysli i ostatním protivníkům jeho. Aby se společným jich útokům vyhnul, jal se všemi cestami vyhledávati smíru s papežem Alexandrem III., což se mu také podařilo. A však prvé musil přísežně ztvrditi, že nedal rozkazu k zabití arcibiskupa a že toho více lituje než smrti rodičů svých, neméně i zrušiti všecka nařízení, jimiž duchovenstvo pod právomocnosť svou byl postavil (tak zvané konstituce clarendonské, vydané r. 1164). Kajicnosť svou osvědčil později i poutí ke hrobu zabitého. O bosých nohou ušel tak velký kus cesty, že mu nohy krvácely, a v hrobce klášterní dal se přítomným mnichům mrskati po obnažených bedrech.

Nástupcem Jindřicha II. byl syn jeho, udatný Richard Lví srdce (1189—1199), účastník třetí výpravy křižové. Že ale pletl se za tou příležitostí do věcí německých, jat jesť od

Lipolta rakouského ve Vídni, když zeměmi jeho domů se vracel. Toliko za těžké výkupné, z něhož hlavní díl obdržel císař Jindřich VI., dostal se zase ke svobodě.

Po něm následoval bratr jeho Ján Bezzemek (1199 až 1216), ač byl Artur bretonský, syn staršího bratra, bližším dědicem (viz rodokmen). Ján byl kníže úskočné a ukrutné. Zbaviv se úkladnou vraždou synovce svého, dopouštěl se všelikého násilí a bezpraví jak na církvi tak na národě anglickém. Filip II. August, král francouzský, obeslal ho co pán lenní pro zavraždění vlastního synovce před soud svůj a když se Ján nedostavil, zbavil ho všech francouzských len. K tomu dal ho papež Innocenc III. pro porušení svobod církevních do klatby a panstvo strojilo se mocně učiniti konec svévoli jeho.

Ján octnuv se takto v největčích nesnázích, domníval se, že smíří-li se s papežem (od něhož dokonce i Anglii a Irsko v léno přijal), všecko zase v předešlý stav uvede; ale zmýlil se v tom velice. Nechtěltě ani Filip II. osazených len ve Francii vydati, panstvo pak nehodlalo nikterak bez platného rukojemství odboje svého ustoupiti. Tak přinucen jest král na ukonějšení pánův vydati jim pod pečetí svou veřejný list svobod, Magna charta libertatum zvaný (1215), kterýmž zavázal se, zachovávati starých jich svobod a práv. List tento stal se základem ústavy anglické. Když brzo na to král smluvené závazky plniti se zdráhal, prohlásilo ho panstvo za zbavena trůnu a zvolilo Ludvika, syna Filipa II. francouzského, na království. Ve válce, kteráž o to vedena, zemřel Ján, načež přece syn jeho Jindřich III. obecně uznán jest.

Za Jindřicha III. (1216—1272), jehožto nehodné panování mnohonásobnými boji vnitřními vyplněno bylo, učinila ústava anglická nový pokrok, ani mimo dosud oprávněné světské a duchovní lordy též poslancové měst a městysů do parlamentu se dostali, čímž základ položen k sněmovně nižší. Z držav anglických, ležících ve Francii, jež byl ztratil Ján Bezzemek, vráceno jest Jindřichu III. v míru abbevillském (1259) toliko Guiennsko.

§. 24. Mongolové.

V první polovici 13. století uvedena jest Evropa do nebezpečenství loupežnými zástupy, kteříž v plenění a zabíjení

nad samé Huny vynikli. Bylit to Mongolové čili Tataři, kteříž prvé v poříčí Amúru byli kočovali a z několika samostatných ord se skládali, jež Temudžin, prozvavší se odtud džingischánem, t. j. nejvyšším panovníkem, v jediný celek jest spojil (1206). Vedeni Temudžinem poráželi Mongolové napořád všecky národy, jim na odpor se postavivší, tak že za nedlouho říše jejich na velikou část Asie až do Indie a Kytaje se vztahovala; ano i v samé Evropě napadeni jsou již i Rusové (bitva při ř. Kalce r. 1221). Souvěký jeden spisovatel arabský vypravuje o tom, jak Mongolové se jevili: „Věru nikdy ještě neužito tak hrozným způsobem meče na životy mužů, okovů na ženy a děti, pálení a kažení na písma svatá, aniž kdy s podobnou nelidskostí uváděny v posměch cnost a pobožnost.“ Dobyv na př. města Balchu, dal Temudžin veškery obyvatele v hromadu sehnati, mladý lid k službám otrockým vybrati, ostatním pak hlavy sraziti.

Umíraje rozdělil Temudžin říši mezi syny a vnuky své, ale důstojnost velikého chána měla potrvati, ten pak vrchní panství vykonávati. Temudžinovým nástupcem v této hodnosti stal se třetí syn jeho Ugadaj č. Oktaj. — Batyj (Batu), vnuk Temudžinův, jemuž zabrané kraje jihoruské v úděl byly se dostaly, pokusil se o dobytí ostatku Rusi a jiných sousedních zemí. Po několika bitvách uvedeno jest celé Rusko v poplatnost (1239). Po té vrhli se Mongolové na Polsku a Uhry a jeden díl jich pokusil se vniknouti též do Čech a do Němec; dobylit v skutku rozhodného vítězství v bitvě u Lehnice ve Slezsku (1241), ale ustáli od dalšího postupování k západu, byvše v červenci t. r. na Moravě u Olomúce poraženi. Po smrti Oktajově (1241) povolal Batyj, stav se nástupcem jeho ve velkém chánství, Mongoly nazpět ze západní Evropy a spokojil se držením Ruska.

Pozdější úspěchy Mongolův přestávaly na pouhé Asii, kdež ztroskotavše nejprv dobytím Bagdadu zbytek chalifátu Abasovců (1258), potom i samé říše kytajské se zmocnili (1280). Této rozlehlosti zachovala říše mongolská toliko až do r. 1300, načež rozpadla se v několik nezávislých chanství.

Oddělení třetí. Od zvolení Rudolfa habšpurského na císařství až do objevení Ameriky (1273—1492).

§. 25. Německo za Rudolfa habšpurského (1273—1291).

Z obou knížat, jež od mnoha let titulu krále německého užívala (§. 20), zemřel Richard cornwallisský r. 1272, Alfons kastilský pak žil posud ve vzdáleném Španělsku. Potřeba statečného panovníka v Němcích, kdež právo pěstní způsobem hrozným bylo se rozmohlo, stávala se konečně co den citelnější a tak sešli jsou se r. 1273 volící knížata k volbě nového krále. Hlasy jejich shrnuly se na Rudolfa, hraběte habšpurského, jenž sice nemalým zbožím ve Švábích (a Švýcarech) vládl, mocnějším knížatům německým však přece nestačil se vyrovnati. Na prvním sněmu říšském ustanovil nový král, že všecka léna, s dob vyobcování z církve Bedřicha II. (1245) říši odcizená, této zase navrácena býti mají. Opatření toto naměřeno bylo hlavně na Otakara II., jehož veškeren zisk na nových zemích byl by tím opět za své vzal. Poněvadž ale Otakar odhodlán byl, jich brániti, málo dbal jesť achtu říšského na něho vynešeného a spíše jal se stahovati vojska do Čech, kdež nájezdu Rudolfova bylo se obávati. Ale ten smluvil se zatím o spolek se šlechtou rakouskou, štýrskou, korutanskou a t. d., nevražící na přísnou vládu Otakarovu, a uzavřel po té počíti válku se strany Dunaje. Otakar přesvědčiv se záhy, že mu nelze na ten čas s prospěchem odporovati, vzdal se zemí nově získaných dobrovolně a přijal od Rudolfa Čechy i Moravu v léno (1276).

Mír na rychlo a s nechutí uzavřený neměl dlouhého trvání. Rudolfovi zdálo se, že byl Otakarovi příliš výhodné výminky položil a tento zase nemínil pokoření svého dlouho snášeti. Tak vypukla válka r. 1278 na novo. Otakar, opuštěn v rozhodné chvíli od záložního vojska moravského, poražen jesť na poli

moravském (u Stillfriedu) a padnuv k zemi v krutém boji, ubit jest od mstivých nepřátel ze šlechty štýrské. — Rudolf vzav Moravu v zástavu za náhradu útrat válečných, ponechal nedospělého syna Otakarova, Václava II., v držení toho, co byl posledně otec spravoval, a zasnoubil ho zároveň dceři své. — Državy, odňaté roku 1276 králi českému, rozdělil tak, že synu svému Albrechtovi odevzdal Rakousy, Štýrsko, Krajinu a Slovenskou stranu, Menhartovi pak, hraběti tyrolskému, sousední Korutany.

Uklidiv tento smutný spor, přihlížel Rudolf přede vším k obnovení zákonního pořádku v Němcích; sjížděje krajinu za krajinou, obnovoval zákon o míru zemském, obmezoval právo pěstní a činil přítrž bojům mezisobným. — Rudolf zemřel v 73. roce věku svého (1291), přičiniv se nadarmo získati hlasy kurfiřstův synu svému Albrechtovi.

§. 26. Německo od smrti Rudolfa I. až do smrti Ludvika bavorského (1291—1347).

Králové z rozličných rodův.

[**Adolf nasavský 1292—1298.**] Nástupcem Rudolfovým zvolen jest Adolf hrabě nasavský, jenž za příkladem předchůdce svého hodnosti císařské k rozmnožení moci rodinné užíti chtěje, s menším štěstím v tom se potkával. Nehodlaje také spravovati říše po chuti volitelův svých, brzo rozešel se s nimi, načež tito zvolili protikrálem Albrechta vévodu rakouského. U válce, o to vzniklé, prohrál Adolf bitvu u Göllheimu (nedaleko Vormsu) r. 1298 a přišel tu i o život.

[**Albrecht I. 1298—1308.**] Albrecht I. držel se nejen s nemalou houževností práv královských, odkudž namnoze i tyranství jemu vytýkáno, nýbrž on snažil se také užíti postavení svého k rozmnožení moci vlastní rodiny, kteréžto pokusy se mu ale věčím dílem nepovedly. V Čechách dostalo se sice po vymření Přemyslovců (1306) synu jeho Rudolfovi koruny královské, ale úspěch ten neměl trvání, neboť po časné smrti Rudolfově (1307) nebyl Albrecht přese všecky válečné pokusy s to, získati opět Čechy rodu svému. — Vypravuje se o velikých různicích, jež prý měl se Švýcary, a o vzbouření se

těchto proti útiskům správců jeho; ale všecky tyto pověsti jsou, jak nově se ukázalo, bez všeliké podstaty (srovn. o tom §. 30).

Albrecht skonal r. 1308 smrtí násilnou. Zpečovalť se totiž synovci svému Janovi vydati dědictví jeho, nemaje ale úmyslu, zbaviti ho toho, co po otci (Rudolfovi, mladším synu císaře Rudolfa a matky Přemyslovny) jemu náleželo; tento však v náružívé přenáhlenosti vzbouřil se proti strýci a zabil ho za pomocí několika přátel pod hradem Habšpurkem. Jan pykal činu svého v doživotním žaláři, ku kterémuž Jindřich VII. byl ho odsoudil, ostatní společníci vraždy i se služebnictvem svým ztrestáni jsou na hrdlech.

[**Jindřich VII. 1308—1313.**] Jindřich VII., hrabě lucemburské, jenž nyní na království německé zvolen jesť, byl kníže udatné, chytré a šťastné. Zjednav korunu českou synu svému Janovi a způsobiv takto rodu lucemburskému panství v Čechách, vypravil se do Italie, dal se v Miláně na krále lombardského a v Římě na císařství korunovati a obnovil tak po přestávce více než 60leté zase císařství římské. A však zemřel náhle ve Florencí, byv nepochybně (hostií) otráven.

[**Ludvik IV. 1314—1347.**] Po smrti Jindřichově zvolil jeden díl kurfiřstů Ludvika vévodu bavorského za krále, druzí pak prohlásili Bedřicha Sličného, vévodu rakouského (nejmladšího syna Albrechtova). V následcích dvojité volby této vznikla válka mezi oběma soupeři, kteráž posléze skončena jesť za pomocí krále Jana českého ve prospěch Ludvikův bitvou u Mühldorfu (1322). Bedřich jesť jat a na hrad Trausnici u Řezna vsazen.

Po vítězství u Mühldorfu nebyl Ludvik přece obecně za krále uznán a Bedřichův bratr Lipolt pokračoval u válce proti němu, a to nikoli bez úspěchu. Proto smluvil se Ludvik s věznem svým o narovnání a propustil ho na svobodu pod tou výminkou, aby příbuzných a přátel svých naklonil k uznání jeho. Ale přívrženci Bedřichovi nechtěli o něčem podobném ani slyšeti a tak vrátil se tento, věren zůstávaje slovu danému, opět do zajetí. Ludvik pohnut takovýmto jednáním, vešel s ním v smlouvu, podlé níž oba společně o titul královský i o vládu chtěli se děliti. Vzdor smlouvě nedostalo se však Bedřichovi žádného vlivu u vládě. Zůstalť králem jen dle jmena a zemřel r. 1330.

Nejurputnějším protivníkem Ludvika IV. byl papež **Jan XXII.**, jenž sídlel v **Avignonu**, kamž papežové s počátku věku 14. stolici svou byli přenesli, a kterýž vlastnil sobě právo, rozhodovati v Němcích při rozdvojené volbě králův. Aby způsobil sobě při něm stvrzení, spojil se Ludvik s italskými Gibelliny. Jsa proto od papeže dán do klatby, pokusil se za pobytu svého v Italii (kamž se byl vydal, aby přijal koruny lombardskou a císařskou) o zvolení vzdoropapeže (1328). Rozdvojení mezi císařstvím a papežstvím potrvalo i za nástupce Jana XXII.; bylit papežové sídlící v Avignoně příliš pod vlivem francouzským, než aby smír mezi nimi a Ludvikem snadno mohl k místu přiveden býti. Kurfirštové v říši přistoupili posléze v tom sporu ke straně Ludvikově, vyhlásivše na sjezdu v Rense (r. 1338), že řádně volený král německý tím činem již stává se také císařem římským; ale císař sám porušil této shody za nedlouho nestřídmým sháněním se po nových panstvích, především ale způsobem, jakýmž **Tyroly** rodu svému získati se snažil. Počínáním takovým popudil na sebe Lucemburské a jiná knížata německá a tak stalo se, že většina kurfirštů, podavši se posléze žádostem papeže Klimenta VI., **Karla, kralevice českého** na království zvolila (1346). Ludvik zemřel brzo po tomto snížení (1347).

§. 27. Německo za králů z domu lucemburského (1347—1437).

[Karel IV. 1347—1378.] Po smrti Ludvikově zvolili sice nepřátelé Karlovi vzdorokrále Vintíře ze Švarcpurku, který však již r. 1349 zemřel, načež Karel obecně jest uznán. Ačkoli Karel především o dědičné země své se staral, ujímal se přece snažně i věcí německých, pokud toho panující tehdáž v Němcích poměry dopouštěly. Nejprvé shledal toho pilnou potřebu, aby vyvarovalo se příště všem sporům, vznikajícím z rozštěpených voleb císařů, i vydal tudíž nový základní zákon říše německé, tak zv. **zlatou bullu**. Tou určovalo se, která knížata při volbě králů německých účastniti se mají: bylit to zejmena arcibiskupové mohučský, trevírský a kolinský, pak král český, falckrabí při Rýnu, vévoda sasko-vittenberský a markrabí braniborský. Z ostatních ustanovení zlaté bully mají větší váhy:

1. udělení nadobyčejných práv knížatům volicím čili kurfirštům, skrze kteréž tito propouštějí se i se zeměmi svými z veškerého téměř vlivu moci císařské, stávajíce se takto skutečnými zeměpány, a 2. výsada udělená Čechům, že po případě vymření panujícího rodu svobodně krále sobě voliti smějí.

Do Italie vypravil se Karel r. 1355, aby přijal koruny lombardskou i císařskou. Při všech tehdejších různicích v Německu počínal sobě co smírce, aby účastně se v nich snad nad potřebu, nevzdaloval se úlohy své, učiniti Čechy státem mocným. Velikými dary peněžitými naklonil posléze i kurfiršty k tomu, že v odporu se zlatou bullou zvolili ještě za živobytí císařova syna jeho Václava za krále německého.

(Karlovy snahy o zvelebení Čech viz v §. 29.)

[**Václav 1378—1400 (1410.) Ruprecht falcký 1400—1410.**] Václav byl muž náružívý i prchlý, k čemuž později i opilství přidružilo se. Málo dbaje o věci jak německé tak české, stal se nepřímou příčinou velikých nepokojů a v následcích toho i zhoubných válek. Na sněmu říšském v Norimberce opatřil Václav ovšem mír zemský, jenž za 12 let potrvati měl; vzdor tomu vypukla však v jihozápadním Německu dvojí válka, jednak mezi Švýcary a vévodami rakouskými (§. 30), pak mezi městy a knížaty švábskými i franckými (1388). Městům zvedlo se ve válkách těch zle; válečně donucena jsou, zříci se práva, o spolky a jednoty mezi sebou se smlouvati. čímž vydána jsou v šanc vzmáhající se moci knížat. Proti Václavovi, jenž na konec věci německé téměř na dobro z mysli byl pustil, nalezaje se sám u velikých různicích se šlechtou českou, vystoupili konečně čtyři kurfirštové a složivše ho hodnosti královské, posadili jednoho ze svých, totiž falckrabí Ruprechta, na trůn německý (1400), jenž však nebyl s to obnoviti vážnosť císařskou ani v Němcích, ani v Italii.

[**Zikmund 1410—1437.**] Po smrti Ruprechtově (1410) rozdvojili se opět kurfiršti při volbě: jedni zvolili bratra Václavova Zikmunda, té doby krále uherského, druzí bratrance jeho, Jošta markrabí moravského. Tento zemřel již roku 1411, načež jesť Zikmund obecně, ba i od samého Václava uznán. Panování jeho zůstavilo smutnou po sobě paměť skrze války o náboženství, vzavší počátek svůj od roztržky církevní a od vystoupení mistra Jana Husi (viz o tomto níže v §. 30).

[Roztržka církevní.] Filip IV., král francouzský, dovedl toho po smrti papeže Boniface VIII., s nímž za dlouhá léta svářil se, že jeden z oddaných jemu arcibiskupův francouzských za papeže (Klimenta V.) zvolen jest, kterýž po té v Avignonu se usadil (1309). Tím dostala se církev v mnohých věcech v podruží Francie a pozdější papežové nemohli se ubrániti přesvědčení, že důstojenství jejich napořád klesá. Řehoř XI. přeložil proto sídlo své nazpět do Říma (1377); i nástupce jeho Urban VI. odhodlal se tam zůstati. To znelíbilo se kardinálům smýšlení francouzského; pod záminkou, jakoby při volbě Urbanově nebyli požili dostatečné svobody, zvolili vzdoropapeže Klimenta VII., jenž opět v Avignonu se usadil. Jak římští tak avignonští kardinálové přistupovali po smrti papežův svých vždy k volbám novým. Tato smutná roztržka trvala již celých 31 let, když koncil pisanský (1409), chtěje jí přítrž učiniti, nového papeže zvolil; tím ale toho zla nikterak neumáleno, poněvadž žádný z obou oněch papežů poděkovati se nemínil.

Teprv sněm církevní v Kostnici (1414—1418) učinil této roztržce konec a zvolil nového papeže Martina V. (1417), kterýž sice některý pořádek v církvi učinil, sněm kostnický ale rozpustil (1418).

R. 1415 zastavil Zikmund dědictví své po otci, markrabství totiž braniborské, purkrabí norimberskému Bedřichu z rodu hrabat hohenzollernských. Tím položen základ k potomní moci rodu toho.

§. 28. Německo za králů z rodu habšpurského (1438—1493).

[Albrecht II. 1437—1439.] Po Zikmundovi dostalo se koruny německé Albrechtu rakouskému, kteráž odtud s jedinou jen přetržkou až do skonání říše napořád při rodě habšpurském zůstávala. Co zeť Zikmundův obdržel Albrecht též koruny českou a uherskou; a však nebylo mu přáno, v zemích těch, aniž v říši vůbec něco platného vyvésti, neboť zemřel již r. 1439, vraceje se z výpravy proti Turkům.

Teprv po smrti porodila mu manželka Alžběta syna — Ladislava Pohrobka. V Němcích zvolen za císaře strýc jeho Bedřich, z linie štýrské.

[Bedřich III. (IV.) 1440—1493.] Bedřich, muž jinak učený a klidný, ale nemnoho statečný, byl poslední z oněch panovníků německých, jimž dostalo se korunovací v Římě. Dlouho usiloval o to, aby sjednotil Němce k veliké výpravě proti Turkům, znepokojujícím tehdáž již vlastní državy jeho, ale vše nadarmo. Tím méně mohlo se mu v tom zdařiti, aby hluboko pokleslou moc císařskou k nějaké nápravě přivedl; neboť i doma, zejmena vůči bratrům a strýcům svým, jakož i v zmatcích uherských a českých osvědčil se býti ducha slabého. Rozličné pokusy o nové spořádání říše vycházely teď věčím dílem od knížat samých, nedostalo se jim však za tohoto císaře náležitého vyřízení.

§. 29. Osvěta v Němcích za středověku.

[1. Stav městský.] V městech romanských nezaniklo nikdy zřízení městské, pochodící ještě od Římanů; v Německu naopak pocházejí téměř všecka města z dob středověkých. Z původní nepatrnosti a podřízenosti králům, knížatům a biskupům vybavila se znenáhla věčina jich prostředkem tržby a průmyslné statečnosti i dosáhla takto zámožnosti, vlivu a tím i skutečné a právní samostatnosti, tak že stala se městy říšskými, odkudž směla si voliti sama vrchnosti své. Úřady v městech říšských byly s počátku v držení rodů šlechtických, povlovně zjednali sobě k nim přístupu také měšťané cechovní.

Jaký dojem města německá na cizí znalce činila, viděti jest z písemních pamětí Aeneáše Sylvia (potomního papeže Pia II.). Praví zejmena: „Z měst německých předčí Augšpurk zámožností nade všecka města světa, Bryg jest shromáždištěm a skladištěm všem kupcům a všemu zboží v Evropě, Štraspurk rovná se Benátkám, ba předčí nad ně, Gdansk panuje moři východnímu, Lubek říším normanským, Frankfurt nad Mohanem prostředkuje tržbu hořejších a dolejších Němec a Kolín, slyna stavbami nedostiženého mistrovství, jest nejnádhernějším městem Evropy.“ — Norimberk byl nejprůmyslnějším městem Německa, tak že záhy zobecnělo přísloví „Nürnberger Tand geht durch alle Land.“ — Přičinlivostí a spořivostí dodělala se věčina měst německých jak zámožnosti tak i platné moci. V století 15. počala však zřejmě klesati; zahnízdily jsou se v nich zajisté obecné tehdáž rozkošnictví a nádhera v šatstvu, proti čemuž ani zákony aniž nařízení hrubě nevzpomáhaly.

[2. Hanza německá.] Za svárlivých dob středověkých vcházela města německá k vůli snadnější obraně na vzájem v spolky a jednoty. Žádná z těchto jednot neproslavila se takovou

měrou, jako hanza. Města dolnoněmecká, jimž v rozsáhlé tržbě jejich početní té doby loupežníci a piraté mnohonásobně překáželi, — cítila nejvíce potřebu ochrany; z menších spolkův, sáhajících vznikem svým až do století 13., povstala průchodem času veliká jednota hanzovní, kteráž čítala za doby květu svého neméně než 85 spolkových měst, z nichž nad jiné předčily Gdansk, Lubek, Brunšvyk a Kolín. V takových okolnostech dovedli členové hanzy nejen ubrániti se šťastně násilí vnějšímu, nýbrž dbali též o rozšíření obchodního spojení svého, především pak o rozvoj zahraničné tržby námořské. Do neobyčejné síly dorostla zvlášť tržba s Anglií, Švédskem, Norskem, Polskem a Rusí. Věci, týkající se hanzy, vyřizovány jsou na sněmích spolkových, jež držely se po věčině v Lubeku. Zde smlouváno se o společná podniknutí, usnášeno se o příspěvcích k společným výlohám a jednáno i nalezáno o stížnostech jednotlivých členův. Nedostálo-li některé město hanzovní povinnostem svým, vyloučeno jest z jednoty, lodě mu pobrány a tržba jeho zkažena. — V době největšího lesku svého zřídila si hanza loďstvo válečné, vedla vítěznou válku s Valdemarem (Vladimírem) IV., králem dánským, a přinutila ho posléze k míru (1370) a k časnému odstupu země skunské (Schonen).

[**3. Tajné soudy.**] Nedostatečnost soudnictví německého v pozdějších dobách středověku stala se příčinou vzniku zvláštních soudů tajných. Císařské někdy soudy zemské přešly téměř ve všech končinách Německa v ruce zeměpánů (knížat), jediné ve Vestfálsku zůstaly v platnosti. Tam vznikly z nich ke konci století 13. soudy tajné, tak zvané vehmgerichty. — Nejproslulejší byly tajné soudy v Dortmundu, Soestu a Arnsberku. V tajné řízení jejich zasvěcen byl značný počet znalců (Wissende) roztroušených po celém Německu, kteří slavnou přísahou zavázali se k zachovávání věcí jediné jim povědomých a podlé tajných znamení vzájemně se poznávali. Z nich voleni jsou starší (Freischöffen), t. j. členové jednotlivých soudů, a svobodný hrabě (Freigraf), t. j. předseda těchto.

Soudy tajné zasedaly dobou noční v lesích, slujích a zříceninách, při čemž starší zahaleni bývali v černé pláště. Jen jisté zločiny, zejmena kacířství, čarodějství, zlodějství a zbojství trestány jsou tajnými soudy; pohnaný měl právo hájiti se a přivésti s sebou pomocníky přísahy. Nalezeno-li hájení se jeho nedostatečným aneb nedostavil-li se i k obnovené obsýlce, prohlášen jest za propadlého soudu (vervehmt) a vykonání rozsudku

vzneseno na starší. Kdo ho dopadl, pověsil ho na stromě nebo zabil nožem, nechal však nůž, opatřený tajným znamením, podlé zabitého ležeti, na důkaz, že propadl jesť soudu tajnému. — Nezbytné zneužívání takovýchto tajných soudů způsobilo později mnoho stížností na ně, i pomýšleno na to, jak by působení jejich obmeziti se dalo. V skutku pozbyly ostatně důležitosti své teprv v 16. století.

§. 30. Osudy zemí nynějšího mocnářství rakousko-uherského od r. 1286 až do spojení jejich v jedinou říši r. 1526.

1. Země starorakouské.

Když Rudolf I. r. 1286 platně byl rozhodl o osudu zemí, králi českému odňatých, dostaly se tím dvě dynastie v držení zemí starorakouských. Jedna, habšpurská totiž, panovala v Rakousích, Štýrsku, Krajině a Slovenské straně, druhá, hrabata goričtí, v Tyrolech a Korutanech. Mimo zmíněné dva rody panovnické bylo vnitř jmenovaných skupenství zemí ještě více říšských zeměpánů, nejvíce duchovních, mezi nimiž biskupové bavorští a patriarcha voglejský nejvěčí panství drželi; bylit ale vůbec jen skrovné váhy.

Kromě jmenovaných zde zemí měli Habšpurští ještě četná panství v jihozápadních Němcích a ve Švýcarech. Pověsť dí, že díl Švýcarův proti panství rakouskému za krále Albrechta I. se vzbouřili (Vilém Tell); v pravdě pozdvihl se však teprvé po smrti tohoto panovníka lid ve Švycu, Uri a Podlesí (Unterwalden) proti zděděným právům vévod rakouských. Císař Jindřich VII., pomýšleje na zkrácení Habšpurských, udělil povstalým právo říšské. Habšpurští nemínili však bez boje zříci se práv svých a vévoda Lipolt, bratr Frydrycha Sličného, pustil se s těmito městy lesními (tak jich vůbec nazýváno) do války. S 9000 muži, mezi kterýmiž bylo mnoho jízdných oděnců, potkal se se Švýcary o počtu 1300 mužů u Morgartu (1315). Švýcaři opírajíce se o hory své, svalovali s vrchův na nepřítele, soutěskou na ně se tlačícího, skály a kameny, čímž část lidu nepřátelského pobili, ostatní pak v zmatek uvedli. Tím způsobem dosáhli stkvělého vítězství. Z vojska rakouského zůstalo 350 rytířů a 7500 oděnců na bojišti, a vévoda Lipolt sám jen s těží spasil se útěkem; Ludvik bavorský, vedoucí právě spor o trůn německý s Frydrychem rakouským, rád potvrdil spolek,

jejž zmíněné krajiny švýcarské na pospolitou obranu (především proti Habšpurským) byly sobě zřídily. Lid ten nazval sebe odtud jednotníky čili přísežnými (Eidgenossenschaft).

R. 1335 vymřeli Jindřichem korutanským (kterýž býval též králem českým) po meči dědiční pánové Korutan a Tyrol. Korutany připadly habšpurským, Tyroly zůstaly dceři Jindři-

Rodokmen domu habšpurského.

(Jmena, vytištěná proloženými písmeny, znamenají císaře německé).

- Rudolf I. † 1291
  - Albrecht I. † 1308
    - Rudolf, král český † 1307
    - Bedřich (III.) † 1330
    - Lipolt † 1326
    - Albrecht II. † 1358
      - Rudolf IV. † 1365
      - Bedřich † 1362
      - Albrecht III. † 1395
        - Albrecht IV. † 1404
          - Albrecht II. (V.) † 1439 král český a uherský, m. Alžběta lucemburská
            - Ladislav Pohrobek † 1457
      - Lipolt III † 1386
        - Vilém † 1406
        - Lipolt † 1411
        - Arnošt † 1424
          - Bedřich III. (IV.) † 1493
            - Maxmilian I. † 1519
          - Albrecht † 1463
          - Arnošt † 1432
        - Bedřich † 1439
          - Zikmund † 1496
    - Jindřich † 1327
    - Ota † 1339
  - Rudolf † 1296
    - Jan
  - Mechtilda m. vév. bavorského
  - Hedvika m. markr. braniborského
  - Anežka m. vév. saského
  - Juta m. Václava II. krále českého

chově Marketě, řečené Maultašské. V odměnu za služby, vévodami rakouskými sobě prokázané, učinila je Markéta dědici Tyrol pro ten případ, kdyby syn její bez potomkův se světa sešel; když se to pak skutečně stalo, postoupila zemi ještě za života svého vévodovi Rudolfu IV. (1363). Tak dostaly se nynější alpské země rakouské, vyjmouc menší některé krajiny (jako Goricko, Trst, některá zboží duchovní a t. d.) již tehdáž v ruce Habšpurských.

Rudolf IV. (1358—1365), za něhož zejmena moc habšpurská do této míry byla vzrostla, byl kníže smělé a podnikavé, kteréhož současné velké úspěchy tchána jeho, císaře Karla IV., o zvelebení panství lucemburského k stejné snaze podněcovaly. S podobnou vytrvalostí, s jakou o vnější rozšíření držav svých usiloval, dbal i doma o utužení moci knížecí. Spořádaltě mincovnictví i daně, položil základ k stavbě chrámu sv. Štěpanského ve Vídni a vyzdvihl vídeňskou universitu (1365). Rudolf zemřel, maje teprv věku svého 25 let.

V odporu se zřízením rodovým usnesli se bratři a dědicové Rudolfovi, Albrecht III. a Leopold III., rozděliti se o državy rodinné. Tak vznikly linie Albertovců a Lipoltovců. Linie albertovská podržela Rakousy, lipoltovské pak dostalo se Štýrska, Korutan, Krajiny, Tyrol, jakož i předních zemí rakouských, t. j. zboží ve Švábích a při Rýnu.

Lipolt III. pečoval úsilně o nabytí nových zemí. Získaltě rozlehlá zboží vnitř Krajiny a Istrie; Trst (dotud benátský) poddal se mu sám ze své vůle (1381). Naopak ztratil Lipolt mnohá panství ve Švýcarech. — Habspurští, přišedše nešťastným výsledkem bitvy u Morgarten k bytelnému zkrácení práv svých, stávali se v ostatku švýcarských zemí svých stranou napadenou; neboť jednotníkům šlo o to, aby potáhli k sobě nová města a vesnice a zvelebili takto jednotu svou. Vévoda Lipolt III. sebral tudíž proti nim pole a maje něco vojska švábského sobě na pomoc, podstoupil s nimi bitvu u Sempachu (1386). Ale opět nesvedlo se dobře oděncům rakouským, ač byli Švýcaři beze všeho brnění. Aby je 'v krytém postavení jejich napadnouti mohli, přinuceni jsou jízdní Lipoltovi ssedati s koní svých; ale opěšalí měli těžkou chůzi, any nosaté střevíce v tom jim překážely. Ale i tak byli by Švýcaři přece podlehli, kdyby, jak pověst dí, Arnolt z Winkelriedu za krajany své nebyl

se obětoval. Ten vrhnuv se nepřátelům v ústrety, srazil jim oštěpy v jedno a padaje strhnul je s sebou, proklestiv takto cestu krajanům svým. Vojsko rakouské dokonale jest potřeno a vévoda Lipolt vrhnuv se v nejkrutější seč, padl bojuje udatně. Výsledkem bitvy sempašské a näfelské (1388) rozhodnut jest na vždy pozdější osud habšpurských držav ve Švýcarsku.

Za celé skoro století 15. podobalo se, že moc habšpurská schyluje se ku konci. R. 1411 rozdělila se linie lipoltovská ve dvě nové, tak že rod habšpurský na tré byl rozštěpen. Ale ani na tom nepřestalo drobení habšpurského panství i byloť očekávati nové zase dělení, ano tu náhle skrze smrť dvou knížiců veškery državy rodu toho od roka 1463 octly se již jen mezi císařem Frydrychem III. a Zikmundem tyrolským býti rozděleny. Frydrych ztratil sice za války s Matyášem, králem uherským, nemalé části podílu svého (zejmena Rakousy 'dolejší s Vídní), ale po smrti Matyášově uvázal se opět v jich držení.

Císař měl jediného syna Maxmiliana, mládence prostomilého a způsobův právě rytířských. Jemu dostalo se ruky dcery Karla Smělého, vévody burgundského, jenž r. 1477 dceři své Marii v dědictví byl zůstavil vévodství a svobodné hrabství burgundské a bohaté Nizozemí; ale tato zachovala se toliko v držení hrabství burgundského a provincií nizozemských, poněvadž Ludvik XI., král francouzský, vévodství burgundského co uprázdněného léna koruny francouzské se zmocnil a přese všecky války, od Maxmiliana s ním vedené, při něm také se obhájil. Poněvadž pak Zikmund tyrolský zemí svých r. 1490 Maxmilianovi dobrovolně postoupil, stal se Maxmilian po smrti Frydrychově pánem veškerého panství habšpurského (staro- i vnitro-rakouských i předních zemí), kteréž sňatkem svým s Marií burgundskou, jakož i pozdějším nabytím Goricka a Istrie (1500) stkvěle jest rozhojnil.

Syn Maxmilianův, Filip Sličný, dosáhl prostředkem sňatku mocnářství španělského. Karel, nejstarší syn Filipův, maje nastoupiti v dědictví zemí tak rozdílných a od sebe vzdálených, postoupil bratru svému Ferdinandovi rakouské i přední země (1521 a 1523); Ferdinand pak dostav se skrze sňatek s dcerou krále Vladislava českého a uherského

i volbou stavův v držení těchto státův, položil konečně roku 1526 základ k říši rakouské.

2. Stát český.

[Poslední Přemyslovci 1278—1306.] Po Přemyslu Otakaru II. následoval syn jeho Václav II. (1278—1305), za jehož nedospělosti vedl správu státu příbuzný jeho Ota, markrabí braniborský. Ten dbaje toliko prospěchu vlastního a pracuje zřejmě o škodu poručence svého, vzbudil tím trvalé vnitřní nepokoje, kterýmiž země jesť spustošena a do největší bídy uvržena. Když pak Václav sám vlády se ujal, zavedl opět pořádek v zemi a zvelebil neobyčejně sešlý stav její. Moc česká, velice stenčená porážkou a smrtí slavného Přemysla Otakara II., vzmohla se opět znamenitě získáním nových zemí v říši (zvláště Míšně a Chebska), nad jiné pak nabytím koruny polské (1291). — Václav III., za života otce svého i korunovaný král uherský (1301—1306), byl při nastoupení na trůn český a polský ještě mladík nezkušený a rozpustilý. Proto mohli odstrčení Piastovci v Polsku (Vladislav Lokietek) opět k právu svému s prospěchem se hlásiti. Když se byl Václav na cestu do Polska vydal, aby zachoval sobě zemi téměř již ztracenou, zavražděn jesť úkladně v Olomúci (r. 1306). S ním vymřel po meči starodávní rod Přemyslovcův.

Nyní ucházeli se o trůn český císař Albrecht I. (pro syna svého Rudolfa) a Jindřich korutanský, manžel Anny, starší sestry Václava III. Onen provedl právo své a Rudolf zvolen r. 1306 za krále. Po časné smrti jeho (1307) dosáhl Jindřich korutanský důstojenství královského, ale záhy osvědčil se býti neschopným, vládnouti zemi, různicemi vnitřními rozervané; když pak ukrutenstvím následkův slabosti a nezpůsobilosti své napraviti se snažil, připravil se dokonale o přízeň šlechty a lidu. Jedna část šlechty a měst obrátila se k císaři Jindřichu VII. lucemburskému s prosbou, aby Čechům syna svého Jana na království vydal. Jan zasnoubil se po té s Alžbětou, mladší sestrou Václava III., a tak dosedl k trůnu českému rod lucemburský (1310).

[Lucemburští 1310—1437.] Jan lucemburský byl kníže dobrodružné, bojovné a rytířské, jenž o Čechy jen potud se staral, pokud prostředkův jejich potřeboval k odvážlivým

podniknutím svým. Z četných zemí, o jichž nabytí byl se pokusil, zachovaly se trvale při Čechách toliko Slezsko, Lužice (obě země od něho s část jen získané) a Chebsko. Ač posléze oslnul, neutuchla v něm přece mysl bojovná a tak rozloučil se čestně s životem v bitvě u Kreščáku (1346), v níž jako spolčenec Francie proti Anglii padl (§. 32). *)

Po Janovi následoval syn jeho Karel I. (IV.), týmž časem i císař německý. V Čechách zůstanou činnost a snahy jeho u věčné paměti; směřovalot zajisté všecko konání jeho k zvelebení moci a dobrého bydla země. Biskupství pražské povýšeno jest přičiněním jeho na arcibiskupství (1362) a země vybavena tak ve správě duchovní z podruží německého; velkolepé stavby, jako proslavený dóm gotický a kamenný most v Praze, hrad Karlštein a Nové město pražské děkují jemu bytí svého. Nejvážnější však z činův jeho jest založení vysokého učení pražského (1348), čímž Praha státi se měla středištěm snah vědeckých nejen državám českým, nýbrž i Německu a sousedním zemím na východě. Aby zvelebil živnosti v zemích svých, pečoval Karel o zdokonalení sadařství a vinařství, jakož i zřizováním velikých sýpek obilních o zásobení země pro případy hladu v dobách neúrody a válek.

---

*) **Rodokmen lucemburských.** (Jmena, proloženým písmem vytištěná, znamenají krále německé.)

Císař Jindřich VII. † 1313

Jan † 1346, m. Alžběta česká

Karel I. (IV.) 1347—1378	Jan. markrabí moravský † 1375	Václav lucemburský † 1383

Děti Karla I. (IV.):

Václav IV. (I.) 1378–1410 † 1419	Zikmund 1. manž. Marie, dědička Uher; 2. manž. Barbora celská	Jan kníže zhořelické † 1396

Děti Jana markrabí moravského:

Jošt † 1411	Jan Soběslav † 1394	Prokop † 1405

Alžběta manž. císaře Albrechta II. habšpurského

Ladislav Pohrobek † 1457	Alžběta, manž. Kazimíra polského

Vladislav II. král český a uherský 1471—1516

Právem přísluší tudíž tomuto panovníku stkvělé jmeno otce vlasti.

Na venek zveličil Karel stát svůj ostatkem Slezska a Lužice, jakož i markrabstvím braniborským (posléze r. 1372), koupí pak získal v sousedství Čech početná léna německá. Ale moci tohoto nového velestátu českého připravena jest nemalá újma tím opatřením, že Karel rozdělil ho mezi dědice své. Václav, nejstarší syn, dostal Čechy, Slezsko, díl Lužice a léna německá, Zikmund, druhý syn, markrabství braniborské a Jan, nejmladší, ostatek Lužice. Moravu držel Jošt, bratrovec Karlův.

[Václav IV. 1378—1419. Mistr Jan Hus.] Kromě četných sporův s odbojnou šlechtou, v jejichž následcích král třikráte jat jesť a vsazen a moc panovnická valně ztenčena, — zůstává nejvážnější dějinou z dob panování krále Václava vystoupení a činnosť mistra Jana Husi.

Již v posledních letech panování krále a císaře Karla a před koncem 14. století byli rozliční učení a zbožní mužové v Čechách, Češi i Němci (jako kanovník pražský Jan Milíč, rytíř Tůma ze Štítného a kazatel německý Konrad Waldhauser), ozvali se proti smutnému stavu církve za tehdejších dob, nepřestávajíce slovem i písmem usilovati zvlášť o napravení duchovní i světské kázně a sešlé vůbec mravnosti. Tito ctihodní mužové nalezli v osobě kněze Jana Husi, rodilého z Husince, mistra a professora bohosloví na universitě pražské a kazatele kaply betlemské, horlivého nástupce, kterýž, seznámiv se nad to i se spisy oxfordského mistra a professora Wycliffa, ovšem na dráze oprav církevních a společenských i dále popošel. K rozšíření spisův těchto přičinil se sice mnoho, a však nepřijal při tom nikterak za své rozličná, od učení církve odchylující se mínění jejich, jako na př. o večeři páně. V kázáních svých vystupoval přímo a odhodlaně proti všelikým zlořádům v církvi a prostopášnému živobytí světských i řeholních kněží, dotýkaje se při tom nezřídka i autority jak papeže tak biskupů, vůbec tedy pastýřů církevních. Když Jan XXIII., od sněmu pisanského zvolený papež, za příčinou výpravy křižové proti králi neapolskému odpustky dal hlásiti, jal se Hus veřejně kárati počínání takového. Proto vyřknul nad ním papež klatbu (1412). Hus, dosud jediné v Praze činný, uchýlil se nyní na

tenek a kázaje po předešlém svém obyčeji, způsobil i zde podobné myslí rozechvění.

Jelikož při pokročilé vzdělanosti a živém spojení Čech s jinými zeměmi slovanskými i národní vědomí v Čechách bylo mezi tím valně povyrostlo, přidružily se ke sporům církevním brzo i různice národní, kteréž zvláště na universitě pražské průchod vzaly; a tak stalo se, že professoři němečtí se študenstvem svým (počtem několika tisíc) z Prahy pryč se vystěhovali a brzo potom v Lipsku novou universitu sobě založili.

Když na to přičiněním císaře Zikmunda sešel se v Kostnici obecný sněm církevní (1414, srov. též §. 27), kterýž jediný byl s to ukliditi všeliké nesnáze církve, dostavil se k obeslání jeho i mistr Jan Hus, jenž na ujištění svobodného glejtu také v Kostnici dal se nalézti, aby pravověrnosti své před sněmem obhájil. Ale po řeči obhajovací vidělo se shromážděným otcům, že Hus bludně smýšlí zejmena o autoritě koncilu, jakož i o podstatě církve samé, a poněvadž od mínění svého ustoupiti nemínil, prohlášen jesť od sněmu za kacíře, co takový odsouzen, právu světskému vydán a na hranici spálen (6. července 1415). Podobný osud stihl rok na to i přítele a učenějšího žáka jeho, mistra Jeronyma pražského.

[Zikmund. Války husitské 1419—1436.] Poprava vykonaná nad Husem neutišila nikterak mysli lidu v Čechách; naopak zpravou o smrti jeho bouřili se Češi ještě více. Záhy ukázalo se, že věčina obyvatelstva učení jeho nakloněna jesť. Přijavše učení o podávání kalicha i laikům, jež Hus byl schválil, dali sobě stoupenci Husovi takto sami vnější znamení jednoty a odtud nazýváno je pod obojí (roz. způsobou, utraquisté). Všecka napomínání sněmu církevního, jakož i pozdní kroky Václavovy byly arci málo platné; nemíniliť podobojí podrobiti se více rozkazům církve.

Brzo došlo až na krvavé výstupy, když zejmena za příležitostí slavného průvodu podobojích s oken radnice novoměstské v Praze na duchovního jejich kamenem jesť hozeno. Podobojí, nejsouce bez toho konšelům novoměstským pro katolické smýšlení jejich příliš nakloněni, zmocnili se útokem radnice a pobili sedm konšelův. Na zprávu o této události ranila

Václava mrtvice, tak že v několika dnech na to skonal (1419). Smrtí jeho rozvázal se všechen zákonný pořádek. Prostý lid obořil se ve vášni své na katolické chrámy a kláštery v Praze, vydrancoval je a zkazil všechnu vnitřní úpravu jejich; ano klášter kartouzský dokonce i spálen. Podobné věci děly se sem a tam i po venkově.

Zatím nadešlo i jednání o otázce, kdo by budoucím panovníkem země býti měl. Silná věčina stavův českých, jakkoli smýšlení pod obojí, chtěla bratra Václavova Zikmunda přese všecku nechuť k němu přijíti za krále pod tou výminkou, zaručí-li jim svobody vyznání náboženského. Poněvadž ale Zikmund toho odepřel, stala se válka nezbytnou. V následcích listů papežských kázán kříž na Čechy a tak sehnáno veliké vojsko křižové, v jehož čele Zikmund ku Praze se hnul. Husitům, kteří k rozhodnému odporu se strojili, velel rytíř český Jan Žižka z Trocnova. Na Vítkově u Prahy poraženo vojsko císařovo krvavě (1420) a tím zjednána podobojím možnosť, přistoupiti s prospěchem k obraně. Když brzo po té i Pražané vojsko křižácké na polích sv. pankrácských poblíže Vyšehradu porazili, shledal Zikmund, že nelze na ten čas v boji pokračovati, a proto vyšel z Čech. Dvě léta později (1422) obnovil válku v čele čerstvého vojska křižáckého, setkal se však u Brodu německého s takovou porážkou od Žižky, že nucen jesť opět z Čech ustoupiti. V následcích tak neobyčejných vítězství směla se víra podobojí snadno v zemi valně rozšířiti a utvrditi a domácí odpůrcové její všech stavův jsou buď polními výpravami pokořeni buď ze země vypuzeni. Boření chrámů a klášterů dosáhlo nyní ovšem také svého vrcholu.

Mezi Husity samými vzniklo zatím několik stran, sáhajících původem svým již do r. 1420. Nejmocnější byli Pražané, k nimž věčina obyvatel Čech hlásila se, a Tábořі (v čele jejich Žižka), kteří majíce střediště své v nově založeném městě Hradišti hory Tábor, záhy pomýšleli na dokonalý převrat věcí církevních i politických. Dokud Žižka byl mezi živými († 1424), drželi Táboři, ač počtem slabší, rozhodně vrch. Nástupce Žižkův u vedení věcí válečných, Prokop Veliký, vyznamenal se jediné co válečník; za něho pozbyli Táboři čelního postavení svého a jich místo zaňali nyní Pražané jako strana nejmocnější. — Katolíci byly u veliké

menšině, hlásilať se k nim hlavně jen část stavu panského a německé obyvatelstvo Čech.

Za dosavadních bojů nemohlo býti na ostatní země, do koruny české vtělené, skoro ani pomýšleno a tak držely buď při Zikmundovi, buď dostaly se do rukou jiným nepřátelům; Prokop Veliký pokusil se tedy po smrti Žižkově o opětné jich dobytí, což se mu také povedlo. Za tou příležitostí činili podobojí zhoubné nájezdy do zemí sousedních i vzdálenějších nepřátel svých (jako do Rakous, Uher, Bavor, Míšně i Branibor), kteréž věčím dílem silně jsou spustošeny. Ale vzdor tomu nevzdal se Zikmund naděje na pokoření Čechův; jeho přičiněním podniknuty jsou ještě tři výpravy křižové proti nim, pokaždé jsou však křižáci poraženi, tak zejmena blíž Ousti (1426), u Tachova (1427) a u Domažlic (1431), ano věčím dílem ani nevyčkali vojska českého. Neobyčejná vítězství Husitův přičísti náleží nad jiné jich pokročilému umění vojenskému, neméně i přísné kázni, cviku a roznícení pro věc svou; tak zvaná hradba vozová, již rychle pořádati uměli, chránila je jak při útoku tak při obraně.

Střízlivější strana podobojích pociťovala zatím čím dále tím více potřeby míru a proto jala se vyjednávati s církevním sněmem basilejským o smíření Čechův s církví. Návrhy sněmu, uložené v tak zvaných kompaktatech, jimiž i nekněžím dopouštělo se přijímati svátosť oltářní pod obojí způsobou, ukonejšily sice stranu mírnou, nestačily ale nikterak Táborům. V boji, který po té mezi oběma stranami se vzňal, jsou Tábořі a Sirotci poraženi na výšinách u Lipan (1434) a věčím dílem i pobiti (Prokop Veliký i Prokůpek shledali se tu se smrtí). Zikmund dostal se nyní pomocí panstva v držení zemí koruny české (1436), ale zemřel již po roce, nezůstaviv po sobě mužských dědicův.

[**Habspuršti 1437—1457.**] Po smrti Zikmundově (1437) stal se ochotnou volbou stavův králem českým zeť jeho Albrecht vévoda rakouský. Po skoré smrti tohoto (1439) přistoupili sice Čechové k nové volbě krále, ale uznali za nedlouho dědické právo Ladislava Pohrobka, syna Albrechtova. Za nedospělosti jeho ucházel se marně strýc jeho, císař Frydrych, o vládu v Čechách ve jmeno poručence svého. Následkem skutečného bezkraleví zahnízdily se v Čechách mnoholeté ne-

pořádky, až posléze statečný Jiří z Poděbrad, hlava podobojích, s titulem správce země vlády se ujal (1444) a zvláště dokonalým přemožením zbytkův strany táborské mír a pořádek zjednal. Ladislav Pohrobek (zároveň král uherský) zemřel ale již r. 1457, maje teprv 17 let věku svého.

[**Jiří Poděbradský.**] Jiří z Poděbrad (1458—1471) zvolen jest nyní jednomyslně od stavův podobojích i katolických na království a uznán brzo za krále i ve všech zemích koruny české. Ač sobě co muž strany pod obojí velmi rozšafně a střízlivě počínal, zamýšleje mnoho dobrého provésti k zvelebení sešlého blahobytu a moci země, nestačil přece při obecném stavu věcí udržeti katolíky v trvalém poslušenství. Papež Pius II., chtěje dokonalou jednotu v církvi zase obnoviti, zrušil platnosť kompaktat, sněmem basilejským ujednaných, i jal se žádati na Češích, aby od kalicha ustoupili; v čemž když Jiří jemu, jakož i nástupci jeho Pavlu II. odepřel, vyřknuta jesť nad ním i stranou jeho klatba církevní. Hlásána nyní nová výprava křižová proti Čechům a vůdcem jejím jmenován od papeže král uherský, Matyáš Korvin, bývalý zeť Jiříkův. V zuřivém boji, jenž nyní o víru a království české mezi Jiřím a Matyášem se vzňal a v němž katolíci ve všech zemích koruny české Matyáši zřejmě stranili, nemohl Jiří trvalých úspěchův dobyti a Matyáš zmocnil se posléze všech zemí jeho mimo jediné Čechy.

[**Jagjelovci 1471—1526.**] Po smrti Jiřího zvolili Čechové polského králevice Vladislava II. z rodu Jagjelovců na království. Ten pokračoval u válce, aby země od Matyáše zabrané ke koruně zase přinavrátil, přinucen jesť však v míru olomúckém (1479) postoupiti Matyáši na čas života Moravy, Slezska i Lužic. Poněvadž ale po smrti Matyášově Vladislav i za krále uherského zvolen jesť, dostalo se také bez obtíží státu českému zastavených zemí zase zpět.

Jakkoli tím država koruny české opět scelena jesť, nedovedl král, jsa povahy příliš měkké a váhavé a zdržuje se věčím dílem v Uhrách, českým zemím svým nikterak zjednati trvalého klidu a míru, kterýž zvláště přepychem šlechty, jakož i bouřemi ve městech královských (nad jiné v Praze) často jesť rušen a kažen. Zvláště tuhé byly spory, jež vznikly v prvních letech 16. století mezi šlechtou a městy královskými v příčině

rozličných výsad těchto (zvláště vaření piva) a jež teprv za nezletilého nástupce králova, Ludvika (1516—1526), tak zvanou smlouvou svatováclavskou (1517) platně srovnány jsou. Neméně zdvihali se sedláci proti vzmáhajícím se útiskům vrchností svých a dlouhý rozbroj mezi měšťanstvem pražským v příčině nového náboženství protestantského (Luthrova), jež v Praze rozšiřoval farář týnský, Havel Cahera, jakož i o vrchní správu města (Pašek z Vratu) staveny a položeny jsou platně teprv za nástupce Ludvikova, habšpurského Ferdinanda I. (r. 1528).

3. Země uherské.

[Rod anžiovinský 1306—1382.] Starodávní rod králův arpadovských vymřel r. 1301 králem Ondřejem III., který již pro rozlíčné nápadníky trůnu nepožil pokojného panování. Jakkoli po smrti jeho jistá strana ve šlechtě povolala krále Václava II. českého a když tento koruny pro sebe nemínil přijíti, syna jeho Václava III. na trůn uherský, jehož otec i také mocně do země uvedl: nemohl se přece Václav, jsa nad to mladý a nezkušený, dlouho při panství udržeti. Proti němu stál jednak císař Albrecht, jednak poručenec papežův, Karel Robert neapolský, z rodu francouzských Anžiovincův, jemuž vyšší duchovenstvo zřejmě stranilo. Konečně zvítězil Karel Robert (1308—1342) nade všemi svými soupeři, spojil po dlouhém namahání zase odcizené části s korunou uherskou a skrotil poněkud spyšnělou šlechtu.

Za dlouhého panování znamenitého syna jeho **Ludvika I.** (1342—1382) dospělo království Uherské k podobné moci, vážnosti a k podobnému blahobytu, co sousední stát český. Ludvik staral se týmž způsobem co Karel IV. o povýšení moci královské a zvelebení národního hospodářství v zemi a nezpečoval se, k zcelení a rozšíření říše své vésti i dlouhé a šťastné války. Chtěje učiniti prostředkem Dálmacie Uhry i mocí námořní, vedl za pomocí Janovských dlouhé války s Benátčany o přímořská města a ostrovy dalmatské a vymohl četnými vítězstvími v míru citadellském (roku 1358) postoupení sobě Dalmácie. Neapolska, ku kterémuž co dědic byl se přihlásil, postoupil sice k naléhání papeže mladší linii anžiovinské (roku 1359), za to ale spojil týmž časem (1370) s Uhrami

i království polské, kdež od posledního Piastovce (Kazimíra Velkého) prvé již za syna jsa přijat, byl sobě takto právo následství pojistil.

[**Uhry za panovníků z rozličných rodů až do r. 1526**.] Z dvou pozůstalých dcer Ludvikových zasedla po něm starší Marie na trůn uherský, mladší pak, Hedvika, zvolena ještě za živobytí otcova za královnu polskou. Marie udržela se, ač ne bez velikých těžkostí a nebezpečenství, v právu svém. Manželem jejím byl Zikmund český, jenž později stal se králem německým a po předčasné smrti manželky své i v držení koruny uherské se obhájil. Panování jeho v Uhřích bylo rovněž tak bouřlivé, jako vláda bratra jeho v Čechách. I jemu vzpírala se šlechta neustále, ano zajala ho a nejednou nalezal se v nebezpečenství, přijíti o korunu.

Zikmundovi bylo na obhájení Uher vésti mnohé války, mezi jiným i proti Turkům osmanským, kteří pod bojovným sultánem svým Bajazidem již i k hranicím Uher se blížili. S vybraným vojskem 60.000 mužův, mezi nimiž nacházelo se mnoho rytířův francouzských, vypravil se Zikmund proti němu, ale prohrál krvavou bitvu u Nikopole (1396), načež jen s těží sám se zachránil. Šlechta, majíc ho za mrtvého, povolala Ladislava neapolského do země, kterýž sice po několikaletém boji Zikmundovi zase ustoupiti musil, ale vraceje se domů, právo své k Dalmácii Benátčanům prodal (1409). Po jeho smrti (1437) zvolen jesť v Uhrách i v Čechách na trůn zeť jeho Albrecht rakouský. Po časné smrti tohoto (1439) povýšili Uhři, nedbajíce práv syna jeho Ladislava Pohrobka, krále Vladislava polského za panovníka svého (1440). Když tento po několika letech v bitvě s Turky u Varny (1444) život položil, uznáno jesť opět právo Ladislavovo a vláda složena za nedospělosti jeho na šlechtice sedmihradského, Hanuše Huňadského. Tento udatný vojevoda chránil jako paveza království od Turkův, nyní bez ustání na ně se valících, a způsobil jim, podporován jsa proslulým kazatelem Janem Kapistránem, ještě krátce před smrtí svou u Bělehradu citelnou porážku (1456). Ladislav, jenž byl zatím za plnoletého prohlášen, uvázal se nyní v panství, zůstal ale králem toliko dle jmena, poněvadž strana Huňadovců, zvláště pak starší syn jeho Ladislav (sťat 1457), v skutku vládu v zemi

provozovali. Vážnost, vliv a zásluha Huňadovců byly v pravdě tak velké, že po smrti Ladislava Pohrobka (1457) zvolen za krále Matyáš, příjmím Korvin, mladší syn Jana Huňadského (1458).

Matyáš Korvin, ač mladík teprv 15letý, byl k panování takřka stvořený; neboť dovedl rukou mocnou hned s počátku vládnouti. Dodělav se některých úspěchův proti Turkům, vystoupil proti tchánu svému, Jiřímu z Poděbrad, jako vykonavatel klatby papežské a nápadník trůnu českého. Po dlouhé válce dostal konečně v míru olomúckém (1478) všecky vedlejší země koruny české v zástavu. Poněvadž mu císař Bedřich III. na výbojné dráze jeho všelijak byl překážel, obrátil se posléze i proti němu a dobyl Vídně i dolejších Rakous. Tím způsobem nacházela se věčina zemí nynějšího mocnářství rakousko-uherského pod panstvím uherským a Matyáš dodal mu přízní svou k vědám a uměním zvýšeného lesku.

Po smrti Matyášově (1490) zvolen jest král český Vladislav Jagjelovec na trůn uherský, za jehož slabého panování moc uherská rychle klesala. Pánovitost, zhýralost a nevázanost šlechty, kteráž zvláště utiskováním lidu selského se jevila, způsobily v zemi bezvládí (hrozné vzbouření se sedlákův vedením Jiřího Doše 1514), jež za Vladislavova († 1516) syna Ludvika II., kterýž sotva desítiletý po otci na trůn dosedl, vrcholu svého dosáhlo. Jsouce na strany rozštěpeni (mezi nimiž byla strana Jana Zápolského, vojvody sedmihradského a pohromitele sedlákův, nejmocnější a nejsmělejší), nesnášeliví a neposlušní, nebyli Uhři s to, i s cizí (českou) pomocí postaviti se prospěšně na odpor Turkům, kteří za nového sultána Suleimana zase výbojně sobě počínali. V rozhodné bitvě u Muháče (1526) ztratil král Ludvik bitvu i život. Osiřelé trůny český i uherský dostaly se nyní dle dávních úmluv i volbou stavův v držení Ferdinanda, arciknížete rakouského a zetě Vladislavova, kterýž takto základ položil k mocnářství rakouskému.

§. 31. Italie.

Od časů císařův Hohenštaufských dobyla sobě Italie snahou a podporou papežův skutečné samostatnosti, jakkoli

císaři němečtí dlouho ještě za vrchní pány země se považovali. Země rozpadla se potom na množství států neodvislých, z nichžto nejdůležitější jsou tyto:

1. Benátky.

Když Attila hořejší Italii pustošil, hledali mnozí obyvatelé pevniny ochrany své na ostrovích přímořských a založili v nepřístupných lagunách pobřežních slavné potom Benátky. Záhy již vzmohlo se město co dědic tržby Aquileje a Padovy a obohatilo se zvláště za doby výprav křižových. Stojíce dle jmena pod svrchovaností císařů byzantských, potáhli Benátčané záhy protější břeh Istrie na sebe a při 4. výpravě křižové, kteráž způsobila pád císařství byzantského, zmocnili se též bohatých na jižní plodiny ostrovův řeckých, Moreje a části Albanie. Již z konce 10. věku pokoušeli se Benátčané s rozlíčným štěstím též o romanská města a ostrovy v Dalmácii, odkudž jim třeba bylo dříví k stavbě lodí, neméně i námořníkův; ale teprvé za císaře Zikmunda stalo se jich panství v této zemi trvalým. Spletky a spory se sousedními světskými i duchovními pány vedly na počátku 15. věku k opanování největšího dílu býv. vévodství furlanského (1412), jež potud bylo náleželo pod panství patriarch voglejských, jakož k dobytí Verony, Bergama i Brescie s državami jejich (1419). Odkazem poslední držitelky Cypru Kateřiny Cornarovny dostal se i tento bohatý ostrov v držení jejich (1489). Pokud cesta pomořská do Východní Indie odkryta nebyla, nacházel se obchod Evropy s Asií a Afrikou hlavně v rukou Benátčanů i byl jim nevyvážitelným zdrojem bohactví a moci. Půda ostrovního města toho pokryla se řadami palácův a Benátčané půjčovali celému světu. Z dob objetí Afriky ubývalo ale městu důchodův i moci, neboť tržba s Indií přešla v ruce národův, osedlých při okeánu atlantském, a odkrytí Ameriky dokonalo jen převrat poměrů tržebních k další nenabyté škodě Benátek. Ale i úspěchy osmanských Turkův v Evropě zasadily krutou ránu Benátčanům, poněvadž mimoitalské državy jejich oněm v šanc vydány a později také věčím dílem ztraceny jsou.

2. Milán.

Nad Milánem a krajinou k němu slušící zjednal sobě r. 1311 Matěj Visconti od Jindřicha VII. hodnosti říšského náměstka, čímž sobě a rodu svému nejvyšší moc ve městě pojistil. Galeazzo Visconti koupil sobě od krále Václava IV. co císaře německého titul vévodský (1395) a jsa bohatý a mysli výbojné, rozšířil moc svou i na sousední panské državy, ba i Janov uznával svrchovanosť jeho. A však za syna jeho Jana vzalo panství Viscontich na východě velikou újmu ve válkách s Benátčany a po vymření rodu (1447) dostal se k vévodství František Sforza, osvědčený vůdce městského lidu námezdného, a zůstavil hodnosť tuto v dědictví potomkům svým.

3. Janov.

Přímořské město toto bylo v 13. a 14. století soupeřem Benátských u věcech tržby a rozšířilo moc svou zvláště přízní císařův nikejských v Malé Asii. Jelikož od těchto vyšlo obnovení říše byzantské, dostali se Janovští v držení výnosné tržby s touto říší a vztáhli moc svou i na moře černé, kdež zvláště na jižním břehu Krymu četné osady založili. Pro tyto úspěchy vznikla však konečně krutá válka námořní mezi nimi a Benátčany (ok. r. 1330), kterýmž společně s uherským králem Ludvikem mnohou těžkou pohromu způsobili. A však na konec zničeno jesť válečné loďstvo Janovských při samém obléhání Benátek bitvou u Chioggie (1382), načež Janovští přinuceni jsou pustiti nenáviděné republice benátské přednictví na moři. Na sklonku 14. věku dostal se Janov dokonce i v područí Milána a později i sousedního Savojska, dodělal se však opět v století 16. dřevní samostatnosti.

4. Savojsko.

Hrabata savojští počali hned v 11. století výbojně panství své v podhoří alpském (Piemont) šířiti, až se jim posléze podařilo, státi se i přímými sousedy vévod milánských. Nynější králové italští pocházejí z tohoto rodu.

5. Florencie.

Jako v mnohých jiných městech italských, zápasili i v tomto městě o panství rodové šlechtičtí s cechovními měšťany. Zápas

potrval s rozličnými změnami až do věku 15. Město bylo důležité nejen jako znamenité tržiště, nýbrž slynulo i činností průmyslnou. Hedbávné a vlněné tkaniny florencské jakož i zlatohlav, pak látky stříbrem tkané a vyšívané těšily se obecné pověsti i poptávce.

Z domácích rodův slynul ode dávna jak bohactvím tak smýšlením občanským rod medičejský. Kozma (Cosimo) Medici († 1464) rozmnožil do nevídané míry zděděné po otci poklady prostředkem směnných obchodův s králi a knížaty, zastával začasté nejpřednější úřady republiky a dodělal se štědrostí a chytrou skromností svou téměř neobmezeného vlivu. Závistníci a nepřátelé jeho způsobili později, že musil co psanec z vlasti vyjíti, ale občané, zbaveni skutkův dobrodějnosti jeho, vymohli toho, že po roce nazpět povolán jesť a nepřátelé jeho pokutováni.

Co však Kozmovi nejvíce slávy zjednalo, nebylo ani bohactví ani štědrosť, nýbrž láska jeho k vědám a uměním. Učenci, umělci a básníci setkávali se v domě jeho se stkvělým pohostinstvím: nejvýtečnější muži italští shromažďovali se tehdáž ve Florencí a jejich pospolité obcování zplodilo ony památné výtvory vědecké, basnické i umělecké, jimiž Italie na sklonku 15. a na počátku 16. století měrou velkolepou nad jiné země vynikla. Za veliké sumy peněz kupoval Kozma drahocenné rukopisy a položil takto základ k proslulé knihovně florencské. Vnuk Kozmův Vavřinec (Lorenzo, † 1492) vstoupiv v šlépěje děda svého, vyniknul sám co básník a učinil Florencí pro Italii tím, čím byly druhdy Athény celému Řecku.

Nejsouce vlastně panovníky ve Florencí, vykonávali Medičejští v pravdě čím dále tím více skutečné panství ve městě a državě jeho. Proti Vavřinci a bratru jeho Julianu zosnováno jest spiknutí, jehož účelem bylo zabití obou bratrů. Ale záměr ten nepodařil se. Julian zabit jesť sice úkladně, ale Vavřinec zachránil se a byl nyní s to za pomocí rozkvašeného a oddaného sobě lidu zničiti nepřátely své. V 16. století stali se Medičejští, užívajíce titulu vélkovévod, pány Florencí a zveličené državy její (t. j. Toskany).

S dějinami Florencí jsou v těsném spojení i dějiny literatury italské v středověku. Největším ze všech básníkův, jakéž kdy Italie vůbec zplodila, jesť Florenčan Dante Alighieri (1265—1321), skladatel tak

zv. „božské komoedie“. Nejproslulejší po něm básník znělek **Petrarca** (1304—1374) pocházel z Arezza v Toskansku, a v téže krajině italské vychován jest nejznamenitější italský novellista středověký **Bocaccio** (1313—1375). Byltě synem florencského kupce, narozen sice v Paříži, ale záhy již přišel do Florencí, kdež dostalo se mu i vychování.

6. Stát církevní či papežský.

Světské panství papežův římských vzalo původ svůj od zemí, jež byl r. 756 daroval papeži Stěpánu III. Pipin král francký. A však již za 200 let před tím požívali papežové v Římě nejpřednějšího ba právě knížecího postavení, činíce se při tehdejší málomocnosti říše byzantské, pod kterouž Řím vlastně slušel, jedinými ochránci města od nepočetných nájezdův, jež rozliční nepřátelé na ně činili a jež také vylidnění a hrozné spustošení jeho způsobily. Že pak papežové o šíření náboženství katolického a zvelebení moci církevní úsilně pečovali, nebylo jim za těžké, potáhnouti k sobě i skutečné panství nad Římem a rozšířiti je jak skrze odkazy, tak jinými prostředky na všecky strany. Když ale papeži na počátku 14. věku přenesli sídlo své do francouzského Avignonu, nedávno před tím nabytého, počalo vlastní panství jejich v Italii se rozpadati; mocní náčelníci šlechty potrhli všecknu moc k sobě, napořád mezi sebou se potýkajíce. Římu vedlo se ještě hůř, než v 6. a 7. věku; pouliční srážky a půtky šlechticův, již v domech a zámcích svých jinak se zavírali, přihazovaly se každodenně a Řím, druhdy město světové s millionem obyvatel, sešlo až na 20.000 a níže. Tu pojal jest blouznivý **Cola** (Mikuláš) di **Rienzi**, vrstevník Karla IV., úmysl, udělati z Říma republiku a obnoviti ve městě řád a zákon za pomocí lidu. Pokus ten podařil se mu sice (r. 1347), neměl ale žádného trvání, poněvadž Rienzi, oddávaje se co vladař města či tribun lidu nestřídmé ješitnosti, sám zase pokazil vlastní dílo. Teď počali zase papežové z Avignonu pokoušeti se opravdivě o obnovu panství svého v Římě i ostatním státu církevním. Později získány k bývalé državě nové statky a země a již za válečného papeže Julia II. (1503—1513) došel stát církevní té rozlohy (750 □mil), při kteréž až do posledních dob (t. j. až do r. 1861) dovedl se zachovati.

7. Neapolsko a Sicilie.

Nástupcové Karla anžiovinského udrželi se toliko v panství nad Neapolí, ana zatím Sicilie na nějakou dobu s Aragonií

spojena jest, později pak společně se Sardinií (Korsika dostala se v 13. věku Janovským) samostatnou říši pod vládou mladší linie rodu aragonského činila. Dějiny neapolské jsou nepřetržitým pásmem vnitřních zmatkův a zločinův, jichž čelní příčinou byly ustavičné spory o trůn mezi členy rodu anžiovinského. Posléze spojil Alfons V. aragonský panství nad Sicilií s panstvím nad Neapolí (1442), ale opět je rozdělil, zůstaviv Neapoli nemanželskému synu svému Ferdinandovi. Nyní pokoušeli se králové francouzští Karel VIII. (1495) a po něm Ludvik XII. jako dědicové rodu anžiovinského o dobytí Neapole, ale úspěchy jejich neměly trvání. Šťastnější byl Ferdinand aragonský, jenž s počátku jako spolčenec Ludvika XII. o dobytí Neapolska se zasazoval, později ale sám je opanoval (1504). Neapolsko i Sicilie staly se odtud částí říše španělské a zůstaly při ní až do r. 1700.

§. 32. Francie.

[**Poslední Kapetovci 1270—1328.**] Z posledních Kapetovcův předčí nad ostatní krále Filip IV. Sličný (1285—1314), vnuk Ludvika Svatého. Tento pracoval s nemenším úspěchem o zvelebení moci královské, jako předci jeho Filip II. August a děd jeho. Odňaltě znenáhla stavu panskému právo ražení peněz, uvedl několik hrabství v přímé panství královské a rozšířil povinnost placení daně i na duchovenstvo. Tím však dostal se v krutý spor s papežem Bonifacem VIII., v němž pokračuje s tuhostí té doby neslýchanou, posléze i papeže jíti kázal. Když stařičký Bonifac z žalosti nad takovou nešetrností po několika dnech zemřel, dovedl toho Filip, že jeden z oddaných jemu Francouzů (Klement V.) na papežský stolec dosazen jest a k přímluvě jeho do Avignonu se přestěhoval. Tím počala osudná pro církev doba papežů avignonských. Vlivu svého při Klementu V. užil Filip k zrušení bohatého řádu Templářův (1312). Obviniltě řád z kacířství a nemravnosti; podobá se však, že nikoli tyto zločiny, jako spíše touha po rozsáhlých statcích rytířův učinily ho zarytým jich nepřítelem a žalobníkem. Poslední velmistr Jakub Molay upálen jest z rozkazu králova společně s třemi bratry řádu svého, kteří umírajíce dokládali se ještě neviny své.

Potomstvo Filipa IV. záleželo z tří synů a jedné dcery (**I s a b e l l y**), která za **E d v a r d e m** II., králem anglickým, vdána byla.*) Zmínění tři bratři vystřídali se rychle na trůně a zemřeli, nezůstavivše mužských potomkův. Po smrti nejmladšího bratra (1328) jali ucházeti se o korunu francouzskou dva nápadníci: **F i l i p VI. v a l o i s s k ý** (1328—1350), bratrovec Filipa IV., a

---

*)

Rodokmen králů francouzských z dob Ludvíka IX.

- Ludwik IX. Svatý † 1270
  - Filip III. 1270—1285
    - Filip IV. 1285—1314
      - Ludvík X. 1314—1316
        - Johana, m. Filipa evreuského
      - Isabella, m. Edvarda III. anglického
      - Filip V. 1316—1322
      - Karel IV. 1322—1328
    - Karel Valoisský
      - Filip VI. 1328—1350
        - Jan Dobrý 1350—1364
          - Karel V. 1364—1380
            - Karel VI. † 1422
              - Karel VII. † 1461
                - Ludvík XI. † 1483
                  - Karel VIII. † 1498
              - Kateřina m. Jindřicha V. anglického
            - Ludvík orleanský † 1407
              - Karel orleanský
                - Ludvík XII.
              - Jan angoulêmský
                - František I.
          - Ludvík I. anžiovinský, král neapolský † 1348
            - Ludvík II. † 1417
              - Ludvík III. † 1434
                - Renatus (René) † 1480
          - Filip burgundský † 1404
            - Jan Neohrožený † 1419
              - Filip Dobrý † 1467
                - Karel Smělý † 1477
                  - Marie, m. císaře Maxmiliana I.
          - Jan z Berry † 1406
  - Robert, hrabě clermontský, praotec rodu bourbonského

Edvard III. anglický, jako syn Isabellin. První udržel se na trůně mocí platného ve Francii zákona salského o posloupnosti, kterýž potomstvu mužskému s vyloučením ženského k vládě právo dává. Poněvadž však ani Edvard III. ani potomci jeho úmyslův svých se nezřekli, vzňala se o to mezi Anglií a Francií válka, kteráž potrvavši za 100 let, Francii na kraj záhuby přivedla.

[Královė z rodu valoisského 1328—1498.] Edvard III. počal válku proti Filipovi VI. tím, že přijal titul krále francouzského. Po té zvítězil nad protivníkem svým v krvavé námořní bitvě u Sluysu (1340) a dobyl o několik let později slavného vítězství v bitvě u Kresčáku (1346), kdež květ rytířstva francouzského, jakož i slepý král Čechův Jan zahynuli. Město Calais, klíč Francie se strany Anglicka, dostalo se v následcích těchto vítězství do rukou Angličanů a zůstalo odtud přes 200 let v jich držení (až do r. 1558). Válka za několik let utuchla, dokud ji zase syn Filipa VI., Jan Dobrý (1350 až do r. 1364), neobnovil. Nejsa šťastnější otce svého, setkal se od tak zvaného černého královice (syn Edvardův, jmenem Richard) u Poitiersu s hroznou porážkou a dostal se posléze i v zajetí Angličanův. Co v Anglii v moci nepřátel svých se nalezal, vypuklo ve Francii v následcích utiskování sedlákův hrozné povstání (jaquerie), v němž zavražděno několik tisíc šlechticův a země spustošena. V dvojí tísni této smluvil se Jan s Angličany o mír v Bretigny (1360), v němž Calais a celou dřevní Aquitanii, rozdělenou nyní na provincie guiennskou, gascoňskou, poitouskou, saintongeskou, limousinskou a t. d., nevyhradiv sobě ani vrchního práva lenního, králi anglickému postoupil, začež tento zřekl se titulu krále francouzského a dřevních državaplantagenetských.

Krátká doba štěstí vzešla Francii za Karla V. (1364 až 1380); moudrost králova a chrabrost nejvyššího vojevůdce jeho (connetabla) Bertranda du Guesclin, vzorného válečníka i rytíře, připravila Angličany o všecky jich výboje až na Calais. Ale tím hůře zvedlo se zemi po smrti Karla V. Syn jeho Karel VI. (1380—1422) sotva dospěv do let, upadl v šílenství a nyní stala se Francie rejdištěm zmatků, odbojů a zuřivého bezpráví. Při dvoře přely se dvě mocné strany o vladařství, any v zemi samé od Flander až k Pyrenejím hrozné nepokoje

proti šlechtě a dvoru se zdvihaly a bezpříkladné hanebnosti na životech a jmění osob privilegovaných se páchaly. Užívaje této příležitosti, přistál král anglický Jindřich V. s novým vojskem ve Francii a porazil čtyřikrát silnější vojsko francouzské v bitvě u Azincourtu (1415). Podobalo se, že veta jest po panství králů francouzských, ana manželka Karla VI., prostopášná Alžběta (Isabeau), pominuvši vlastního syna, přistoupila k straně zetě svého Jindřicha V., aby mu dopomohla koruny francouzské. I mocný vévoda Burgundský, Filip Dobrý, stranil zřejmě a válečně Angličanům. Jen časná smrt Jindřicha V. (1422) zmařila provedení takových zámyslův.

Ale i Karel VI. zemřel r. 1422, načež syn jeho (dauphin) co Karel VII. titul královský přijal. Ale Angličané a stoupenci jejich, mezi nimiž i Alžběta, vyhlásili sotva jednoročního syna Jindřicha V. za krále francouzského a přivedli šťastnými úspěchy Karla VII. v postavení zoufalé. Tu dodala králi a přátelům jeho mysli panna Orleanská (Johanna Darc), sedlská dívka z lothrinské vsi Domremy při levém břehu Meusy. Postavila se v čelo vojska, jehož mysl a odvaha věrou u vyšší poslání panny této do míry zázračné vzrostla. Obležený Orleans jest osvobozen, král skrze kraje od nepřátel osazené veden ke korunovací do Remeše a na Angličanech dobyty velké části jich država. Johanna radila nyní úsilně ke vzetí Paříže, ale zdržována jest napořád se vzmáhající nevšímavostí královou. Přiblížilť se sice Karel ke zdem pařížským, ale boje se hnáti útokem, ustoupil zase nazpět. Johanna vedla nyní proti Angličanům tak zvanou drobnou válku, snažíc se způsobiti jim za pomocí malého oddělení vojska, kteréž ji provázelo, všecky možné škody. I stalo se, že při hájení města Compiegne padla do rukou nepřátel; vítězi byli radostí celí bez sebe, jakoby nějaké vojsko byli zajali. Vévoda burgundský, jemuž zajatá vydána byla, postoupil ji krvežíznivým Angličanům a ti konečně odevzdali ji spolčenci svému biskupu beauvaisskému. Biskup pohnal pannu jako čarodějnici před soud, jenž dopustil se na ní lživého svědectví a jiných ničemností a odsoudil ji konečně jako kacířku k smrti na hranici v Rouenu (1431).

Bídně zachoval se v té věci Karel VII., jenž maje v moci své vznešené plenníky anglické, mohl za doby líčení pře Johanniny vyhrožovati odplatou, ale nic podobného neučinil.

Převrat, způsobený Johannou ve prospěch Francouzův, zatím potrval a Karlu VII. přálo štěstí i dále. Spory v zemi samé utuchly a tak ztratili Angličané posléze všecky výboje až na Calais a ostrovy francouzské v průlivu lamanšském. — Karel zřídil k ochraně říše stálé vojsko, kteréž původně z 9000 mužův se skládalo.

Karlův syn a nástupce Ludvik XI. (1461—1483) přivedl k platnosti zámysly předků svých, zjednati totiž králům neobmezené panství ve Francii. Dosud byli zde držitelé velikých lén, jako vévodové burgundští, bretonští, vévoda z Berry a t. d., jichž spojená moc vyvážila moc královskou. Když Ludvik s vysokomyslnými plány svými se vytasil, učinili velcí páni jednotu mezi sebou, porazili také krále v jedné bitvě a přinutili ho uzavříti nevýhodný pro něho mír. Ale Ludvik vybavil se rychle ze všech povinností, kterýmiž se byl zavázal, a vešel v rozličné spolky, aby odpůrcům svým, zejmena Karlu Smělému, vévodovi burgundskému, nesnáze způsobil. Na štěstí nebyli nepřátelé s to, vystihnouti chytrosť jeho, nýbrž zapletli se do jiných podniknutí a uspíšili tím uskutečnění záměrů jeho.

Nejmocnější protivník Ludvikův, Karel Smělý, jenž po předcích svých v obém Burgundsku a v bohatém Nizozemí panoval, byl zároveň i nejvrtkavější a nejpošetilejší. Ustoupiv od šťastně počatého nepřátelství proti Ludvikovi, obrátil zbraně své na vévodu lotrinského a spolčené s ním Švýcary. Dobyv hlavního města Nancy, vrazil do samého Švýcarska a potkal se zde u Gransonu s vojskem švýcarským (1475). Byv ale dokonale poražen, zůstavil vítězům v plen bohaté ležení své, sám útěkem se zachrániv. Maje se touto porážkou na smrť uražena, práhnul v zuřivém hněvu po pomstě. Sebrav ještě téhož roku vojsko nové, vtrhnul s ním opět do Švýcar (1476) a podstoupil u Murtů nenáviděného nepřítele, jesť ale poznovu krvavě poražen. Nyní pokoušel se vévoda lotrinský o to, jakby zase země své opanoval. Nemoha ale pro odpor Karlův v díle tom prospěti, uchýlil se do Švýcar, kdež povedlo se mu více jak 6000 Švýcarův k službě své za mzdu najíti. Za pomocí tohoto vojska a ostatního lidu svého svedl s Karlem bitvu u Nancy (r. 1477). Karel prohrál bitvu a ztratil i život.

Zpráva o této příhodě způsobila Ludviku XI. radosť nestřídmou. Bez prodlení zmocnil se vévodství burgundského

jako uprázdněného léna a obhájil ho proti dceři Karlově Marii a manželu jejímu Maxmilianovi, jimž bylo vzíti za vděk se zbytkem držav otcovských. — Vymřením mladší linie anžiovinské (1481) dostal se také král v držení Provencí, Mainska a Anjouska, tak že z velikých lén jediné Bretonsko s korunou posud nebylo sloučeno.

Karel VIII. (1481—1498), syn Ludvika XI., těla sice nedouživého, ale mysli statečné a udatné, dokončil dílo otcovo, zasnoubiv se s dědickou vévodství bretonského a spojiv takto zmíněné vévodství s ostatní državou svou. Neapolsko však, o jehož dobytí se s neobyčejnou odvážlivostí pokusil, nemohl Francii trvale získati.

§. 33. Anglie.

[Rod plantagenetský.] Po Jindřichovi III. následoval syn jeho Edvard I. (1272—1307), jenž samostatný do té doby Wales s říší svou sloučil. Angličtí následníci trůnu jmenováni odtud knížaty walesskými. Skotsko, kteréž obmýšlel král podobným osudem, zachovalo naopak skrze neohroženou mysl bojovného obyvatelstva svého i dále své nezávislosti. V dlouhých válkách, kteréž za Edvarda i nástupcův jeho se Skotskem vedeny, vyznamenali se co národní bohatýři zvláště Wallace (r. Uolles) a Robert Bruce (r. Brjus), jehož potomci pak až do r. 1371 na trůně se udrželi. Nezbytné povolování nových daní vedlo za Edvarda nejen k utvrzení nižší sněmovny, skládající se odtud z volených zástupců rytířstva, měst a městýsův, nýbrž i k rozšíření práv a svobod země vůbec.

Po slabé vládě syna jeho Edvarda II., jenž návodem zločinné manželky své Alžběty, sestry posledních Kapetovců, úkladně zabit jest, dostal se k trůnu mladý syn jeho Edvard III. (1328—1377). Edvard III. byl zajisté nejstatečnější král z rodu plantagenetského. Pokusy jeho, podmaniti sobě Skotsko, přivedeny sice na zmar, tím věčí však byly úspěchy zbraní anglických proti Francii, při čemž největší zásluha náleží synu jeho Richardovi, černému králevici.

Po smrti Edvarda III. následoval syn černého králevice Richard II. u vládě (1377—1399); jsa zcela v rukou ničem-

ných miláčkův svých, připravil se posléze o veškeru vážnosť v zemi do té míry, že strýc jeho Jindřich IV. z Lancastru, taktéž potomek rodu plantagenetského, užívaje obecné nechuti ke králi, Richarda II. s trůnu svrhl a vlády sám se ujal.

Do doby panování Edvarda III. spadá též působení Jana Wycliffa, oxfordského doktora a professora bohosloví, jenž s počátku proti tehdejším neřádům církevním horlil, později však i samého učení církve se dotýkal. Učení jeho prohlášeno jesť za kacířské a rozšiřování spisův jeho zapovězeno.

[**Rod lancastrský 1399—1461.**] Králové z rodu lancastrského, chtíce na trůně se upevniti, pokoušeli se zase se vším úsilím o dobytí Francie. Statečný Jindřich V. (1413—1422) nebyl již cíle svého dalek, ale předčasná smrť jeho učinila za nedlouho podobným nadějím navždy konec. Syn jeho Jindřich VI. (1422—1471) stál s počátku pod poručnictvím; jakmile však let dospělých došel, zůstavil vládu taktéž svým milostníkům. Později zmalomocněl na duchu, odkudž manželka jeho Markéta anžiovinská k rozhodnému vlivu u věcech vlády se dostala. V takových okolnostech domníval se Richard yorkský, příbuzný rodu královského, míti práva ke koruně, v čemž hlavně utvrzován jesť velmožem anglickým Warwickem (r. Uärikem). Prohlásiv co poručník králův dosavadní panství rodu lancastrského za nepravé (1455), stal se původem hrozného boje mezi tak zv. růží červenou a bílou, t. j. mezi rodem lancastrským a yorkským. Richard sám sice nedošel cíle svého, ztrativ bitvu i život proti vojsku královské, která po té hlavu jeho, ozdobenou korunou papírovou, na cimbuří hradu Yorku vztýčiti dala, ale syn jeho Edvard porazil v rozhodné bitvě stranu Jindřicha VI. a zmocnil se po té trůnu (1461).

[**Rod yorkský 1461—1485.**] Edvard IV. (1461—1483), jenž nyní za krále uznán jesť, nemohl těšiti se v pokoji neprávě nabytému panství, ana Markéta, manželka Jindřicha VI., nemínila se zříci trůnu, manželu jejímu odňatého. Za pomocí téhož hraběte Warwicka, jenž z odpovědného nepřítele rodu lancastrského nyní pojednou z příčin sobeckých přítelem jeho byl se stal, uvedla Markéta manžela svého opět na trůn (1470) a přinutila Edvarda IV., utéci se do Burgundie. Ale již po

Kmen rodův yorkského a lancastrského.

- **Edvard I.** 1272—1307
  - **Edvard II.** 1307—1327
    - **Edvard III.** 1327—1377
      - Richard, černý králevic † 1376
        - **Richard II.** sesazen 1399 † 1400
      - Lionel, vévoda clarencský † 1368
        - . . . . .
        - Pravnučka jeho Anna Mortimerová, m. Richard cambridžský
      - Jan, vévoda lancastrský, praotec růže červené † 1399
        - **Jindřich IV.** † 1413
          - **Jindřich V.** † 1422 m. Kateřina francouzská
            - **Jindřich VI.** zabit 1471
              - Edvard, králevic walesský zabit 1471
        - Jan Beaufort, hrabě sommersetský
          - Jan, vévoda sommersetský
            - Marketa, m. Edmunda Tudora
              - **Jindřich VII.** m. Alžběta yorská
      - Edmund, vévoda yorský, praotec růže bílé † 1392
        - Richard cambridžský, m. Anna Mortimerová
          - Richard yorský
            - **Edvard IV.** 1461—1483
              - **Edvard V.**, zabit 1483
              - Alžběta m. Jindřicha VII.
              - Richard, zabit 1483
            - Jiří vév. clarencský
            - **Richard III.** vévoda gloucestrský

roce vrátil se tento s pomocí Karla Smělého zpět a vyhrál rozhodnou bitvu u Tewkesbury (r. Tjukesberre, 1471). Všechen rod lancastrský, s ním i Jindřich VI. a syn jeho (vyjmouc jediné Jindřicha Tudora [r. Tjudra], jenž do Francie se uchýlil) jest na to od vítěze vyhlazen a podobný osud stihl i nejmocnější stoupence jeho. Jediná Markéta zůstala ve vazbě živa a propuštěna jest později do Francie.

Když Edvard IV. zemřel, zůstavil po sobě dva nedospělé syny (Edvarda a Richarda), jichž poručníkem stal se nešlechetný bratr jeho Richard z Gloucestru (r. Glōstru). Tento dal synovce své zardousiti a za pomocí chátry londýnské sám zmocnil se trůnu co Richard III. (1483—1485). Čin ten vzbudil ale v zemi obecnou nevoli a tak dána jest dědici rodu lancastrského Jindřichu Tudorovi, hraběti richmondskému (r. ričmōnd —), možnost, ucházeti se s úspěchem o korunu. Ve válce, která mezi oběma soupeři se vzňala, zvítězil Jindřich u Bosworthu, Richard pak ztratil v bitvě život. Jindřich Tudor oženil se po té s Alžbětou, kněžničkou yorkskou, dcerou Edvarda IV., a vztáhl takto sporné právo dědické rodův yorkského a lancastrského na svou osobu.

Válka obou růží, potrvavší téměř za 30 let, byla jednou z nejkrvavějších a nejukrutnějších, o nichž vůbec historie dovede vyprávěti. Nejhroznější zločiny a nejšerednější hanebnosti páchány za ní a dobré bydlo národa zničeno na dlouhá léta. Svedeno v ní 12 věčích bitev: osmdesát členův rodiny královské zhynulo buď v boji buď na popravišti. Květ šlechty staroanglické vzal za své, a počet těch, kdož ze stavů nižších obětmi válek těch byli se stali, nedá se ani spočísti. Země toužila po pokoji a proto nebylo potom chytrému, ale také tvrdému králi Jindřichu VII. nesnadné, panovati s věčí svévolí, než kdokoli z předkův jeho rodu platagenetského.

§. 34. Půlostrov pyrenejský.

[I. Panství Arabův.] Arabové, kteří byli r. 711 Vizigoty u Jerezu de la Frontera porazili, pokračujíce odtud na dráze vítězství, podrobili sobě v krátké době půlostrov pyrenejský a pokoušeli se také o dobytí Francie, a však zde jsou poraženi (732). Panství Arabův ve Španělích bylo původně jen

částí veliké říše chalifův omajovských. Když tito přinuceni jsou, Abasovcům ustoupiti, uchýlil se Omajovec **Abd Errahman** do Španěl a založil zde samostatné panství, jež znenáhla k znamenitému rozkvětu vnitřnímu dospělo. **Kordova** byla stoličním městem chalifství španělského č. andalusského; město toto čítalo ke 200.000 domů a obyvatelstvo říše vzmohlo se vůbec za doby největšího květu jejího až do neuvěření, t. j. až na 30 millionů duší. **Rolnictví** zvelebilo se měrou neobyčejnou; prostředkem početných vodovodův vykouzlena i z nejsušších prvé krajin bujná úroda, tak že všecka země spíše zahradě se podobala. Také průmysl provozován se znamenitým prospěchem; vyrábělyť dílny španělské zbraně, výbornou jakostí svou po všem světě proslulé, podobně zboží porcelánové, polirované cihly, tenké kůže a t. d., jimž nikdež jinde nebylo rovno. Neméně rozsáhlé byly jsou tržba i hornictví. Důchody chalifův páčily se za doby květu říše na 70 millionů zlatých ročně.

S nemenší zálibou hleděli sobě **Maurové** (tak zejmena nazývali se Arabové španělští) umění a věd. Z umění vynikalo nad jiné **stavitelství** (architektura); nejlepším toho svědectvím jsou zmíněné vodovody, zakládané s velikým důvtipem a neobyčejnou umělostí, jakož i početné stavby mostů, paláců, zámků (kasrů) a mečetů. Velikolepé rozvaliny Alhambry v Granadě jsou podnes ještě předmětem obecného podivení. **Básnictví** hleděno sobě u Maurů s věčí zálibou, než kdekoli jinde na světě Ozdobu stěn a štíhlých sloupcův činily básně, jež umělými točenicemi na nich posud nakreslené nebo vyryté se spatřují. Bez nadání básnického nebylo snadné dostati se k vyšším úřadům státním a mnohého odsouzence spasil smrti nezřídka jen šťastný nápad básnický. Stála-li dvě vojska nepřátelská proti sobě, přihazovalo se nezřídka, že bojovník, vystoupiv z řady válečné, několik veršů z paměti napověděl, vyzývaje jimi nepřátely k boji, načež z řad těchto jiný vystoupil a básní stejně rýmovanou odpovídal. Nejlepším důkazem toho, jak sobě Maurové věd hleděli, jsou početné vysoké školy a množství učenců, jakož i veliká poctivosť, kteráž těmto vzdávána. Z četných knihoven v zemi byla nejbohatší kordovská, kteráž prý do 600.000 svazků čítala. — Největších zásluh o vylíčený zde stkvělý rozvoj věd a umění získali sobě chalifové **Abd Errahman III.** († 961) a **Hakem II.** († 976).

Na tuto stkvělou dobu panství maurského následoval rychlý úpadek. Příčiny jeho byly různice o posloupnosť, slabé nadání některých chalifův, přílišná nádhera dvora, jakož i veliká moc náčelníkův tělesné stráže (tak zv. emirův al omrá), věčím dílem ze slovanských dobrovolníků, otrokův a zajatých složené, zvláště pak neustávající nepřátelství dorážejících na Maury od severu křesťanů, jimž šlo o dokonalé zničení panství arabského. Tak stalo se posléze, že Maurové v době z 10. do 13. století značnou část državy své ztratili a že zbytek její v početné nezávislé státy se rozpadl, jichž váha různicemi mezisobnými ještě více se tenčila.

[2. **Vzkříšení panství křesťanského ve Španělích.**] Po hrozné porážce jerezské podnikli křesťané španělští velikou věčinou cizí panství. Křesťanský lid v Asturii byl dle pověsti první, jenž k odporu se vzmohl, a v pravdě povstala v druhé polovici 8. století v Asturii samostatná říše křesťanská. Šťastnými výpravami proti Maurům šířila se víc a více moc křesťanů a průchodem 9. století vzniklo v krajích Maurům odňatých několik samostatných říší křesťanských: Leon, Kastilie, Navarra, Aragonie, Portugalsko a j., jež u válce s Maury neustávaly.

Znamenitým panovníkem křesťanským byl král navarrský, Sancho Veliký (1000—1035), jenž největší díl Španělska, pokud je křesťané již drželi, pod jediným panstvím svým shromáždil; a však rozděliv říši mezi syny své, ztenčil zároveň moc její. — Křesťané španělští bojovali proti Maurům s podobnou horlivostí, s jakou týmž časem jednověrci jejich usilovali o osvobození Palaestiny. Stávalo se též začasté, že mnozí křižáci raději do Španěl se ubírali, věříce, že tu nemenších zásluh co v Palaestině sobě dobudou. Ze Španělův, již činy bohatýrskými v předlouhém tomto boji nad jiné se proslavili, dosáhl největší pověsti Cid Campeador († 1099). Výkony jeho, velebené od národa tisícerými pověstmi a básněmi, jsou zrovna zázračné; neboť od spoluvěrců svých bezpočtukráte byv opuštěn i od krále svého Dona Alfonsa VI. kastilského z kacířství obviňován, napadal za jedinou pomocí nečetné družiny poddaných, příbuzných a přátel svých bez ustání Maury, porážel je u věčích i menších bitkách, odňal jim značná území a zmocnil se i bohatého a lidnatého města Valencie.

Panství Maurů bylo by beze vší pochyby již v 11. století za své vzalo, kdyby jim spoluvěrci jejich z Afriky nebyli pomoci podnesli. Moc křesťanův zase se umálila, vítězství klonilo se v století 12. nerozhodně brzo k té, brzo k oné straně, dokud křesťané v 13. století se zvýšeným úsilím a spolčenými silami zápasu zase neobnovili. Králové kastilský, aragonský a navarský, smluvivše se o válku pospolitou, svedli s Maury u Tolosy (1212) bitvu, kteráž tyto na smrť zranila. Panství jejich obmezeno ještě před koncem 13. století toliko na království granadské a krajinu alicantskou.

[**3. Kastilie a Aragonie. Konec panství maurského.**] Z četných prvé států křesťanských na půdě nynějšího Španělska zbyly průchodem času toliko tři, Navarra totiž, před i za Pyreneji se rozkládající, zvláště pak Kastilie a Aragonie, jichž moc zveličena ještě tím, že v století 15. sňatkem panovníků svých, Ferdinanda totiž Katolického z Aragonie a Isabelly kastilské, obě tyto země spojeny jsou (1469). Království tato, odtud trvale sjednocená, nazvána jsou dřevním jmenem celého půlostrova, t. j. Hispanií č. Španěly. Zmínění manželé královští obrátili péči svou především k dokonalému zničení posledního zbytku panství maurského, jež zatím ještě více bylo se ztenčilo, přestávajíc posléze na království granadském a úzkém pruhu země podél jižního pobřeží. Poslední zbytek tento, jenž nalézal se té doby pod panstvím rodu Abenceragovců, zachoval sobě posud zbytky nádhery dřevních dob; čítaloť sídelní město Granada ještě do 400.000 obyvatel, v ostatním pak území bylo mimo početná města na tisíce vsí. Krajní zápas mezi křesťany a Maury vzňal se r. 1481. Již samý počátek nebyl pro tyto se štěstím, neboť křesťané dobývali jednoho města po druhém, proměňujíce početné mečety v chrámy křesťanské. Tak rostla tíseň Granady bez ustání. Rozbroje vnitřní byly příčinou, že Maurové v takové chvíli nebezpečné sami více škod sobě činili, než jim nepřítel mohl způsobiti. R. 1491 obehnalo konečně 80.000 Španělův město Granadu, jehož hájení řídil poslední král Boabdil. Celé měsíce poráželi sice Maurové statečně všelikých útokův, ale nic naplat; vědomí o neužitečnosti dalšího odporu stalo se obecným, Boabdil sám vzdal město královským manželům a holdoval jim (1492). Tak prostřelo se po celém Španělsku

po zápasu trvavším více než 780 let panství křesťanské poznovu.

Boje, které za tolik století po sobě na půlostrově byly potrvaly, způsobily veliké změny v mravích a povaze lidu španělského. Zplodilyť zajisté i usílily při šlechtě mysl rytířskou, učinily lid válečným a statečným a poskytovaly hojné látky k proslaveným hrdinským zpěvům španělským. Ale ustavičné účastenství v bojích a výbojích způsobilo také, že Španělové málo dbali jsou umění míru a tak stalo se, že dokonalým jich vítězstvím hynula tržba i průmysl, zanikaly mezi nimi vědy i umění, že zemědělství zanedbávalo se a země velice jesť pustla.

[Inkvisice. Sloučení rytířských řádův s korunou] Jakkoli byl Ferdinand Katolický poddavším se mohamedánům slíbil svobodu vyznání, dovolával se po té přece při nich jakož i při početných židech, v zemi jsoucích, aby přijali víru křesťanskou. Mnozí byli mu v tom po vůli, ale věčina vystěhovala se raději do Afriky. Poněvadž mnozí z pokřtěných mohamedánův a židův v podezření jsou přišli, jakoby potají zůstávali přece jen stoupenci staré víry, zaveden jesť na ně soud víry čili tak zv. inkvisice. Vrchního inkvisitora a přísedící tohoto soudu jmenoval král sám, i stalo se tudíž záhy, že inkvisice jala se sloužiti netoliko věcem víry a církve, nýbrž i potřebám a úmyslům vlády. Inkvisice byla zejmena mocnou zbraní králův na všeliké odboje šlechty a lidu a vítaným prostředkem k vyvýšení a utužení moci královské v zemi.

K zvelebení důstojenství královského, o něž všelikým způsobem pečoval výtečný ministr španělský, kardinál Jimenez (r. Chimenes, † 1517) a k rozmnožení moci a bohactví koruny přispěla nemálo i ta okolnosť, že Ferdinand hodnosť velmistra tří rytířských řádů v zemi, totiž sv. jakubského (Santjago), calatravského a alcantarského s korunou sloučil. Učiniv tento rozhodný krok, zvěčil Ferdinand jednak důchody, jednak zvýšil i vliv její, poněvadž udělování hojných prebend rytířských, jimiž na mnoze šlechta získati se dala, docela zůstaveno bylo koruně samé.

[**4. Portugalsko.**] Krajiny okolo města Porta či Oporta (mezi Duerem a Miněm), záhy již Arabům odňaté, dostaly se na konci 11. věku jmenem dědičného léna říše kastilské udatnému hraběti Jindřichu z Burgundie, jenž byl z vlasti své křesťanům na pomoc přišel (1095); syn a nástupce jeho Alfons I., rozšířiv šťastně panství své, vyhlásil po vítězné bitvě u Ourique (1139) nezávislosť země od Kastilska a nazvav se králem, vymohl sobě po dlouhých bojích s Kastilií od papeže Alexandra III. potvrzení titulu královského. Jakkoli země obdržela již roku 1143 pořádnou ústavu, činí přece domácí boje

s velmoži jakož i vnější války s Maury hlavní obsah dějin portugalských až do konce 14. století. Tím časem vztaženo jest panství portugalské za krále Jana I. (1385—1433) i na Ceutu a Tandži na protějším břehu Afriky. Mladší syn jeho Jindřich příjmím Mořeplavec († 1460) oddal se s náruživou zálibou na výskum západního pobřeží afrického. Bylit zajisté Portugalci té doby ještě tak nezkušení plavci, že neodvážili se odstoupiti na 6 mil od břehu a proto také nespustili se přese všecky pobídky infantovy za mys Bojador řečený, nedovedouce zniknouti útesy, prostírající se odtud na mnoho mil do moře. Konečně odvážili se přece na širé moře, objeli útesy a mělčiny a octnuli se takto na jihu nebezpečného toho mysu. Devatenáct let byly tyto pokusy trvaly, než se podniknutí zdařilo, nyní však šly výpravy skoro před se. Ještě před smrtí infantovou poznáno pobřeží africké, za Zeleným mysem ležící, až dolů do Gvineje a touha po nových výskumech a výbojích výsledkem tím nemálo se usílila. Při četných těchto plavbách nalezen posléze i dříve známý, ale později v zapomenutí přišlý ostrov Madéra, jakož i ostrovy azorské, a za Alfonsa V. (1438—1481) dojeto i za rovník (1471). Po několikaleté přestávce postaral se král Jan II. (1481—1495) o nový podnět k cestám výskumným. Smělý Bartoloměj Diaz odjel r. 1486 z Portugalska a dostal se ještě téhož roku šťastně až k jižnímu cípu Afriky, jejž mysem bouří (cabo tormentoso) nazval, kterýžto název král ale na jmeno „mysu dobré naděje“ proměnil, neboť, hle, tak pronesl se král s důvěrou, teď jest prý cesta pomořská do Indie odkryta. Tušení toto vyplnilo se také r. 1498 za krále Emanuela (1495—1521). Vasco de Gama objel netoliko mys dobré naděje, ale přistál také po delší plavbě v Indii (na místě nynější Goje), kdež v prvních letech 16. věku Portugalci netoliko četné osady založili, nýbrž i skrze šťastnou a odvážlivou válku s Araby cestu tu a výnosný obchod s Indií trvale sobě pojistili.

§. 35. Sever skandinavský.

Vlastním domovem Normanův, kteří po 200 let a déle byli jsou postrachem Evropy a zakladateli tolika mocných říší, jest Švedsko, Norsko a Dánsko, kteréžto země od konce

9. století zvláštní království činily. Křesťanství donesl jim sv. Ansgar, apoštol severu (827), ale bylo potřebí mnoha století, než zvítězilo dokonale nad pohanstvím.

Ze zmíněných tří království severských mělo za celý středověk největší váhu Dánsko. Knut Veliký, král dánský, panoval též v Norsku, krajišti šlesvickém a posléze i v Anglii († 1035). Za prvních nástupců jeho ochábla moc Dánska sice značně, ale v 13. století vzmohla se říše poznovu za krále Valdemara (Vladimíra) II. (1202—1241), jehož první manželkou byla krásná a ušlechtilá dceř krále Přemysla Otakara českého, Markéta č. Drahomíř (Dagmar); král zjednal sobě výbojem panství nad celým slovanským pobřežím moře baltického od Holštýnska až nahoru do Estonie, kterýchžto výbojův však záhy zase pozbyto. Když mužské potomstvo Estritinců, z nichž Valdemar II. byl pocházel, vymřelo, dosedla Markéta co dědicka země na trůn dánský (1375.)

Provdavši se za krále norského Hakona, spojila Dánsko s Norskem opět v jednu říši. Brzo nabízeli i Švédové, nespokojeni s králi svými, Markétě koruny říše své (1387), již tato přijala a tak spojen jest všechen sever skandinavský pod žezlem králův dánských. Markéta zřídila tak zvanou jednotu (unii) kalmarskou (1397), kterouž vyřknuto, že říše ta nemá nikdy více se děliti; ale Švedové nasytivše se záhy jednoty, hleděli se z ní vymknouti. Společní králové přidržovali odbojný lid švedský válečnou mocí k poslušenství a teprvé po mnohých povstáních podařilo se Švedům vedením Gustava Vasy (1523), proti neschopnému králi Christianu VII. dobyti sobě trvalé nezávislosti. Odtud rozdělen jest skandinavský sever zase na dva státy: Dánsko, k němuž náleželo i Norsko jakož i jižní nízké končiny Švedska (Skuny, Halland a Blekingy) s Islandií, od Normanův již v 9. století nalezenou a zalidněnou — a menší sice, ale záhy již i na protější Finlandii vztahující se Švedsko.

§. 36. Polsko a Litva.

[Počátkové státu polského až do r. 1139.] Mezi polskými kmeny, kteříž rozsáhlý kraj mezi baltickým mořem a Karpaty, na šíř pak mezi řekami Narví a Bugem s jedné a Odrou i Bobravou s druhé strany obývali, vyniknul již v devátém století mocný kmen Polanův, v kterémž sobě rod Piastovcův záhy

již založil dědičné panství. Ale teprv knížete Mečislava I. (962—992), jenž vlivem manželky své Dobrovky, dcery Boleslava I. českého, a za ním i národ křesťanství přijal, považovati lze zakladatelem státu polského, po českém způsobě ustrojeného. Veliký syn jeho, Boleslav I. Chrabrý (992—1025), užívaje úpadku velříše české za neschopného Boleslava III., spojil šťastnými výboji všecky polské kmeny (i Pomořany) v jeden velký národní stát, jemuž prostředkem náležitého zřízení politického i církevního (založení arcibiskupství v Hnězdně a čtyř biskupství) žádoucí bytelnosti hleděl pojistiti. S tímto státem spojil Boleslav na čas i Čechy (1000—1003), Moravu i Slovensko (ano i Červenou Rus a Kyjev) a obhájil veliké této rozlohy jeho netoliko proti spolku mocných sousedův svých, ba dobyl nad to k němu i obojích Lužic (1018), načež r. 1024 sám korunoval se v Krakově na krále polského.

Za neschopného nástupce jeho Mečislava II. (1025—1035), jakož i po smrti tohoto vznikly ale v zemi vnitřní nepokoje, za kterých země kroměpolské opět ztraceny jsou.

Vnuk jeho, Boleslav II. Smělý (1058—1079), zamýšleje veleříši slavného praděda svého zase obnoviti, vedl války se všemi sousedy svými a dal se r. 1076 opět na království korunovati. Náhlosť jeho však, pošlá ze vzmáhající se svévole šlechty a odporu duchovenstva, kterouž dal se zejmena unesti až k zabití biskupa krakovského sv. Stanislava u oltáře, — způsobila mu klatbu papeže (Řehoře VII.) a vzbouření lidu, odkudž posléze r. 1079 přinucen jesť vyjíti ze země († 1089 co mnich v klášteře Oževanském v Korutanech). I za nehodného nástupce jeho, Vladislava I. Heřmana (1079—1102), neustaly odboje šlechty, odkudž vzmáhala se i slabosť Polska, kteréž teprv statečný nástupce jeho Boleslav Křivoustý (1102—1139) do pořádku uvedl a proti mocným sousedům šťastně obhájil. Dobyv po dlouhých bojích obojího Pomoří, ano i země Liuticův a ostrova Ruje (1121—1130), utvrdil v těchto zemích křesťanství a obnovil takto národní říši Boleslava Chrabrého; vydav ale r. 1138 zákon o posloupnosti dle stařešinství, spojený se soustavou údělnou, položil tím pohříchu sám zase základ k potomní málomocnosti říše.

[**Polsko v údělech 1139—1306.**] Údělná knížectví, do kterých nyní Polsko za více než 250 let rozděleno zůstávalo,

byla: Malopolsko s hl. městem říše Krakovem, se Slezskem a Pomořím, které zdržel nejstarší syn Vladislav II. co velkokníže (král), pak Mazovše a Kujavy, Velkopolsko (Poznaňsko) a Sądoměřsko, kdež vládli mladší synové Boleslavovi. Když pak Vladislav II. (1139—1142), sveden pyšnou manželkou svou, Hohenštaufyní Anežkou, údělův mladších bratří svých zmocniti se chtěl, vzbouřili se šlechta i duchovenstvo, nehodlajíce strpěti přílišného sesílení moci královské; Vladislav vypuzen jest ze země (1142) a zemřel v cizině. Jakkoli potom příbuzný Vladislavův, císař Bedřich Rudobradý, synův jeho proti mladšímu bratru Boleslavu III. Kadeřavému (1142—1173) i válečně se ujal, nedovedl přece více, leč že vydáno jest smlouvou v Kargově (r. 1157) synům Vladislavovým Slezsko (pod svrchovaností Polska) v úděly, kteří však pro sebe i potomstvo všeho práva ke koruně polské zříci se musili. Tím vyloučena jest nejstarší (slezská) linie Piastovců z práva posloupnosti a vydána i s knížaty svými v šanc vlivu německému, čímž také položen základ k politickému i národnímu odcizení Slezska.

Ale i vnitř Polska samého způsobil zákon stařešinství podobně co v Čechách i na Rusi (srov. tyto) časté boje o posloupnosť, drobení země v úděly a vzmáhání se nejen moci šlechtické, nýbrž i cizího vlivu (zvláště německého) a zavinil odcizení mnohých polských krajin (jako na př. Pomoří), jež sousední říše, za málomocnosti Polska poznenáhlu se sesílivší, na újmu jeho k sobě potáhly.

I tím vzala moc Polska ještě velikou újmu, že Kunrat, údělné kníže mazovské a kujavské, jehož země častými nájezdy pohanských ještě Prusův (litevkého kmene) navštěvovány byly, povolal proti nim (1226) řád rytířův německých, dada jim v držení zemi chelmskou. Rytíři tito, podporováni jsouce častými vypravami křížovými, na pomoc jim od papežův svolávanými, přivedli sice po dlouhých a krvavých bojích lid k pokoji a křesťanství (1280), a však založili sobě také v zemi samostatné německé panství a zmocnivše se průchodem časův nejen rozličných sousedních krajův polských, nýbrž i samého zadního Pomoří (1311), odloučili takto Polsko dokonale od moře baltického.

Za dlouhého panování Boleslava V. Stydlivého (1227 až 1279) dosáhlo drobení Polska nejvyššího stupně, po jeho

smrti pak vzmohly se domácí rozbroje a války o posloupnosť do té míry, že posléze země jiného zbytí neviděla, leč poddati se nejvěčím dílem králům českým, kteříž také, zejmena Václav II. a III., od r. 1290 až 1306 nad ní panovali.

[Poslední Piastovci v Polsku 1306—1370.] Proti králi Václavu III. českému povstal potomek domácího rodu knížecího, Vladislav Lokietek (1305—1333), kterýž dovedl se za příznivých okolností nejen při panství v Polště zachovati, nýbrž i v zemi pokoj a pořádek obnoviti. Ale teprv syn jeho, Kazimír Veliký (1333—1370), poslední Piastovec na trůně (Piastovci v Slezsku vymřeli teprv r. 1675), vymohl mírem v Trenčíně (1335) na králi Janu českém, kterýž co manžel poslední Přemyslovny k dědictví polskému se táhl, vzdání se všelikých práv k Polsku, začež však uznána jesť svrchovanosť Čech nad knížaty slezskými, z nichž veliký díl byl se mezi tím již králi českému poddal; tím odloučeno jesť Slezsko i právně navždy od koruny polské. Podobně vyrovnány jsou dávní spory Polska s německými křižáky, pojištěním pak následství v Polsku uherskému královici Ludviku (1339) připraven i nápad království haličského k Polsku, kterýž ale teprv r. 1387 k místu přišel. Kromě toho pečoval král usilně o zvelebení zemědělství, o polehčení utlačovanému stavu sedlskému a podporoval města, do nichž stěhovati se židům ovšem značně usnadněno, přál vědám a uměním a založil zejmena též vysoké učení krakovské (1364).

Po smrti jeho uznán jesť Ludvik uherský (1370—1382) bez odporu za krále v Polsku, po něm pak přijali stavové polští mladší dceru jeho Jadvigu (Hedwig) za dědičku.

[Litva a Polsko ve spojení. Rod Jagielovců 1386—1506.] Šlechta polská, žádostiva jsouc jak utvrzení moci své tak zveličení vlasti, přemluvila r. 1386 královnu svou Jadvigu k sňatku s velkoknížetem litevským Jagielem. Ten přijav křesťanství katolické a s ním i jmeno Vladislav (V.), učiněn jesť také králem polským od r. 1386—1434, čímž vešla Litva, té doby od černého a baltického moře až k hořejšímu Donu, Dněpru a Volze se prostírající, s Polskou ve svazek osobní unie, kteréž stalo se tudíž největším státem v Evropě (ok. 40.000 čtver. mil.).

Snahy šlechty polské, kteréž i králové z rodu Jagielova vždy úsilně podporovali, směřovaly přede vším k utužení svazku

Litvy s Polskem a pro vzmáhající se zvlášť od konce 15. století nebezpečenství z Ruska i k dokonalému vtělení Litvy do koruny (polské), což mělo dosaženo býti jak politickou tak církevní čili náboženskou jednotou. A však přese všecky výhody Litvě podávané vzpírala se země obmýšlené jednotě politické, ano až do r. 1400 mívala Litva napořád svá zvláštní velkoknížata (ovšem z rodu panujícího a v jisté podřízenosti ke společnému králi), kteřiž nezřídka k vlastní škodě své Polska v bojích jeho s křižáky, Turky a Tatary bez pomoci zůstavovali. Zatím povedlo se Vladislavovi po dlouhých bojích, v kterých zvláště synovec jeho Vitold, velkokníže Litevský († 1430), se vyznamenal, poraziti německé křižáky pruské v bitvě u Grunwaldu č. Tannenberku (1410), načež v míru toruňském (1412) postoupeno jest Polsku celé Gdanské Pomoří a říše nabyla odtud zase volného spojení s mořem.

Za syna a nástupce Vladislavova, Vladislava VI. Varnenského (1434—1444) vešlo Polsko i v osobní unii s Uhrami (1440) a provedeno jest vtělení Haliče do Polska, a sice jak v náboženském tak politickém ohledu (1433 a 1443). Po předčasné smrti královĕ (v bitvě u Varny proti Turkům) přestalo sice državné spojení s Uhrami, za to provedl ale mladší bratr a nástupce jeho Kazimír IV. příjmím Jagielonský (1444—1492), před tím velkokníže litevský a na Litvě zvlášť oblíbený, trvalé spojení obou říší (ač teprv r. 1490) aspoň v ten způsob, že odtud přestati mělo dosazování zvláštních velkoknížat na Litvě.

Mezi různicemi, kteréž spojení toto předcházely, ztratila však Litva na východě i na jihu velké díly držav svých jak na mocné a svobodné tehdáž již Rusko, tak i na Turecko. Za to zjednán zemi aspoň na vždy pokoj od řádu německého v Prusích, jehož velmistr postoupil Polsku v druhém míru toruňském r. 1466 i zbytek Gdanského Pomoří (s dosavadní stolicí řádu Małborkem) a uznal nad sebou a řádem svým lenní svrchovanost Polska. Po Kazimírovi následovali rychle za sebou mladší synové jeho, kdežto nejstarší, Vladislav, stav se již r. 1472 králem českým, uzřel na hlavě své i korunu uherskou (1490).

§. 37. Slované ruští.

[Normanská doba ruských dějin 862—1015.] Slované ruští, kteříž na ohromném prostoru mezi Sanem a Buhem s jedné a mezi hořejší Volhou a Donem a z východného Podkarpatí až dolů k moři černému od pradávna v početných kmenech byli jsou usedlí, snášeli v 6. a 7. století od Avarův, později pak od Kozarův, kočujících na stepech jihoruských, a od 9. věku i od Normanův skandinavských mnohá protivenství i útisky, až posléze r. 862 usnesl se kmen Slovanův, v poříčí hořejší Volhy a Dněpru usedlý, jehož hlavním hradem byl Novgorod Veliký, povolati k panství nad sebou švedský kmen Rusův. Z téhož kmene učiněn jest prvním jich knížetem Rurik (862—879), kterýž vzav sídlo své v Novohradě, položil takto počátek k potomnímu sjednocení všech kmenův ruských a k založení velikého státu ruského.

Spolek tento mezi švedskými Rusy a Slovany způsobil na 150 let a déle historii ruské zvláštní ráz její. Potomci a nástupci Rurikovi (Rurikovci) nezapírali totiž v ničem původu svého a berouce do služeb svých četné dobrodruhy normanské, v celých zástupech za válečným řemeslem do Rusi a do byzantské říše se ubírající (odtud Varjazi zvaní, něm. Varäger t. j. válečníci), jali jsou se za pomocí jich a poddaných Slovanův netoliko podrobovati sobě ostatní ruské kmeny a šířiti takto svoje panství; nýbrž oni vyjížděli po dávním obyčeji Vikingův v bezčetných lodicích dolů po Dněpru na kořisti a naplnili několikráte hrůzou asijské břehy černomorské i bohatý Cařhrad.

Tak zejmena přemohl v l. 882—885 Oleg, nástupce Rurikův a poručník nezletilého syna jeho Igora (879—913), západní a prostřední kmeny ruské, učinil Kyjev sídelním městem říše a objevil se r. 907 s vojskem 80000 mužův na 2000 lodicích před Cařhradem, jenž vykoupil se velikými penězi a slibem ročního poplatku. Podobně hrozným učinil se Igor (913—945) dvěma výpravami proti Cařihradu (941 a 943), ale zabit jest úkladně, načež vdova jeho Olga co poručnice za nezletilého syna svého Svatoslava říši spravovala. Za jejího moudrého vladaření (945—957) upevněn mír a pořádek v zemi, s Cařhradem pak (kdež Olga r. 957 i pokřtíti se dala) obnoveny jsou dávní smlouvy obchodní a přátelské. Syn její Svatoslav

(957—972), vzor normansko-ruského bohatýra, připojiv i Kozáry k říši ruské, rozšířil ji valně, dal se však přímluvám Řekův a dobrodružné mysli své unésti k dobytí dalekého Bulharska (967), odkudž musiv konečně před vítěznými zbraněmi řeckého císaře Jana Cimischého ustoupiti, zabit jest na zpáteční cestě od divokých Pečencův, kteříž za otce jeho poprvé v jižní Rusi byli se objevili. Po jeho smrti rozdělili se o říši tři synové jeho, z nichž nejstarší Vladimír za pomoci najatých Varjahův stal se konečně samodržcem vší Rusi (980).

Vladimír, přijmím Veliký č. Svatý (980—1015), dovršil národní i přírodní jednotu říše připojením k ní tak zv. Červené Rusi (nyn. Volyně a Podolí) a vztáhl panství své i na čudské a turecké kmeny na severu a v Podkavkazí. Oblíbiv sobě víru pravoslavnou a poručiv r. 988 v dobytém Chersonu řeckém (na p. o. krymském) sebe pokřtíti, proměnil Rus v stát křesťanský, jenž odtud v pramenech křesťanské vzdělanosti zůstal hlavně na Řecko odkázán.

[**Soustava údělná na Rusi až do přemožení říše od Tatarův 1015—1239.**] Ve smyslu dědického práva slovanského, kteréž nezná žádných výhod prvorozenství, zavedl Vladimír při smrti své posloupnosť dle stařešinství, spojenou se soustavou údělův. S počátku bylo 9 údělných knížectví.

Ve válce, způsobené Svatoplukem, synovcem Vladimírovým, kterýž po samovládě dychtil, zmocnil se polský král Boleslav Chrabrý Červené Rusi i Kyjeva (1018). A však pomocí Varjahův a statečných svých Novgorodčanů zapudil Jaroslav I. Vladimírovič Svatopluka i Poláky. Stav se takto velkoknížetem (1018—1054) a spojiv skoro veškeru Rus pod jediným panstvím svým, odsloužil se Jaroslav Novgorodčanům za služby jejich velikými svobodami („Novgorodské lhoty“), upravil zákonodarství ruské (první sbírka zákonův, tak zv. Pravda ruská), stavěl tvrze a hrady, zakládal kláštery, chrámy a školy a šířil i podporoval vědy a umění. Za něho bylo také Rusko známo a váženo po vší Evropě a sestra i dcery jeho vydány byly za králi polským, uherským, norským a francouzským.

Jakkoli byl Jaroslav soustavu údělnou ve prospěch jednoty říše spořádal, vznikly přece po jeho smrti mezi 5 syny a vnuky jeho, kteříž dohromady drželi 13 údělných knížectví, i hned různice a války, mezi nimiž turecký národ Kumův čili Plav-

cův, kteří, vypudivše Pečence stali se novými, mocnými sousedy Rusi, — jižní končiny říše ustavičně pustošil a znepokojoval. Teprv když Vladimír Monomach, jeden z vnuků Jaroslavových a údělný kníže černihovský, na památném sjezdu v Ljubči (1097) naležitou opravu soustavy údělné (dědičnosť údělův podlé prvorozenství) a zároveň i nové trvalé rozdělení jejich byl způsobil, navrátil se pokoj v zemi a také proti Plavcům spojenými silami poprvé šťastně bojováno (r. 1111). Stav se sám r. 1113 velkoknížetem, dovedl Vladimír Monomach (1113—1125) přísně a rozšafně bdíti nad pořádkem a mírem v zemi, stavěl hrady nové (Vladimiř suzdálský) a pevnil zděnými hradbami staré, pečoval o zvelebení obchodu zakládáním mostů a silnic a moudrými zákony (o lichvě), přál církvi i osvětě (sepsal sám tak zv. „Naučení dětem") a zachoval po sobě na vší Rusi paměť slavnou a trvalou. Následkem smrtí četných Rurikovců spojil Vladimír největší díl říše v rukou svých a jelikož syn a nástupce jeho ve velkém knížectví Mstislav I. Veliký (1125—1132) přísně politikou otcovou se spravoval, pojištěna jesť Monomachovcům zároveň s hodností velikého knížete trvalá převaha v státní soustavě Ruska. Že ale r. 1169 střed říše přenešen jesť na daleký sever, t. j. do knížectví suzdálského, hynula síla Ruska čím dále tím více soustavou údělnou a s ní spojenými vnitřními zmatky tak, že Rusové posléze proti výbojným Tatarům své svobody ubrániti nedovedli.

[**Rusko pod svrchovaností Tatarů 1239—1462.**] Jakkoli byl již hrozný Temudžin o podmanění Rusi se pokusil (bitva při řece Kalce r. 1224), provedl teprv statečný syn jeho Batyj v letech 1237—1240 po spálení Kyjeva odvážlivé úmysly jeho a Rus stala se poplatnou Tatarům, kteří své panství nad ní zejmena z povstalého mezi tím chanství zlaté ordy kypčacké (sídlo chánův v Saraji při dolejší Volze) provozovati a brzo i velkoknížata po své vůli sázeti a svrhovati se jali.

Zejmena leželo za prvních sedmdesáť let panství tatarské s největší svou tíží na Rusi. K tomu všemu nedovedli knížata nikterak umáliti starého záští a šeredných různic mezi sebou a odtud pošlo, že sousední národové na západě, Švedové totiž, mečoví rytíři a Litvané rychle se vzmáhali a rozličné krajiny buď přijímáním knížat v lenní závazek (jako Litvané), buď výbojnými válkami k sobě potahovali. V těchto

končinách Rusi byly pravou hradbou říše města Novgorod a Pskov a jim hlavně, jakož i knížeti jejich a potomnímu velkoknížeti, sv. Aleksandru Něvskému (1252—1263), děkovala Rus, že té doby již nepřišly tyto končiny říše k ztracení.

Důstojenství velkoknížat zůstávalo sice napořád při mladší linii Monomachovců (Jurjevičích) a však nejednou byly o ně tuhé spory, odkudž moc a svévolí chánův tatarských jen ještě více se utvrzovaly. Od počátku 14. věku začala údělná knížata moskevská o důstojnosť tuto úsilně státi, zejmena pak povedlo se r. 1328 tehdejšímu knížeti moskevskému, Janu Danielovičí, hodnosť tuto na sebe potáhnouti a jí potomkům svým trvale zachovati.

Jan Danielovič, příjmím Kalita (t. j. Mošna, 1327 až 1340) učinil netoliko Moskvu novým politickým, nýbrž i církevním středištěm říše, pohnuv zejmena patriarchu kyjevského, přenésti stolici svou do Moskvy, v kteréž brzo i pevný Kreml' založen (1339). Potahuje četné údělý na sebe a hledě z daně tatarské, kteráž odtud skrze velkoknížata do ordy odváděna, kořistiti co možná nejvíce pro pokladnu knížecí, stal se Jan zároveň původem obratné a důsledné politiky knížat moskevských, jež ke konečnému osvobození Rusi vésti musila. V skutku vzrostla moc velkoknížat moskevských do té míry, že již třetí nástupce Janův, Dimitrij Ivanovič Donský (1362—1389) pomysliti mohl na válečné osvobození Rusi. Za pomocí svorných tentokráte knížat svedl Dimitrij proti společným nepřátelům Rusi, Litvanům a Tatarům památnou vítěznou bitvu na poli Kulikově blíže řeky Donu (1380, odtud Donský), kteráž ale při vysílení obou stran nevedla k platným výsledkům. V skutku prospělo Rusi více, že za nástupce jeho, Vasila Dimitrijeviče (1389—1425), hrozný Timur (srovn. §. 39) výboji svými moc zlaté ordy trvale oslabil (1395), jejíž panství po jeho smrti pak ve tři chanaty, astrachaňský totiž, kazaňský a krymský se rozpadlo.

[Jan III. Vasiljevič 1462—1505.] Však teprv za mocného Jana III. Vasiljeviče provedeno dílo trvalého osvobození Rusi od panství tatarského. Sloučiv ostatek údělův suzdalských s korunou a pojistiv sobě, jakkoli činy ukrutnými, poslušenství Novgorodu, spojil se Jan proti chanům astrachaňským co dědicům zlaté ordy s chanem krymským, udatným Mengli

Girejem, úhlavním jich nepřítelem. Saraj spálen a moc chanství astrachaňského zlomena, tak že odtud přestal všeliký poplatek (1481). Ale i v Kazani jal se Jan (1487) dosazovati chány, ba mohl se již i pokusiti o navrácení zemí, od Litvy druhdy odcizených. Zasnoubiv se r. 1472 s Žofií Palaeologovnou, považoval se Jan za dědice císařství byzantského a psal se odtud cářem a „velikým gosudarem vsjeja Rusi."

§. 38. Říše byzantská.

[**Císařství východořímské od r. 867 až do r. 1204.**] Po dlouhých různicích a válkách o posloupnosť a jiných souženích od Bulharů, Pečenců a Arabů, kteráž ovšem i později se neumálila (k tomu přišly pak i nájezdy Maďarů, Rusů, Plavců a Turků) — dostalo se císařství východořímskému r. 867 stálé dynastie, tak zv. macedonské, kteráž skoro 200 let říši spravovala (867—1056). Po císaři Romanovi III., jímž rod macedonský po meči vymřel, vládly posléze dvě dcery jeho, Zoë a statečná Theodora, načež Isak Komnenos, asijský vojevůdce, za pomocí vojska trůnu se zmocnil (1057). Za Theodory dokončeno jesť též dávno již hrozící rozštěpení církve na východní a západní na církevním sněmu cařihradském (1054).

Z dynastie Komnenovců (a Angelovců), kteráž na to skoro 150 let nad byzantskou říší vládla, vycházeli na trůn panovníci neobyčejné bystrosti ducha, chytří a podnikaví, kteří v nebezpečných dobách výprav křížových, věčím dílem jich zeměmi k cíli svému se beroucích, netoliko říše obhájiti, nýbrž i rozšířiti dovedli. Nade všecky předky své vynikal však císař Emanuel Komnenovec, kterýž hotovostí a štěstím válečným a obratnou politikou svou netoliko co poručník nezletilého krále Bely III. říši uherskou takořka v područí svém držel, nýbrž i uherský Srěm a Dalmácii na čas získal.

Když však po smrti jeho nešlechetný a dobrodružný synovec jeho Andronikos (1180—1185) všechno potomstvo Emanuelovo vyhubil, nastaly vnitřní zmatky a bouře, mezi kterýmiž netoliko výboje Emanuelovy zase ztraceny jsou, nýbrž i Bulhaři samostatnosti opět sobě dobyli a novou říši (tak zv. novobulharskou) založili (1186.) Když pak málomocný císař Isak II. Angelos, proti Andronikovi dosazený, odbojem bratra

svého s trůnu svržen a oslepen jest (1195), způsobil uprchlý syn Isakův Aleksej dobytí Cařehradu od 4. výpravy křížové (srov. str. 48), kteréž konečně u vyvrácení říše byzantské samé se proměnilo (1204).

[**Císařství latinské a nikejské 1204—1261**]. Křižáci, věčím dílem z Francie a Italie pochodící, dobyli netoliko Cařehradu nýbrž i největčího dílu byzantského císařství v Evropě i učinili z něho lenní stát podlé způsobu západoevropského pod jmenem císařství latinského. Největčího podílu dostalo se Benátčanům, kteří skoro všecky ostrovy sobě osvojili. Poněvadž ale volební císařové (věčím dílem francouzští šlechtici) požívali toliko skrovné moci, nad to pak křižáci, počtem vždy skrovní a na válečnou i peněžitou pomoc z Evropy odkázaní, obmýšleným spojením církve východní s římskou hned s počátku lid i duchovenstvo sobě odcizili, nemohlo toto cizí panství dočkati se dlouhého trvání. Ze zbytkův řeckého panství v Asii založil totiž statečný Theodor Laskaris (1204—1222) samostatnou říši nikejskou, kteráž s podporou Janovských, obchodním záštím proti Benátčanům puzených, rychle se vzmáhala a společně s říší novobulharskou neustále na rytíře latinské dorážela, až konečně císař nikejský Michal Palaeolog dobytím Cařehradu říši latinské konec učinil a císařství východořímské zase obnovil (1261).

[**Říše byzantská od r. 1261—1453.**] Palaeologovci (1261 až 1453) byli poslední dynastií křesťanskou v Byzantu. Hájilit rozpadající se říše se vším úsilím proti novému a hroznému dobyvateli, Turkům totiž osmanským. Císař Jan Palaeolog domníval se odvrátiti hrozící záhubu od stenčené říše své tím prostředkem, že pokoušel se konečně sám o sjednocení církve řecké s latinskou, aby tím papeže a panovníky katolické k podpoře a pomoci své naklonil. Sjednocení toto umluveno sice mezi vyjednavateli obou stran na sněmu církevním ve Florencí (1439); poněvadž ale Řekové sami se zpěčovali uznati je, nemělo očekávaných úspěchů, kteréž při liknavosti křesťanských knížat a rozervanosti poměrův evropských sotva také byly by kdy k místu přišly. Tak viděl se poslední císař, Konstantin IX. Palaeologovec, odkázána v rozhodném boji roku 1453 na sebe sama, i nebyl tudíž s to odvrátiti od říše své konečnou záhubu.

§. 39. Turci osmanští a Mongolové za Timura Lenka.

Hned se samého počátku středověku navštěvovali národové původu mongolského, čudského a tureckého zhoubnými nájezdy svými sousední Evropu, znamenajíce pokaždé cestu svou pustošením bohatých krajův jejich, a toliko nevýslovným úsilím a po velikých strastech národů napadených zahnáni jsou vždy zase do asijských vlastí svých nebo i vyhlazeni. Jediní Maďaři, již také z uralské Asie byli přišli a s počátku neméně loupežně sobě vedli, odvrátili od sebe pomsty národův západoevropských tím, že oblíbili sobě pořádek státní a občanský.

V druhé polovici 14. století navštívena jest opět Evropa výbojným národem asijským, jenž po staletém zápasu posléze v Konstantinopoli trvalé panství sobě založil. Byliť to Turci osmanští. Bojovní kočovníci tito opustili při konci 13. století dosavadní sídla svá v turkestanských stepech za mořem kaspijským, chtíce ujíti meče Mongolův, a vedeni statečným Osmanem (1299—1326), zřídili sobě v Malé Asii z pozůstatkův říše seldžucké samostatné panství. Orchan, nástupce Osmanův (1326—1359), přenesl panovnické sídlo své do Brussy v Bithynii a sjednotiv všecky ordy turecké, naměřil další podniknutí svá zvláště na ochablou říši řeckou, kteréž netoliko všecky državy maloasijské odebral, nýbrž i dobytím Gallipole (1335) přechod do Evropy sobě pojistil. Z přemožených národův křesťanských vybíráni jsou sličnější a statečnější mládenci a nuceni přijíti islam, z nichž pak v následcích vojenského vychování stala se bojovná pěchota turecká, tak zvaní janičaři č. jeničeři t. j. mladé vojsko. Murat I., první padišá (1359—1389), zmocnil se výbojně všech menších panství v přední Asii, pokračoval s prospěchem u výbojích v Evropě a učiniv Odrin (Adrianopol) stolicí svou, nastupoval odtud na byzantské Řeky, jakož i na Bulhary a Srby. Bulhaři přivedeni po nešťastné bitvě nad Maricí (1362) k poplatnosti, kteréhož osudu neušlo po bitvě na Kosovém poli i Srbsko (1389), jakkoli Murat před samou bitvou od statečného Miloše Obiliče v stanu svém zabit jesť.

Ještě na bojišti vyhlášen za sultána syn Muratův Bajazid, od náhlých vítězství svých později Ilderim = Blesk nazvaný. Prvním činem jeho bylo odpravení vlastního bratra; ukrutnosť a nespravedlivosť znamenají i ostatní dni panování jeho. Valašsko,

Macedonie a Thessalie jsou dobyty, ano i Uhry napadeny. Tu odhodlal se král uherský **Zikmund** přítrž učiniti dalšímu postupu Turkův. Posilněn pomocným sborem francouzským setkal se Zikmund, maje 60.000 lidu válečného, u **Nikopole** s vojskem Bajazidovým (1396), ale přese všecku příkladnou udatnost vojska svého poražen jest dokonale a jen s těží zachranil se sám od pronásledujících ho nepřátel, ani tisícové bojovníků jeho v zajetí se dostali a bez slitování před tváří vítěze pobiti jsou. Když se po té Bajazid k dobytí samé Konstantinopole strojil, zadržán jest na vítězné dráze své přibližováním se nového výbojce.

[**Mongolové.**] Byltě to mongolský chán **Timur Lenk** čili **Tamerlan** (t. j. chromý Timur), nazývaný od lidu svého „velikým vlkem, pánem času a dobyvatelem světa.“ Narozen roku 1333 poblíž Samarkandu, byl synem jistého náčelníka kmene, jenž o panství byl přišel. Dospěv do let, vedl Timur s počátku život loupežný a kočovnický, získal později dědictví své a rozšiřoval je potom s takovou rychlostí, že záhy na celý západní a východní Turkestan se vztahovalo a on posléze na to pomýšleti směl, jakby říši mongolskou v dřevním objemu jejím zase k obnově přivedl.

Vítězně prošel rychlými pochody Asii, Afriku i Evropu a zporážel všecky krále a národy, kteří se mu na odpor byli postavili. V krvelačnosti nepředstihnul ho žádný výbojce ani ukrutník. Pobitým nepřátelům dával hlavy srážeti a pyramidy z nich stavěti; jeden takový vítěžný pomník blíž Bagdadu složen byl z 90.000 lebek. Když jednou jisté město řecké za slitování ho prosilo a jemu zástup stkvostně oděných pacholat a děvčat vstříc vyslalo, dal Timur ubohé povaliti jízdou a podupati je koňskými kopyty.

Timur podrobiv téměř celou dřevní říši mongolskou panství svému, obrátil se proti Turkům osmanským a panovníku jejich Bajazidu. Sokové potkali se u **Angory** (1402). Bajazidovo vojsko čítalo jen asi 120.000 zbrojných, ano Timur zástupům čtyřikrát silnějším velel. Přese všecku slabost svou odvážil se Bajazid směle bitvy (1402), ale doznal hrozné porážky a sám dostal se v zajetí. Vítěz přijal ho nad očekávání milostivě, teprv když byl o útěk se pokusil, střežen jest bedlivě, v kleci vožen a v noci na rukou a nohou poután. Bajazid nepřečkal

dlouho ponížení svého; pomýšlení na dřevní slávu a nynější pokoření tak mu šlo k srdci, že zemřel po vazbě osmiměsíčné. Nyní hleděla i říše byzantská útokům Timurovým vstříc, ale přestála šťastně bouři, neboť násilník nebyl s to, sehnati dosti rychle potřebné loďstvo, a brzo po té zemřel (1405). Říše jeho prostírala se při smrti jeho od zdi kytajské až k moři středozemnímu a od hranic epyptských a pramenů Gangy až k hranicím carství moskevského. Po smrti jeho rozpadla se rychle.

[**Konec říše byzantské a státův jihoslovanských skrze Turky.**] Porážkou u Angory oslabeni jsou osmanští Turci do té míry, že netoliko Timurovi, ale i Byzantincům část výbojů svých postoupiti musili. K tomu přišly i vnitřní rozbroje mezi syny Bajazidovými a tak podobalo se, že Evropa bude těchto násilníkův zbavena. A však Muhamed I. (1410—1421) zcelil a upravil říši znova, kterouž nástupce jeho Murat II. (1421 až 1451) proti novým pokusům křesťanův (bitva u Varny 1444 a druhá bitva na poli Kosovém 1448 proti Hanuši Huňadskému) šťastně obhájil a uvedením Bosny v poplatnosť jakož i dobytím Moreje rozšířil, odkudž říše byzantská posléze jen na pouhém Cařihradu s vůkolím přestávala.

Syn jeho Muhamed II. (1451—1481), nejznamenitější ze všech panovníků tureckých, vlastní zákonodárce a upravitel říše, dobyl hned v prvních letech Albanie, kdež statečný Jiří Kastriotič (Skanderbeg) předchůdcům jeho vítězně byl vzdoroval, a pustil se posléze do oblehání Konstantinopole (1453).

Konstantin IX., poslední císař řecký, bránil staroslavné stolice své s myslí bohatýrskou, ale lid cařihradský byl mravů rozkošnických a v době nejhoršího nebezpečenství nad to mezi sebou nesvorný. Mezi 300.000 obyvatel počítalo se tehdy jen 5000 měšťanů k boji způsobilých, po jejichž boku bojovalo vojsko námezdné v cizině najaté a sotva také 5000 mužův silné, ano vojsko nepřátelské přes 260.000 obratných bojovníků počítalo. Obranci, vidouce před sebou nezbytnou zkázu, bojovali přece s odvahou a oddaností, ale nic na plat; zřidli a zahynuli všickni při posledním útoku a s nimi i poslední císař (29. května 1453). Strašné krveprolití následovalo nyní vnitř města, neboť Turci pobíjeli s počátku všecko, cokoli v cestu jim se namanulo.

Tisícové Řekův utekli se v hrozné chvíli té do chrámu Boží Moudrosti, očekávajíce zde jistou pomoc. Podlé dávního proroctví věřil lid, že Turci dostanou se jen k sloupu Konstantina Velikého, tu že jim anděl v cestu se postaví a neznámému muži meče podá, kterýž pak jím nepřátely opět zažene. Ale víra ta osvědčila se býti zbožným klamem; neboť loupežní janičaři, vrazivše bez překážky do chrámu, svázali třesoucí se Řeky a pobrali, co se jim s cenou býti vidělo.

Když Mohamed po zdařeném útoku vítězně do města vjížděl, obrátil oře svého k chrámu žofijskému a vykonal v něm pobožnosť svou. Od té chvíle zůstala nádherná stavba tato zavřena bohoslužbě křesťanské a proměněna jesť v mečet mohamedánský, na kopulích pak vztýčen na místě kříže půlměsíc. Konstantinopol učiněn odtud sídelním městem věřících (Islambol) a stolicí velříše osmanské, která ještě za Muhameda Srbskem (1459), Bosnou (1463) a za synův a nástupcův jeho i Hèrcogovinou (1483), za vnuka jeho Selima I. pak (1512 až 1519) i Egyptem zveličena jesť.

§. 40. Kultura středověku.

1. Vědy a zvelebování jejich.

Trvaloť zajisté dlouho, než vědy mezi národy křesťanskými slušně se rozmohly, poněvadž nedostávalo se původně známosti o tom, čeho staří již byli dokázali, a nemohlo se tudíž na základě, od nich dobytém, dále stavěti. Teprvé když i základův těchto studováno, což v pozdějších dobách středověku, zejmena v století 15. se stalo, rozkvétal patrně život vědecký.

Nejvíce dokázáno v středověku v oboru theologie a vzdělávané ve shodě s ní filosofie. Z mužův, kteří na poli tom nejvíce vynikli, drží přední místo Anselm canterburský († 1109), Abaelard († 1142), sv. Bernard clairvauxský († 1153), Albert Veliký (Magnus, † 1280), sv. Tomáš aquinský († 1274), Roger Bacon z Verulamu († 1294) a Duns Scotus († 1308).

Mužové tito jsou jakoby hvězdami vědy středověké; věčina jich proslula jak zbožností tak učeností svou. První místo v obecném mínění zaňal v té příčině sv. Tomáš aquinský;

narodilť se v Kalabrii a působil později co učitel v Kolíně, Paříži a Římě. — Neméně bedlivě, jakkoli nikterak s týmž úspěchem co theologie, hleděno sobě v středověku studia práva kanonického a římského. — Ve vědách přírodních zůstal středověk velice pozadu, libuje sobě v mnohém vzhledě v rozličných pověrách a předsudcích. — Co se zeměpisu tkne, bylyť za středověku náhledy o objemu a povrchnosti země velice nedokonalé, ba i drobrodružné a směšné. Teprvé výpravy křižové rozšířily geografický obzor křesťanského západu, věčí však ještě měrou námořské cesty Portugalců, kteréž v století 15. za účelem odkrytí nových zemí podniknuty byvše, světové pověsti nabyly.

Veškery vědomosti středověku jsou zásluhou duchovenstva světského i řeholního, zejmena však tohoto. Když v bouřích stěhování se národův osvěta starověká čili klassická byla zanikla, bylo to duchovenstvo, jež ve školách klášterských i při chrámech kathedralních poprvé zase vědám vyučovati se jalo. Učení vysoká (university) vznikla i rozvila se sama od sebe v století 12. a sice tím, že početní žáci kolem slavných učitelův se shromažďovali; tak povstaly vysoké školy v Paříži, Bologni a Salerně. Učitelé při nich náleželi stavu duchovnímu. Podle jejich vzoru zřizovány jsou později u všech národův křesťanských ústavy podobné.

Znamenitého rozvoje dočkal se život vědecký v koncích středověku, když početní Řekové z Cařehradu, za doby strachu tureckého a po konečném vzetí města do Italie se vystěhovavše, jali jsou se zde slovem i písmem rozšiřovati vědomosti o klassických dílech starověkých, působíce jako učitelé na universitách italských. Z Italie rozšířily se vědomosti tyto po Německu, Francii a Anglii a pronikly do Čech, ano i do Uher a Polska i razily tak dráhu nové době vědeckého skoumání.

2. Nejdůležitější vynálezy a výskumy středověké.

K pracím vědeckým věku středního řadí se důstojně rozličné vážné vynálezy a výskumy jeho. Nad jiné vynikají tyto:

1. Střelka (kompas). Kytajcům byla dávno již známá, ale v Evropě poznána vlastnosť jehly magnetické, kloniti se vždy k severu, teprv v koncích 12. století. Užívání střelky

magnetické učinilo plavbu i po šírém moři možnou a tím usnadnily se znenáhla i veliké výskumy zemí, učiněné od Portugalcův.

2. Prach střelný. I o něm věděli a užívali jeho Kytajci již v 3. století po Kr.; odtud seznámili se s ním Arabové a dobývali jím měst již v 13. století ve Španělsku, odkudž vyrábění a upotřebení jeho po ostatní Evropě průchodem 14. století se rozšířilo.

Pověsť německá vypravuje sice, že nálezcem jeho v Evropě byl jistý Františkán, jmenem Pertolt Schwarz, a to po r. 1300, což však vzhledem k tomu, co právě pověděno, velmi málo váží. Tolik však je jisto, že umění válečné i mezi křesťanskými národy v Evropě záhy tohoto nálezu se zmocnilo. Z hmoždířův, do kterých kladeny prach a kameny, stříleno s počátku do dálky; později prodlouženy jsou takové hmoždíře a staly se z nich děla čili pušky, jež potom pro mocnější účinek všelijak zlepšeny. Ještě před koncem 14. věku pomyšleno na to, líti menší a lehčí pušky, jež by pěší nebo jízdný člověk s to byl říditi (pušky příruční, u Čechův XV. století háky a půlháky zvané). Od 16. věku užíváno vůbec již jen děl a ručnic takových, odkudž také pošlo, že netoliko umění válečné dokonale se proměnilo, nýbrž i středověké rytířství co do váhy a podstaty své vší platnosti pozbylo.

3. Papír hadrový vynalezen okolo roku 1300, nejisto však, zda-li v Němcích či v Italii. Dříve užíváno k psaní výhradně drahého pergamenu; lacinější touto látkou psací usnadněny jsou i studie vědecké.

4. Kněhtiskařství.

Vynalezení jeho kleštěna cesta tím, že počato v první polovici 15. století obrazy a později celé strany písmem do dřeva vyřezávaným tisknouti a knihy takto rychleji rozmnožovati; způsobem tím vydány jsou v Nizozemsku i malé knihy modlitební. Ale takového tisku nedalo se při knihách věčích užiti, poněvadž pro každou stranu zvláštní, k ničemu jinému se nehodící desku třeba bylo dáti vyřezati.

Takového způsobu rozmnožování spisův užíval zvlášť prospěšně Jan Gensfleisch, jinak Guttenberg řečený (1450) a v Štrasburku, později v Mohuči usedlý, jemuž napadla i myšlenka, vyřezávati jednotlivá písmena ze dřeva, aby dle potřeby vždy zase znova mohla sestavována čili sázena býti. Tak vynalezeno pravé kněhtiskařství, ale třeba bylo překonati ještě mnohé jiné překážky. Písmenky dřevěné, jichž Guttenberg užíval, snadno se pod lisem rozpukaly; tu hle přišel jeden ze společníkův jeho, kteří na zisk z nového vynálezu byli s ním se spolčili, na zvláštní smíšeninu kovu, z níž písmenky řezány a později lity jsou, kteréž také při tisku tak snadno nepřišly ke zkáze. Podobně vynalezena dokonalejší tiskařská čerň, než byla ta, jíž původně Guttenberg byl užíval. Nového toho umění, tisknouti knihy prostředkem zdvižných písmen, užíváno

z počátku také jen při knížkách modlitebních, později však tištěny i bible, rozličné zábavné, dobře na odbyt jdoucí knihy (romány), později i jiné spisy vědecké a poučné. První tištěná bible pochází z r. 1455. Z Němec rozšířilo se umění tiskařské znenáhla do všech zemí a zdokonaleno jest zvláště v Němcích (v Norimberce), v Italii (zejmena v Benátkách) a v Nizozemích. První tištěná kniha v Čechách, a sice v Plzni (historie Trojanská, román), pochází z r. 1467, první polská (výklad žaltáře) z r. 1465 (v Krakově), v Rusích tištěny teprv knihy v 16. století (1525, děje apoštolské, tišt. ve Vilně).

5. Odkrytí západního pobřeží Afrického (srov. §. 34).

3. Umění v středověku.

Umění nacházelo se za středověku téměř výhradně v službách náboženství jak u křesťanů tak u mohamedánů. Nejvíce dokázáno v stavitelství.

1. Stavitelství. Slohy stavitelské, kteréž u křesťanův a Arabův v obyčej jsou vešly, jevily se nejprvé při stavbách, k bohoslužbě křesťanské odhodlaných. Zachovalé starší stavby nehodily se v původní podobě své zcela k potřebám těmto; protož uvedeny do nich všelijaké změny a vymýšleny nové způsoby, až posléze došel svět k oněm dokonalým výtvorům umění stavitelského, jimiž středověk zvláště se vyznamenává.

[**Stavby křesťanské.**] Nejstarší stavby od křesťanův k posvátným účelům jejich zdělané, nejevily s prvopočátku nižádného umění v založení a upravení svém. Jsouť to zejmena katakomby římské, původně prosté štoly, kteréž na hodiny délky se táhnou a jimž nedáváno věčí šířky aniž výšky, než co by člověk stačil se prosouti.

Především byly určeny k pochovávání mrtvol; ve stěnách jejich prolamovány jsou totiž podlouhlé výklenky, v těch pak mrtvá těla křesťanů ukládána. Měla-li některá znamenitá osoba, jako biskup nebo svatý mučenník, v nich pohřbena býti, zdělali křesťané ve stěně prostrannější otvor na podobu sklenuté kaply, v kteréž druhdy také slaveny služby boží. Nezřídka byly tyto kaply útočištěm křesťanů za doby velikých pronásledování jejich. Nejstarší katakomby pocházejí již z druhého století po Kr., vnitřní úprava a ozdoba jejich, kteráž vždy v stejném způsobě se opakuje, není však starší 4. nebo 5. století. Na obrazci 1. spatřiti lze vnitřek takové katakomby.

Co se vlastních slohů stavitelských tkne, vzniknul sloh byzantský z chrámův starokřesťanských a tyto zase z římských basilik, t. j. tržnic a soudnic.

Obr. 1. Římská katakomba.

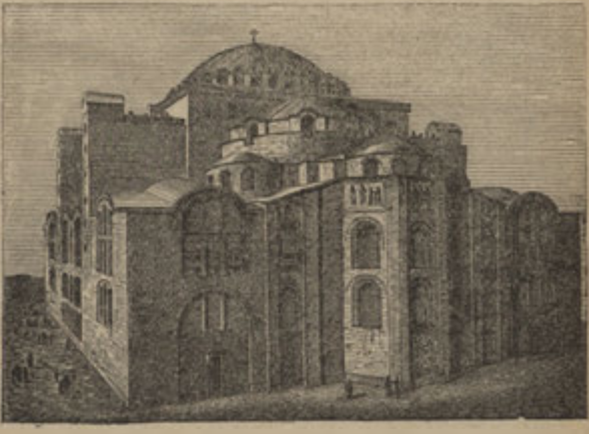
Obr. 2. Půdorys basiliky sv. Petra v Římě.

V pohanských basilikách byla zejmena část, určená pro soudce a strany, oddělena od části, v které hluk kupčících se ozýval, a to prostředkem vyvýšené polohy a sloupův. Oné části, mající podobu okrouhlé polokaply čili velikého výklenku, říkalo se apsis, druhá byla lodí basiliky.

K účelům bohoslužby křesťanské třeba bylo ovšem basiliku poněkud proměniti; proměna ta záležela hlavně v tom, že sloupy nestavěly se více před apsidu, nýbrž do podélných stěn lodi, odkudž pak po obou stranách této dvě nové poboční lodi č. chodby vznikly. V apsidě sedali biskup a kněžstvo, mezi apsidou a lodí stával oltář, na němž oběť mše svaté se konala; v lodi pak shromažďovali se věřící. Mnohdy bývala loď dvěma nebo čtyřmi řadami sloupů do tří nebo pěti lodí rozdělena, z nichž prostřední vyvýšena jest nad ostatní. Strop basiliky býval z pravidla plochý; nezřídka také postavena jest mezi apsidu a loď ještě loď příčná, odkudž celá stavba vzrostla do podoby kříže. Před basilikou býval z pravidla také podjezd. Obr. 2. objevuje půdorys takové basiliky (t. staré basiliky sv. Petra v Římě). A jest apsida, B příčná

Obr. 3. Vnitřní vid basiliky sv. Pavla v Římě.

Obr. 4. Vnější pohled na chrám Boží Moudrosti v Cařihradě.

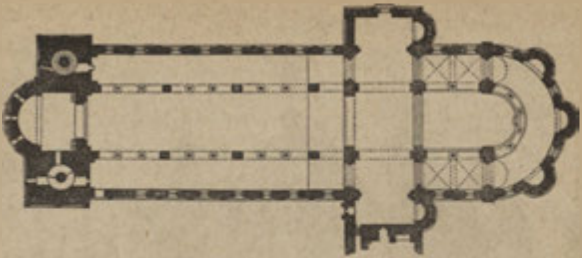
loď, C loď pětidílná, D podjezd. Obr. 3. podává vnitřní vid basiliky sv. Pavla v Římě, kteráž jest nad jiné velikolepým příkladem takových staveb.

Z basilik starokřesťanských vzniknul zejmena sloh byzantský a sice tím pořadem, že na místě plochého stropu užito kopulí, vedlé kteréž i podoba stejnoramenného kříže pro celou stavbu záhy již vešla v oblibu. Vzorem byzantského slohu stavebního jest býv. chrám Boží Moudrosti v Cařihradě, jehož vnější vid podává obr. 4., vnitřní pak obr. 5. —

Sloh románský vycházel při zakládání kostelův svých také ze slohu římských basilik, a však oblíbil sobě mnohem věčí počet změn, než při basilikách starořímských lze spatřiti. V románských chrámích je loď příčná, postavená mezi apsidou a lodí, skutečným pravidlem. Apsida bývá

Obr. 5. Vnitřní vid chrámu Boží moudrosti v Cařihradě.

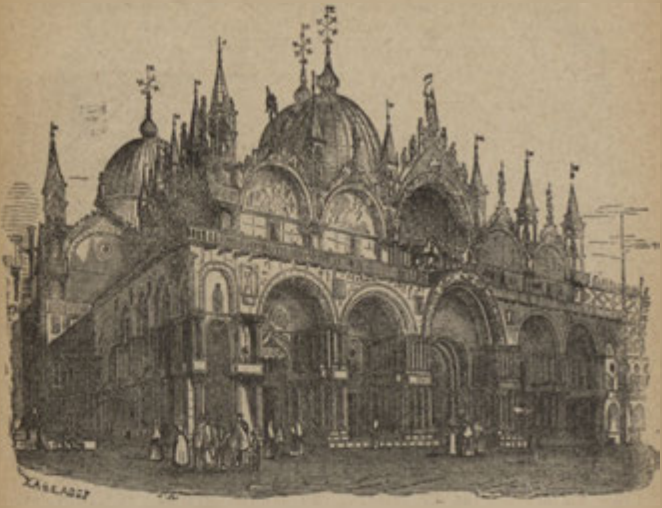

Obr. 6. Půdorys kostela sv. Gotharta v Hildesheimě.

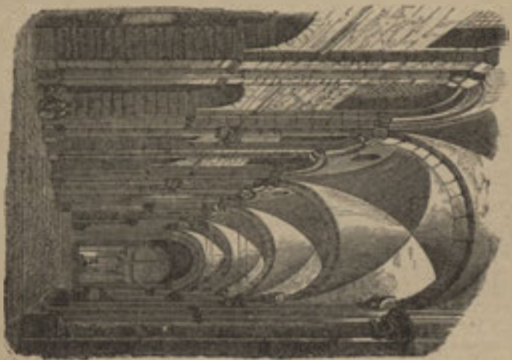

Obr. 7. Biskupský chrám v Trýru.

značně prodloužena a rozšířena, odkudž chrám k podobě kříže mnohem dokonaleji se přibližuje. Jaká jest tato podoba, poznati lze velmi dobře

Obr. 8. Chrám sv. Marka v Benátkách.

Obr. 9. Vnitřek biskupského chrámu ve Špýru.

z obr. 6., kterýž půdorys kostela sv. Gotharta v německém městě Hildesheimě ukazuje. Rozšíření apsidy čili proměnění jí v tak zv. chor nebo presbyterium (t. j. místo pro kněží) poroučelo se zejmena v příčině velkého počtu klášterních kněží, kteříž při slavnějších chrámích bývali zřízeni a v tomto prostoru všickni měli se směstnati.

Obr. 10. Arcibiskupský chrám v Kolíně n. R.

Do choru, kterýž býval z pravidla vyšší než loď, chodilo se po několika stupních. Pod chorem nalezal se obyčejně kostel čili kapla pohřební, tak zv. krypta, do kteréž ukládala se těla vzáctnějších osob. Na místě plochého stropu a kopule nastoupilo v románských kostelích klenutí křížové, ačkoli nalézti lze i kopulové kostely tohoto slohu. Vnější a vnitřní úprava kostelů románských bývala zhusta velice nádherná, poněvadž stavitelé, pokud toho náklad dopouštěl, užívali rádi všech prostředků bohaté ornamentiky.

Obr. 11. Chrám sv. Víta v Praze.

Stavby románského slohu spatřují se ve všech zemích, které již za rannějšího středověku katolickou víru byly přijaly. Pověstnými vzory tohoto slohu jsou v Němcích biskupský chrám v Trýru (obr. 7), v Italii chrám sv. Marka v Benátkách (obr. 8.), bohatá to stavba způsobu nevyrovnaného, na kterouž měli přímý vliv i byzantští stavitelé. V Čechách je jedinou věčí stavbou románskou čistého slohu chrám sv. Jiří na hradě pražském, jinak zachovaly se jen krypty (jako v kostele sv. Václava v St. Boleslavi a j.) a jednoduché nebo ozdobné kaply (jako v Poříčí nad Sázavou, v Podvinči u Ml. Boleslavi a j.). Jak románské kostely vnitř vypadaly, poznati lze z obr. 9., kterýž představuje vnitřek biskupského chrámu ve Špýru.

Sloh gotický rozeznává se od románského nejprv tím, že užívá *oblouku špičatého* čili lomeného na místě okrouhlého. Vnitřní rozvržení t. j. podoba křížová zachovává se i při stavbách gotických.

Chor bývá při kostelích gotických zejmena odtud rozšířený, že přistavovaly se k choru z vnitra přístupné kaply na podobu věnce. Na místě mohutných zdí chrámů románských podpírají se stěny gotických staveb pořádnými pilíři a oblouky klenbovými a prostory mezi nimi jsou pak štíhlými okny prolomeny. Pilíře záporné jsou bohaté a členité, také věže bývají z pravidla mnohem vyšší a ozdobnější.

Příkladem gotických staveb chrámových jesť nad jiné arcibiskupský chrám v Kolíně, kterýž sice. jako všecky nákladnější chrámy gotické, není posud dostaven, jehož obraz ale tuto se podává, jak zejmena po dodělání svém vypadati bude (obr. 10.). Mezi znamenité gotické stavby mimo říši

Obr. 12. Arcibiskupský chrám v Remeši.

německou patří chrám sv. Vítský v Praze (obr. 11)., chrám sv. Barbory na Horách Kutných (pozdější), chrám sv. Štěpána ve Vídni, jehož vnitřní vid v obrazci 13. se podává, ve Francii pak arcibiskupský chrám v Remeši (obr. 12.) a v Italii chrám milánský (obr. 14.).

Obr. 13. Chrám sv. Štěpána ve Vídni.

Stavitelství křesťanského středověku dosáhlo sice při stavbách chrámových největší dokonalosti své, nepřestávalo ale toliko na nich. Každé větší město v západní i střední Evropě mělo více nebo méně nádherných stavení světských, jako paláce a radnice a j., kteréž buď románským buď gotickým slohem vyvedeny jsou. Ale i domy bohatých soukromníků nezůstávaly prázdny vší ozdobné úpravy a shodují se v stavbě a ozdobě své s rozličnými slohy, kterýchž se ale tu nevždy se stejnou důsledností přidržováno.

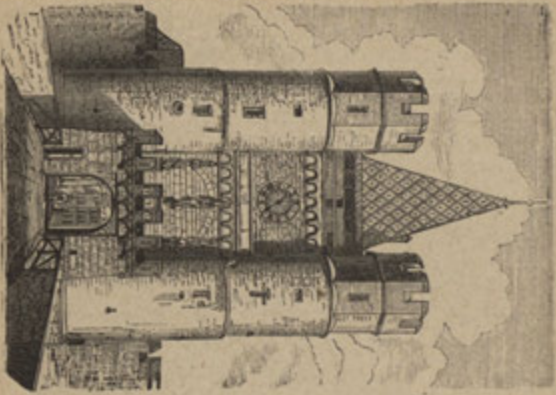
Každé středověké město bylo opevněno, neboť toho vyžadovala skrovná bezpečnosť a surovosť tehdejších dob. K snadnějšímu obhájení zakládány pevné zdi, široké příkopy a dobře opatřené brány. Obr. 15. podává m vid brány středověké, jak se s nimi častěji ještě i podnes v menších městech potkáváme.

Účel snadnějšího obhájení vyžadoval toho, aby město nebylo nad potřebu prostranně zakládáno, proto také bývaly ulice těsné, náměstí neveliká. Mnohá města v střední a západní Evropě zachovala v těsných ulicích, jakož i u vysokých domech svých s příkrými sedlovými střechami a početnými arkýři ráz středověký, nejzřejměji jeví se nám v tom vzhledě staré patri-

Obr. 14. Arcibiskupský chrám v Miláně.

cijské říšské město Norimberk, v Čechách pak Staré m. pražské, Prachatice a j. Obr. 16. ukazuje nám ulici města středověkého.

Obr. 15. Brána městská v středověku.

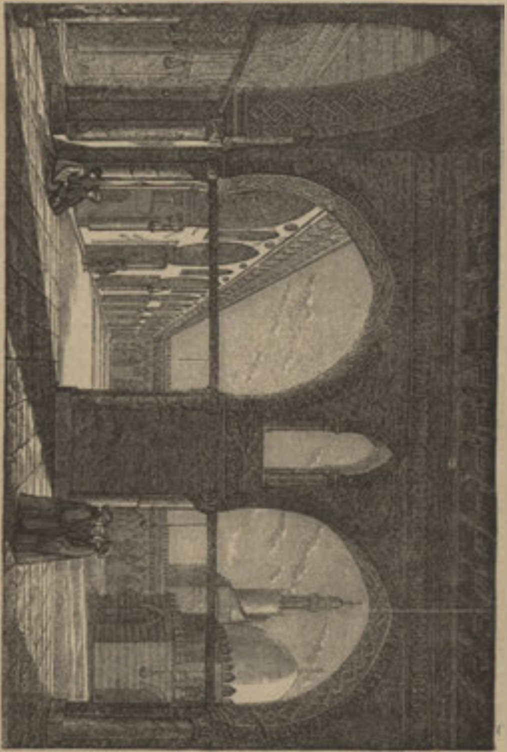
Obr. 16. Pohled do ulice středověké.

[Stavitelství Arabův.] Z národův nekřesťanských způsobili sobě mohamedánští Arabové osobitý sloh stavební, což stalo se zejmena tím pořadem, že změnili průchodem času stavitelský sloh byzantský podlé vlastních potřeb i chuti. Podstatné vlastnosti tohoto arabského slohu, jak vůbec se nazývá, jsou: krátké, štíhlé a ozdobné sloupy a sloupce, oblouky buď od podoby podkovy (srov. obr. 20.), t. j. výsečky kruhu, vyššího než jesť pravidelný polokruh, buď po způsobě kýlu lodního (obr. 19.), posléze pak zvláštní druh ozdob či ornamentů stavebních, jimž říká se arabesky. Jsoutě to zejmena bohaté, v stkvělých barvách a ohnivém pozlacení (prostředkem malby nebo prací kamenickou, řezbářskou nebo tkadleckou) vyvedené nákresy rozmanitého lupení, květin, tvarův měřických, květinami proplítaných a t. d., kterýžto způsob ozdob oblibován jesť proto, že Muhamed byl zapověděl věřícím všelikého vyobrazování lidí a zvířat. Kostely a kaply mohamedanské (mečety), pokud nejsou zdělány proměnou stavení křesťanských, jeví se buď co otevřené dvory, podloubím (arkadami) otočené, buď co zavřená

Obr. 17. Vnitřek domu patricijského v Norimberce.

stavení s kopulí nad hlavním prostranstvím. Vzornou stavbou prvního způsobu (mečetu bez střechy) jest mečet „Ibn Tulun“ v Kaiře (obr. 18). V obr. 19 spatřuje se pověstný portál v Koniji, který můž' býti zároveň příkladem bohatého vyzdobení arabeskami. Obr. 20. ukazuje nám vnitřek býv. mečetu kordovského. — Obr. 21. podává pohled na jednu část čaro-

Obr. 18. Vnitřek mečetu „Ibn Tulun“ v Kaiře.

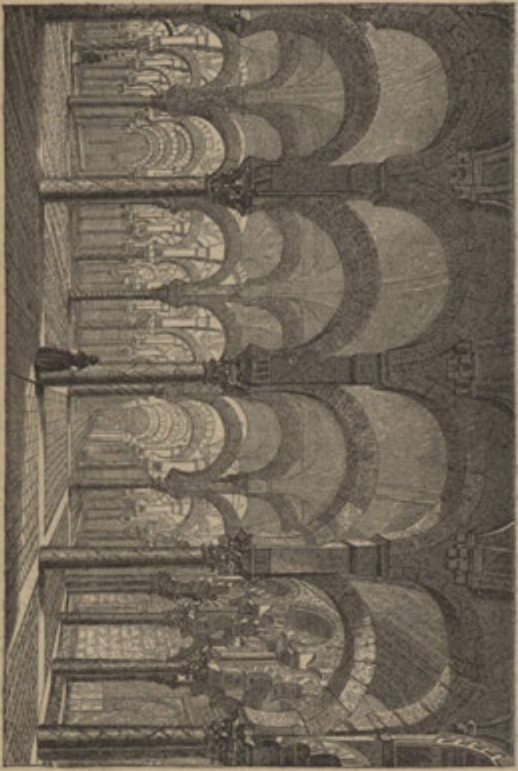
krásného palácu v Granadě, Alhambry totiž, a sice do tak zv. lvího dvora. Bylotě to zejmena ve Španělích, kdež dosáhlo stavitelství mohamedánské vrcholu svého.

Obr. 19. Památný portál v Koniji.

Rozdílný od zmíněných právě vzorů stavebních, jimž ale co do ouměrnosti zřídka se vyrovnává, jesť sloh, jevící se nám při stavbách církve pravoslavné (zvlášť v Armenii, Gruzii, mezi Valachy a na Rusi). Při ruských chrámích jesť půdorys byzantský, kopule a klenutí pokrývají prostory, a však vlivem pozdějších slohův západních je vnější pohled chramův již jiného rázu. Vnitř jesť vše stkvostnými malbami, mosaikami a vzácnými i drahými kameny přeplněno, ba i vně jeví se často fantastická nádhera. Věží, kopulí a cibulovitých bání bývá veliká hojnosť, ty pak stkvějí se obyčejně v živých barvách nebo bohatém pozlacení. Nejznámější dílo toho slohu, jakkoli tuto již zvrhlého, jesť v době novější (1554) dokončený chrám

Pokrovu (ochrany) Bohorodice, jinak též blaženého Basila (Vasilij blažennoj), blíže Kremlu v Moskvě, z jehož nízkého podstřeší, jež obsahuje 12 kaplí a kostelů, celá spousta kopulí a věží se zvedá (obr. 22). Naopak přibližují se nové kostelní stavby v Rusi (jako chrám Spasitelův v Moskvě a j.) při všech

Obr. 20. Vnitřek býv. hlavního mešetu v Kordově.

velikolepých rozměrech svých a přese všecku nádheru vnější a vnitřní ušlechtilým vzorům dřevního slohu byzantského.

2. Řezbářství a malířství. Obojího umění užíváno téměř výhradně jen u křesťanů v službě církve. Mohamedánům byla, jak již řečeno, umění tato zákonem potud zakázána, pokud obírala se obrazováním podoby lidské. Práce řezbářské shledávaly se v neobyčejné hojnosti ve všech chrámích a klášteřích středověkých. Malířství užíváno jednak k ozdobě chrámův jednak k okrášlení vzáctných rukopisů (drobnomalby

Obr. 21. Dvůr lví v Alhambře granadské.

v biblích, církevních a modlitebních knížkách). V chrámích gotických bývala i okna malbami krášlena (malby na skle).

V uměních těchto věk střední mnoho nedokázal, teprv ve 14. století a na sklonku jeho vystoupili v Italii malíři, jako Cimabue († 1300), Giotto († 1336) a Fra Angelico da Fiesole, kteří razili cestu slávě pozdějších děl uměleckých.

Obr. 22. Chrám pokrovský v Moskvě.

Chronologický přehled historie středověké.

1. Stěhování se národů.

375 Počátek *stěhování se národů.*
378 Bitva u Odrina.
395 Trvalé *rozdělení říše římské* na východní a západní.
403 První nájezd Alarichův na Italii.
407 Založení říše burgundské.
409 Svevi, Alani a Vandali stěhují se do Hispanie.
419—711 Říše visigothská v aquitanské Gallii a v Hispanii.
445 Anglosasi stěhují se do Brittanie.
451 Porážka Atily na polích catalaunských.

2. První doba historie středověké.

Od rozebrání říše západořímské až do konečného rozpadnutí se říše Karlovců (476—887).

476 *Konec říše západořímské.*
476—493 Odoaker.
486 Bitva u Soissonu. Založení říše francké skrze Chlodvika.
493—526 Theodorich Veliký.
496 Bitva zülpišská. Chlodvik křesťanem.
507 Bitva vouglejská.
527 Počátek *stěhování se Slovanův* na illyrský půlostrov.
527—565 *Justinian I.*
534 Konec říše vandalské skrze Belisara.
555 Konec říše ostrogotské v Italii skrze Belisara a Narsesa.
568 Výbojné osazení Italie od *Langobardův.* — Slovenci.
589 Slované v Peloponnesu.
610—641 Heraklius, císař byzantský.
622—662 *Říše Samova;* 630 bitva u Tuhosti (Togastisburku).
622 Útěk *Mohamedův* z Mekky do Mediny. Počátek hidžretu.
632—661 Chalifové z kmene *Kurejšovců.*
636—641 Stěhování se Charvátů a Srbů.
661—750 Chalifové z rodu *Omajovců.*
678 Založení říše *starobulharské.*
711 Bitva jerezská.
714—741 Karel Martell.
732 Bitva poitierská.
750—1258 Chalifský rod *Abbasovců.*
752—768 *Pipin Malý.*
756 Abderrahman ve Španělích.
768—814 *Karel Veliký.*

772—804 Války Karlovy se Sasy.
773—774 Přemožení říše langobardské.
778 Karel Vel. ve Španělích.
786—809 Chalifa Harún Arrašid.
791—796 Války Karla Vel. s Avary.
800 *Karel* učiněn *císařem římským.*
814—840 Ludvik Pobožný.
843 *Smlouva verdunská.*
843—876 král Ludvik Němec.
843—855 Lidéř I.
846—870 Rostislav, kníže moravské.
862 *Cyrill a Methoděj* na Moravě.
863 *Založení říše ruské.*
867—1056 Macedonští císaři v Byzantu.
871—901 Alfred Veliký v Anglii.
871—894 Svatopluk, veliké kníže moravské.
872? Křest knížete Bořivoje.
884 Příchod *Maďarů* do Uher.
887 Složení Karla Tlustého a rozpadnutí se říše Karlovců.

3. Druhá doba historie středověké.

Od rozpadnutí se říše Karlovců až do císařství Rudolfa habšpurského (887—1273).

887—899 Arnulf korutanský.
887—987 Poslední Karlovci ve Francii.
900—911 Ludvik Dítě, poslední Karlovec v Němcích.
907 Konec říše velkomoravské.
911—918 Kunrat francký.
919—1024 Králové a císaři saští v Němcích.
919—936 *Jindřich I.*
928—936 Václav I. Svatý v Čechách.
936—967 *Boleslav I.*
936—973 *Ota I. Veliký.*
955 Porážka Maďarův na poli lešském. Založení *krajiště východního* (rakouského).
957—972 Svatoslav v Rusích a Bulharech.
962 Ota I. *císařem římským.*
965 Křest Mečislava I. polského.
967—999 *Boleslav II.* v Čechách.
973—983 Ota II.
976 *Babenberští* v Rakousích.
980—1015 *Vladimír*, první křesť. kníže v Rusích (r. 988).
983—1002 Ota III.
987—1328 *Kapetovci* ve Francii.
992—1025 *Boleslav I.* Chrabrý.
997—1038 *Štěpán I. Svatý*, první křesť. král v Uhřích.
1002—1024 Jindřich II. Svatý.
1012—1037 Oldřich v Čechách.
1016—1035 Knut Veliký.
1018—1054 *Jaroslav I.*, velkokníže ruské.
1024—1125 *Frančtí císaři* v Němcích.
1024—1039 *Kunrat II.*
1025—1034 Mečislav II. v Polsku.
1037—1055 *Břetislav I.* v Čechách.

1039—1056 *Jindřich III.*
1040 (resp. 1035)—1058 Kazimír I. v Polsku, obnovitel říše.
1054 *Rozštěpení se církve na východní a západní.*
1056—1206 *Komnenovci* a Angelovci v říši byzantské.
1056—1106 *Jindřich IV.*
1057—1079 Boleslav II. Smělý.
1061—1092 Vratislav II. v Čechách (králem r. 1082).
1066 Bitva u Hastingsu. *Normanský rod* královský v Anglii.
1073—1085 *Řehoř VII.*
1077—1095 Ladislav Svatý v Uhřích.
1096—1100 *První výprava křížová.* Bohumír bouillonský († 1100).
1097 Sjezd knížat ruských *v Ljubči.*
1102 Charváty s Uhrami spojeny. *Boleslav III.* Křivoustý v Polsku. (1102—1139).
1106—1125 *Jindřich V.*
1113—1125 *Vladimír II.* Monomach, velkokníže ruský.
1122 Konkordát vormský.
1125—1137 Lidéř II. saský.
1125—1140 Soběslav I. v Čechách.
1125—1132 Mstislav I. Veliký, velkokníže ruský.
1138—1254 *Hohenštaufští* císařové v Němcích.
1138—1152 Kunrat III.
1139—1142 Vladislav I polský; 1142—1173 Boleslav IV. Kadeřavý.
1140—1173 Vladislav II. v Čechách (králem r. 1156).
1143—1180 *Emanuel Komnenovec.*
1147—1149 *Druhá výprava křížová.*
1152—1190 *Bedřich I. Rudobradý.*
1154—1399 Rod *plantagenetský* v Anglii.
1154—1189 Jindřich III. v Anglii.
1156 Povýšení markrabství rakouského na vévodství.
1180—1123 *Filip August II.* ve Francii.
1189—1199 Richard Lví srdce v Anglii.
1183 Mír v Kostnici mezi papežem Aleksandrem III. a císařem.
1187 Dobytí Jeruzalema od Saladina.
1189—1193 *Třetí výprava křížová.*
1190—1197 Jindřich VI. Rod Hohenštaufský získal království obou Sicilií.
1197—1230 *Přemysl Otakar I.* (králem 1198).
1198—1208 Filip švábský a Ota IV. císaři němečtí.
1198—1216 *Innocenc III.*
1205—1235 Ondřej II. v Uhřích.
1203—4. *Čtvrtá výprava křížová.*
1204—1261 Císařství latinské a nikejské.
1205 Povýšení *Temudžina* na džingischána.
1208—1215 Ota IV. († 1218).
1212 *Bitva u Tolosy.*
1215 Vznik *ústavy anglické* skrze krále Jana Bezzemka (1199—1216).
1211—1250 *Bedřich II.*
1222 *Zlatá bulla kr. Ondřeje II.*
1226 Uvedení rytířů německých do Prus.
1227—1279 Boleslav IV. Stydlivý v Polsku.
1227—1270 *Ludvík IX. Svatý* ve Francii.
1228—1229 Pátá výprava křížová (Bedřicha II.).
1230—1253 Václav I. v Čechách.
1235—1270 Bela IV. v Uhřích.
1237 Bitva u Cortenuova.
1237—1240 *Podrobení Rusi od Mongolův č. Tatarův* (Batyj † 1256).
1241 Tataři u Lehnice, Olomúce a v Uhřích.

1245 Církevní sněm lyonský.
1246 Vymření Babenberských.
1248 Šestá výprava křížová.
1250 Kunrat IV. († 1254) a Vilém hollandský († 1256).
1252—1263 Svatý Aleksandr Něvský.
1253—1278 *Přemysl Otakar II.*
1256—1273 Bezkrálеví v Němcích.
1266 Bitva beneventská; rod anžiovinský v Neapolsku.
1270 Sedmá výprava křížová (Ludvíka IX.).
1272—1307 Edvard I. anglický.

4. Třetí doba historie středověké.

Od počátku císařství Rudolfa habšpurského až do objevení Ameriky (1273—1493).

Německá říše a země starorakouské, české a uherské (pozd. říše rakouská).

1273—1291 *Rudolf I.* habšpurský.
1278 Bitva na poli moravském.
1278—1305 Václav II.
1286 Rudolf I. dává v léno synu svému Albrechtovi Rakousy, Štýrsko, Krajinu a slovenskou stranu. *Založení panství habšpurského v Rakousích.*
1291—1298 Adolf nasavský.
1298—1308 Albrecht I.
1301 *Vymření Arpadovců v Uhřích.*
1305—1306 Václav III. král český, polský a uherský. *Vymření Přemyslovců.*
1308—1313 *Jindřich VII.* z rodu lucemburského.
1309—1382 *Rod anžiovinský v Uhřích.* Karel Robert (1309—1342).
1310—1437 *Rod lucemburský v Čechách.* Jan 1310—1346.
1314—1347 Ludvík IV. bavorský a Bedřich III. Sličný (1314 až 1330).
1319 Získání hoř. Lužice od kr. Jana.

Ostatní země a státy.

1285—1314 *Filip IV.* Sličný ve Francii.
1290—1326 Osman, první sultan turecký.
1300 Václav II. též králem polským.
1305—1333 Vladislav Lokietek v Polsku.
1307—1327 Edvard II. v Anglii.
1312 Zrušení řádu Templářův.
1326—1359 Orchan.

1329 Počátek českého panství v Slezích.

1335 Získání Korutan od Habšpurských.

1342—1382 *Ludvík I.* Veliký, král uherský a polský (1370—1382).

1346—(1347)—1378 *Karel IV.*
1348 Založení vys. učení pražského.

1356 Zlatá bulla v Němcích.

1363 Tyroly získány od Habšpurských.

1378—1400 (1410) Václav IV., král český a císař německý.

1386 Bitva u Sempachu.

1400—1410 Ruprecht falcký.
1410—1411 Jošt moravský.

1410—1437 *Zikmund* císařem něm. (od r. 1436 králem v Čechách).

1414—1418 *Sněm církevní v Kostnici.* — Hus upálen (1415).

1415 Rod *hohenzollernský* dostává se v držení Braniborska.

1327—1377 *Edvard III.* v Anglii.
1328—1498 Starší linie *Valoisských* na trůně francouzském. *Filip VI.* (1328—1350).

1333 - 1370 *Kazimír II.* Veliký v Polsku, poslední Piastovec.

1340 Nápad Halíče k Polsku.

1346 Bitva u Kreščáku.

1350—1364 Jan Dobrý ve Francii.

1359—1389 *Murat I.*
1360 Mír v Bretignym.
1362—1389 Dimitrij Ivanovič Donský.

1364—1380 Karel V. Moudrý ve Francii.
1377—1399 Richard II. v Anglii.
1377—1434 *Vladislav Jagielo. Rod Jagielovců* v Litvě a v Polsku (od r. 1386).

1380 Bitva na poli Kulikově.
1380—1422 *Karel VI.* ve Francii.
1382—1437 *Zikmund* v Uhřích.

1389 *Bitva na poli Kosovém.* Konec cařství srbského.
1389 - 1402 *Bajazid I.* Ilderim.
1396 *Bitva u Nikopole.* Konec cářství bulharského.
1396—1405 *Timur Lenk.*
1397 Jednota *kalmarská.*
1399—1413 Jindřich IV. z rodu *lancastrského.*

1410 Bitva u Tannenberka.

1413—1422 *Jindřich V.* anglický.

1415 Bitva u Azincourtu.

1419 † král Václav. — *Války husitské* (1419 až 1434). Žižka († 1424).

1438—1806 *Rod habšpurský na trůně německém.*

1438—1439 *Albrecht II.*, král český a uherský.

1440—1493 *Bedřich III. (IV.).*

1450? *Nalezení kněhtlačitelství.*

1457 Ladislav Pohrobek †.

1458—1471 *Jiří Poděbradský*, král český.

1458—1490 *Matyáš Korvin*, král uherský.

1471—1526 *Jagielovci* na trůně českém. Vladislav II. (1471 až 1516) Ludvik (1516—1526).

1490—1526 *Jagielovci* na trůně uherském.

1421—1451 *Murat II.*

1422—1461 *Karel VII.* ve Francii.

1422—1461 Jindřich VI. v Anglii († 1471).

1429—1431 *Panna orleanská.*

1434—1444 Vladislav IV. Varnenský, král polský, velkokníže litevský a král uherský (od r. 1439).

1444 Bitva u Varny.

1444—1492 *Kazimír II.* Jagielonský.

1451—1481 *Mohamed II. Veliký.* Dobytí Cařehradu 1453.

1459 Obrácení Srbska v tureckou provincii.

1461—1483 *Ludvík XI.*, kr. francouzský.

1461—1483 Edvard IV. v Anglii.

1462—1505 *Ivan Vasiljevič Veliký.*

1463 Obrácení Bosny v tureckou provincii.

1466 Mír v Toruni.

1469 *Zasnoubení se Ferdinanda arragonského s Isabellou kastilskou.*

1477 † Karla Smělého.

1481 Konec panství tatarského v Rusi.

1483 Obrácení Hèrcogoviny v tur. provincii.

1483—1485 Richard IV. yorkský.

1483—1498 Karel VIII. ve Francii.

1485—1509 *Jindřich VII. tudorský.*

1486 Mys dobré Naděje objeven od Bartoloměje Diaze.

1492 Dobytí Granady a *objevení Ameriky* skrze Kristofa Kolumba.